KANSALLINEN KOULUTUKSEN ARVIOINTIKESKUS
NATIONELLA CENTRET FÖR UTBILDNINGSUTVÄRDERING

AMMATILLISTEN PERUSTUTKINTOJEN PERUSTEIDEN UUDISTAMISPROSESSIN ARVIOINTI

Leena Mäkelä, Jatta Herranen, Jukka Koivisto, Lauri Kurvonen, Seija Lehto, Soila Nordström, Siv Sandberg, Päivi Kamppi, Niina Rumpu ja Jaana Saarinen

Julkaisut 1:2016

AMMATILLISTEN PERUSTUTKINTOJEN PERUSTEIDEN UUDISTAMISPROSESSIN ARVIOINTI

Leena Mäkelä, Jatta Herranen, Jukka Koivisto,
Lauri Kurvonen, Seija Lehto, Soila Nordström, Siv Sandberg,
Päivi Kamppi, Niina Rumpu ja Jaana Saarinen

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
Julkaisut 1:2016

JULKAISIJA Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

KANSI JA ULKOASU Juha Juvonen
TAITTO Juvenes Print

ISBN 978-952-206-315-1 (nid.)
ISBN 978-952-206-316-8 (pdf.)

ISSN-L 2342-4176
ISSN 2342-4176 (painettu)
ISSN 2342-4184 (verkkojulkaisu)

PAINATUS Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere

© Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Tiivistelmä

Julkaisija
Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Julkaisun nimi
Ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisprosessin arviointi

Tekijät
Leena Mäkelä, Jatta Herranen, Jukka Koivisto, Lauri Kurvonen, Seija Lehto, Soila Nordström, Siv Sandberg, Päivi Kamppi, Niina Rumpu ja Jaana Saarinen

Arvioinnissa tarkasteltiin ammatillisten perustutkintojen uudistamiseen liittyneitä valmisteluja toimeenpanoprosesseja. Tavoitteena oli arvioida vuosina 2007–2010 toteutetun ammatillisen koulutuksen perustutkintojen tutkinnon perusteiden, koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien uudistamisprosesseja. Arvioinnissa tarkasteltiin uudistamisprosessin toimivuutta, eri tahojen osallistumista prosessiin sekä prosessin johtamista. Lisäksi arvioinnissa erotettiin valtakunnallinen tutkintojen perusteiden valmistelu- ja toimeenpanoprosessi sekä koulutuksen ja näyttötutkinnon järjestäjien tutkinnon perusteiden käyttöönottoprosessi.

Arvioinnin kohderyhmään kuuluivat opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, perustetyöhön osallistuneet koulutus- ja tutkintotoimikunnat ja työryhmät sekä kaikki ammatillisen koulutuksen järjestäjät. Arviointiaineisto koostui viranomaisten asiakirjoista, perustutkintojen uudistamiseen liittyvistä selvityksistä ja hankeraporteista sekä eri toimijatahoille kohdennetuista kyselyistä ja haastatteluista.

Kaikkien ammatillisten perustutkintojen uudistaminen samanaikaisesti oli laaja ja monitasoinen prosessi. Tutkinnon perusteiden laatiminen toteutettiin osin Opetushallituksen virkamiestyönä ja osin koulutuksen järjestäjien perusteprojekteissa, joiden työtä tukemaan perustettiin tutkintokohtaiset ohjausryhmät sekä koko prosessia varten seurantaryhmä. Lisäksi perustetyön kommentointiin uudistuksen eri vaiheissa osallistuivat koulutus- ja tutkintotoimikunnat.

Tutkinnon perusteiden laatiminen perustetyöryhmissä oli toimivaa. Koulutuksen järjestäjien projekteina toteutettu ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden valmistelu vahvisti koulutuksen järjestäjien osallisuutta ja lisäsi niiden vaikuttamisen mahdollisuuksia. Perusteiden valmisteluun osallistuivat sekä ammatillisen peruskoulutuksen että aikuiskoulutuksen toimijat. Tulosten mukaan työelämän osallistumista perusteiden valmisteluun pidettiin tärkeänä, vaikka se jäi toivottua vähäisemmäksi. Sen sijaan koulutuksen järjestäjien osallistuminen ja verkostoituminen arvioitiin pääsääntöisesti onnistuneeksi sekä niiden alueellinen edustavuus tärkeäksi.

Kokonaisuutena uudistuksen toteuttamistapa arvioitiin melko onnistuneeksi, vaikkakin hieman monimutkaisesti organisoiduksi. Uudistamisen toteuttamisen ajoittuminen usealle vuodelle asetti haasteita prosessinhallintaan. Ensimmäisten tutkintojen perusteiden valmistelu aloitettiin ennen kuin lopulliset linjaukset olivat valmiina ja tämä vaikeutti perustetyöryhmien työtä. Opetushallituksen rooli uudistuksessa nähtiin keskeisenä, mutta työn organisointi ja toteuttaminen olisi voinut olla selkeämpää, koska toimikuntia ja työryhmiä oli useita eivätkä niiden tehtävät, työnjako ja roolit olleet täysin selkeitä.

Koulutuksen järjestäjien tutkinnon perusteiden käyttöönottoa edistivät osaava henkilökunta, hyvät yhteydet työelämään, prosessin selkeys, Opetushallituksen ohjeet ja valmiiden perusteiden selkeys. Niiden käyttöönottoa haittasivat tiukat aikataulut ja myöhässä ilmestyneet ohjeet sekä koulutuksen järjestäjän vähäiset resurssit että muutokset koulutusorganisaatiossa.

Arvioinnissa päädyttiin seuraaviin kehittämisehdotuksiin:

1. Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin valmistelua on kehitettävä siten, että uudistuksen linjaukset ja ohjeet ovat valmiina ennen varsinaisen työn käynnistymistä.
2. Tutkintorakennepäätöksen tulee olla valmiina ennen perusteiden valmistelutyön käynnistämistä.
3. Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia tulee selkeyttää ja yksinkertaistaa.
4. Työelämän osallistumismahdollisuuksia tutkinnon perusteiden valmisteluun tulee vahvistaa.
5. Tutkinnon perusteiden uudistamisen eri vaiheista tulee tiedottaa kattavasti.
6. Tutkinnon perusteiden käyttöönottoa tulee ohjeistaa ja resursoida riittävästi.
7. Tutkinnon perusteiden uudistamisen toteutumista ja niiden käyttöönottoa tulee seurata, arvioida ja tutkia aiempaa nopeammalla syklillä.

Asiasanat: Ammatillinen koulutus, ammatillinen perustutkinto, arviointi, tutkinnon perusteet, opetussuunnitelmat, näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat

Sammandrag

Utgivare
Nationella centret för utbildningsutvärdering

Publikationens namn
Utvärdering av processen för revidering av grunderna för yrkesinriktade grundexamina

Författare
Leena Mäkelä, Jatta Herranen, Jukka Koivisto, Lauri Kurvonen, Seija Lehto, Soila Nordström, Siv Sandberg, Päivi Kamppi, Niina Rumpu och Jaana Saarinen

I utvärderingen granskades processerna för att bereda och verkställa revideringen av de yrkesinriktade grundexamina. Syftet var att utvärdera de 2007–2010 genomförda processerna för revidering av grunderna för de yrkesinriktade grundexamina och för utbildningsanordnarnas undervisningsplaner och planer för anordnande av fristående yrkesexamina. Utvärderingen granskade revideringsprocessens funktionalitet, olika parters delaktighet i processen och processledningen. Dessutom skiljde man i utvärderingen åt den nationella processen för beredning och verkställande av examensgrunderna och utbildnings- och examensanordnarnas process för att ta i bruk examensgrunderna.

I målgruppen för utvärderingen ingick undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen, utbildnings- och examenskommittéerna samt arbetsgrupperna som medverkade i arbetet med examensgrunderna samt alla anordnare av yrkesutbildning. Utvärderingsmaterialet bestod av myndigheternas handlingar, utredningar och projektrapporter i anslutning till revideringen av grundexamina samt enkäter till och intervjuer med olika parter.

Revideringen av alla yrkesinriktade grundexamina samtidigt var omfattande process som involverade aktörer på många nivåer. Examensgrunderna utarbetades delvis av tjänstemän på Utbildningsstyrelsen och delvis inom olika projekt som genomfördes av utbildningsanordnarna och för vilka det till stöd inrättades examensvisa styrgrupper. För hela processen inrättades en uppföljningsgrupp. Dessutom bidrog utbildnings- och examenskommittéerna med kommentarer i revideringsarbetets olika faser.

Utarbetandet av examensgrunderna fungerade väl i arbetsgrupperna. Beredningen av grunderna för de yrkesinriktade grundexamina inom ramen för utbildningsanordnarnas projekt stärkte deras delaktighet och ökade deras påverkansmöjligheter. Både aktörer inom den yrkesinriktade grundläggande utbildningen och vuxenutbildningen deltog i arbetet med att bereda grunderna. Enligt resultaten sågs det som viktigt att arbetslivet medverkade i beredningen av grunderna även om medverkan blev mindre än önskat. Däremot blev bedömningen av utbildningsanordnarnas delaktighet och nätverkande i regel positiv och deras regionala representation sågs som viktig.

Sammantaget bedömdes revideringsprocessen som relativt lyckad, även om organisationen var komplex. Revideringens tidsmässiga utsträckning över flera år skapade utmaningar för processhanteringen. Beredningen av grunderna för de första examina inleddes redan innan de slutgiltiga riktlinjerna var klara och detta försvårade arbetsgruppernas arbete. Utbildningsstyrelsen roll i revideringen sågs som viktig, men organiseringen och genomförandet av arbetet kunde ha varit tydligare eftersom det fanns flera kommittéer och arbetsgrupper där uppgifterna, arbetsfördelningen och rollerna dem emellan inte alltid var helt klara.

Ibruktagandet av examensgrunderna hos utbildningsanordnarna underlättades av kompetent personal, goda kontakter till arbetslivet, processens tydlighet, Utbildningsstyrelsens anvisningar och tydligheten i de färdiga grunderna. Ibruktagandet försvårades av strikta tidtabeller och anvisningar som kom sent samt av utbildningsanordnarnas knappa resurser och förändringarna i utbildningsorganisationen.

Utvärderingen resulterade i följande utvecklingsförslag:

1. Beredningsfasen i processen för revidering av examensgrunderna ska utvecklas så att riktlinjerna och anvisningarna för revideringen ligger klara innan det egentliga arbetet inleds.
2. Beslutet om examensstrukturen ska vara klart innan arbetet för att ta fram grunderna inleds.
3. Processen för revidering av examensgrunderna ska förtydligas och förenklas.
4. Arbetslivets möjligheter att medverka i beredningen av examensgrunderna ska stärkas.
5. Det behövs heltäckande information om de olika faserna i revideringen av examensgrunderna.
6. Inför ibruktagandet av examensgrunderna ska tillräckligt med anvisningar och resurser ges.
7. Genomförandet och ibruktagandet av revideringen av examensgrunderna ska följas upp, utvärderas och studeras enligt en snabbare tidtabell.

Nyckelord: Yrkesutbildning, yrkesinriktad grundexamen, utvärdering, examensgrunder, läroplaner, planer för anordnande av yrkesprov

Abstract

Publisher
Finnish Education Evaluation Centre

Title of publication
Evaluation of the reform process of qualification requirements for vocational upper secondary qualification

Authors
Leena Mäkelä, Jatta Herranen, Jukka Koivisto, Lauri Kurvonen, Seija Lehto, Soila Nordström, Siv Sandberg, Päivi Kamppi, Niina Rumpu and Jaana Saarinen

The evaluation examined the preparation and implementation processes related to the reform of vocational upper secondary qualifications. The aim was to evaluate the reform processes related to the qualification requirements for vocational upper secondary qualifications implemented between 2007 and 2010, and the reform processes related to education provider curricula and plans for organising competence-based qualifications. The evaluation examined the functionality of the reform process, participation of different actors in the process as well as process management. In addition, the evaluation differentiated between the national process of preparing and implementing the qualification requirements, and the process of implementing the qualification requirements at the level of education providers and organisers of competence-based qualifications.

The target group of the evaluation comprised the Ministry of Education and Culture, the Finnish National Board of Education, the education and training committees and qualification committees and working groups that took part in drawing up of the requirements as well as all providers of vocational education and training. The material of the evaluation consisted of documents from the authorities, studies and project reports related to the reform of vocational upper secondary qualifications as well as surveys and interviews directed at different actors.

Reforming all vocational upper secondary qualifications at the same was an extensive process that took place on many levels. The work to draw up the qualification requirements was carried out partly by public servants in the Finnish National Board of Education and partly in qualification requirement projects by the education providers, whose work was supported by qualification-specific guidance groups set for this purpose. A follow-up group was set for the whole process. In addition, education and training committees and qualification committees participated in commenting on the requirements work at the different stages of the reform.

Drawing up the qualification requirements in the requirements working groups was effective. As the preparation of the qualification requirements for vocational upper secondary qualifications was carried out as projects by education providers, it increased participation by the education providers

and improved their possibilities to influence. Actors in vocational upper secondary education and training as well as actors in vocational adult education and training took part in the preparation of the requirements. According to the results, the participation of working life in the preparation of the requirements was considered important, although it remained lower than it was hoped. Instead, the participation and networking of education providers was as a rule considered to have succeeded and their regional representation was considered important.

The way the reform was implemented was considered rather successful as a whole, although the manner in which it was organised was considered slightly complicated. Spreading the implementation of the reform over several years posed challenges to process management. The preparation for the first qualification requirements was begun before the final guidelines were completed and this made work by the requirement working groups more difficult. The Finnish National Board of Education was considered to have a key role in the reform. However, the organisation and implementation of work could have been clearer because there were several committees and working groups, and their tasks and roles as well as the allocation of responsibilities were not entirely clear.

A competent staff, good contacts in working life, the clarity of the process, the instructions given by the Finnish National Board of Education and the clarity of the completed qualification requirements enhanced the implementation of the qualification requirements by the education providers. Tight timetables and delayed instructions as well as the education providers' scarce resources and changes in the education organisation impeded their implementation.

The following development suggestions were decided on in the evaluation:

1. The preparation of reforming qualification requirements must be developed so that the guidelines and instructions have been completed before the actual work is begun.
2. The decision on the qualification structure must be made before preparing the requirements begins.
3. The process of reforming qualification requirements must be clarified and simplified.
4. The possibilities for working life to participate in the preparation of the qualification requirements must be enhanced.
5. The different stages in the reform of qualification requirements must be communicated comprehensively.
6. The implementation of the qualification requirements must be instructed sufficiently and adequate resources must be provided.
7. The cycle in which the realisation of the reform of qualification requirements and their implementation is monitored, evaluated and studied must be faster.

Keywords: Vocational education and training, vocational upper secondary qualification, evaluation, qualification requirements, curricula, plan for arranging competence tests

Sisältö

Tiivistelmä 3

Sammandrag 5

Abstract 7

1 Johdanto 11

2 Arvioinnin tehtävä ja toteuttaminen 13

2.1 Arviointitehtävä ja tavoitteet 13

2.2 Arvioinnin suunnittelu ja toteuttaminen 14

2.3 Arvioinnin kohde ja aineistot 15

2.3.1 Arviointiaineistojen hankinta 16

2.3.2 Tutkinnon perusteiden valmisteluun liittyvät kyselyt 17

2.3.3 Tutkinnon perusteiden käyttöönottoon liittyvät kyselyt 17

2.4 Arviointiaineistojen analyysit 19

2.5 Arvioinnin luotettavuus 20

3 Ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessi 21

3.1 Uudistamisprosessin tausta ja tavoitteet 21

3.2 Ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamisen valmistelu 24

3.3 Uudistamisprosessin organisointi Opetushallituksessa 26

3.3.1 Opetushallitus ohjaa ja johtaa perusteiden valmistelua 26

3.3.2 Tutkinnon perusteiden valmistelun vaiheet 27

3.3.3 Tutkinnon perusteiden käyttöönotto 29

3.4 Ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessin toimijoiden tehtävät 31

4 Tutkinnon perusteiden uudistamisen toteutus 34

4.1 Uudistamisesta tiedottaminen ja perusteprojektien hakeminen 34

4.2 Perustetyöryhmän toiminnan käynnistäminen ja ohjeistaminen 40

4.3 Uudistamisprosessin työnjako ja uudistamistyön tekeminen 42

4.4 Uudistamisprosessin eri toimijatahojen osallistumisen vahvuudet ja haasteet 52
4.5 Uudistamisprosessin toteutustavan arviointi siihen osallistuneiden näkökulmista 55

5 Tutkinnon perusteiden käyttöönotto 63
5.1. Tutkinnon perusteiden käyttöönoton ohjaus 63
5.2 Opetussuunnitelmat ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat 66
5.2.1 Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmistelu 66
5.2.2 Käyttöönoton resursointi 68
5.2.3 Paikallisen työelämän osaamistarpeiden huomioiminen 69
5.2.4 Perehdyttäminen opetussuunnitelmiin ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmiin 70
5.3 Palautteen kerääminen osana laadunhallintaa 71
5.4 Opetussuunnitelmatyön ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmatyön hyvät käytännöt ja kehittäminen 74
5.4.1 Tutkinnon perusteiden käyttöönottoa edistäneet tekijät 76
5.4.2 Tutkinnon perusteiden käyttöönoton haasteet 77

6 Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin toimivuus 80
6.1 Perustetyön aikataulut 80
6.2 Työnjako ja työn organisointi 81
6.3 Eri tahojen osallistaminen ja kuuleminen 83
6.4 Tutkinnon perusteiden valmistelun kehittäminen 84

7 Yhteenveto 87

8 Kehittämissuositukset 90

9 Sammanfattning 92

10 Utvecklingsrekommendationer 95

Lähteet 97

Liitteet 99

1 Johdanto

Ammatillisten perustutkintojen perusteiden vuosien 2007–2010 uudistamisprosessin tavoitteina oli yhtenäistää ammatillista koulutusta sekä lisätä koulutuksen osaamisperusteisuutta ja työelämälähtöisyyttä. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 asetettiin tavoitteiksi ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän selkiinnyttäminen ja yhtenäistäminen. Ammatillisten perustutkintojen uudistamisen tavoitteeksi vuosien 2007–2012 Vanhasen II:n hallituksen hallitusohjelmassa määriteltiin muun muassa ammatti- ja väestörakenteen muutokseen vastaaminen sekä työelämälähtöisyyden lisääminen.

Koulutuksen arviointisuunnitelmassa vuosille 2012–2015 linjattiin yhdeksi Koulutuksen arviointineuvoston arvioitavaksi kohteeksi ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmaprosessin kokonaisarviointi (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012:14, 12). Myöhemmin arvioinnin kohteeksi täsmentyi ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisprosessi ja sen toimeenpano. Arvioinnissa tarkastellaan valtakunnallista tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia sekä koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelma- ja järjestämissuunnitelmaprosesseja. Arviointi tuottaa tietoa ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessin toimivuudesta. Lisäksi saadun arviointitiedon pohjalta voidaan antaa suosituksia ammatillisten tutkintojen ja niiden perusteiden jatkuvan kehittämisen tueksi.

Opetushallituksen tehtävänä on ammatillisen koulutuksen kehittäminen, kuten nyt arvioinnin kohteena oleva tutkinnon perusteiden uudistaminen vuosina 2007–2010. Tutkinnon perusteiden yhteisten osien valmistelu toteutettiin Opetushallituksen virkamiestyönä ja tutkintokohtaisten osien sisällöt koulutuksen järjestäjien projekteina. Tutkinnon perusteiden valmistelu osittain uudella tavalla vaati Opetushallituksessa perustetyön ja sen toteuttamisen uudelleen organisointia. Vuosien 2007–2010 uudistamistyöhön tutkintojen perusteita valmistelevan työryhmän tueksi nimitettiin tutkintokohtaiset ohjausryhmät sekä valtakunnallinen seurantaryhmä. Lisäksi koulutus- ja tutkintotoimikunnat seurasivat ja kommentoivat perusteiden valmistelutyötä eri vaiheissa.

Vuosina 2007–2010 toteutetun ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisen tavoitteena oli ammatillisen koulutuksen yhtenäistäminen ja kehittäminen vastaamaan ympäröivän yhteiskunnan ja työelämän haasteisiin. Kehittämistyö oli laajamittaista ja koulutuksen järjestäjiä

ja ammatillisen koulutuksen eri sidosryhmiä osallistavaa. Nyt arvioinnin kohteena oleva perustutkintojen perusteiden uudistaminen oli osa ammatillisen koulutuksen kehittämistä. Esimerkiksi erilaisissa Euroopan sosiaalirahaston tuella toteutetuissa hankkeissa on kehitetty työssäoppimista, ammattiosaamisen näyttöjä ja vahvistettu osaamisperustaisuutta. Ammattiosaamisen näytöt ovat tulleet osaksi ammatillista peruskoulutusta.

Ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessissa pyrittiin osallistamaan mahdollisimman laajasti ammatillisen koulutuksen toimijoita sekä lisäämään eri tahojen välistä yhteistyötä (koulutuksen järjestäjät, työelämä, opiskelijat). Kaiken kaikkiaan uudistamisprosessiin osallistui lähes 3000 henkilöä.

Tämä arviointi kohdistuu ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisprosessiin. Arvioinnissa kysytään, miten tutkinnon perusteiden valmistelu toteutettiin ja miten tutkinnon perusteet otettiin käyttöön. Tutkinnon perusteiden valmistelua ja toimeenpanoa arvioidaan valtakunnallisella tasolla organisoinnin näkökulmasta. Näin ollen arviointi kohdistuu prosessiin, toisin kuin Opetushallituksen ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpanon seurannat (Koulutuksen seurantaraportit 2013:1 ja 2014:9). Näissä seurannoissa tarkasteltiin erityisesti koulutuksen järjestäjien tutkinnon perusteiden toimeenpanoa sekä sitä, miten koulutuksen järjestäjät olivat onnistuneet ottamaan opetussuunnitelmissa huomioon uudistettujen perusteiden tavoitteet (työelämälähtöisyyden, valinnaisuuden, joustavuuden, elinikäisen oppimisen avaintaidot) sekä onnistuneet perusteiden toimeenpanon resursoinnissa. Arvioinnin kohteena ei aikaisemmin ole ollut valtakunnallinen tutkinnon perusteiden uudistamisprosessi.

Ammatillisia perustutkintoja on uudistettu yleensä noin 5–10 vuoden välein. Tätä arviointia tehtäessä oli meneillään ammatillisten perustutkintojen rakenteellinen muutos. Koulutuksen järjestäjät ovat laatineet osaamisperustaiset opetussuunnitelmat ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat, jotka astuivat voimaan syksyllä 2015.

2 Arvioinnin tehtävä ja toteuttaminen

2.1 Arviointitehtävä ja tavoitteet

Tämän arvioinnin tavoitteena on selvittää ammatillisen koulutuksen perustutkintojen perusteiden vuosien 2007–2010 uudistamisprosessin toimivuutta. Arvioinnissa erotetaan valtakunnallisten tutkintojen perusteiden valmistelu- ja toimeenpanoprosessi paikallisesta tutkintojen perusteiden käyttöönotosta, mikä tapahtuu koulutuksen järjestäjätasoisesti. Arviointi kohdistuu tutkinnon perusteiden valmisteluprosessiin ja käyttöönottoprosessiin. Sen ulkopuolelle jäävät kysymykset siitä, miten opetussuunnitelmissa ja tutkintojen järjestämissuunnitelmissa onnistuttiin saavuttamaan uudistettujen perusteiden sisällölliset tavoitteet.

Arviointikysymykset ovat seuraavat:

1. Miten ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistaminen toteutettiin?
   a. Miten uudistamisprosessi suunniteltiin ja johdettiin?
   b. Miten perusteet valmisteltiin?
2. Miten uudistetut tutkinnon perusteet otettiin käyttöön?
3. Miten ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamisprosessissa onnistuttiin?
4. Miten ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia voidaan kehittää?

Tässä arvioinnissa tarkastellaan, miten uudistamisprosessi eteni eri vaiheissa ja millaisen kokonaisuuden se muodosti. Arvioinnin kohteena on tutkintojen perusteiden uudistamisen valmistelu ja niiden toteuttaminen sekä uudistettujen tutkinnon perusteiden toimeenpano ja käyttöönotto. Tavoitteena on arvioida uudistamisprosessin toimivuutta, sen toteutustapaa ja eri toimijoiden osallisuutta.

2.2 Arvioinnin suunnittelu ja toteuttaminen

Arviointia varten Koulutuksen arviointineuvosto nimesi arvioinnin suunnittelusta vastaavan suunnitteluryhmän ja toteutuksesta vastaavan arviointiryhmän.

Koulutuksen arviointineuvosto nimitti 8.2.2013 suunnitteluryhmän puheenjohtajaksi arviointineuvoston jäsenen, koulutusasiantuntija Mirja Hannulan Elinkeinoelämän keskusliitosta sekä jäseniksi seuraavat henkilöt:

- utbildare Ebba Granström, Yrkesakademin i Österbotten
- erityisasiantuntija Lauri Kurvonen, Opetusalan ammattijärjestö OAJ
- koulutuspäällikkö Mika Leinonen, Ammattiopisto Lappia
- johtaja Kaija Miettinen, S. ja A. Bovalliuksen säätiö
- koulutusalajohtaja Leena Mäkelä, Tampereen seudun ammattiopisto
- rehtori Juha Ojajärvi, Helmi Liiketalousopisto Oy
- opetusneuvos Seija Rasku, opetus- ja kulttuuriministeriö
- edunvalvonta-asiantuntija Jussi-Pekka Rode, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto
- sivistystoimen johtaja Sampo Suihko, Espoon kaupunki
- koulutusjohtaja Susanna Tauriainen, Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto.

Suunnitteluryhmään kuuluivat lisäksi pääsuunnittelijat Päivi Kamppi, Ann-Sofie Smeds-Nylund sekä Jani Goman Koulutuksen arviointineuvoston sihteeristöstä.

Arvioinnin suunnitteluryhmä kokoontui kuusi kertaa maaliskuun ja elokuun välisenä aikana ja sai hankesuunnitelman valmiiksi lokakuussa 2013. Suunnitteluryhmä piti arvioinnissa keskeisenä toimijalähtöistä tarkastelua ja uudistuksen valmistelu-, toimeenpano- ja käyttöönottoprosesseja sekä niiden johtamista.

Koulutuksen arviointineuvosto hyväksyi hankesuunnitelman lokakuussa 2013, jonka jälkeen nimitettiin arviointiryhmä toteuttamaan tutkinnon perusteiden uudistamisen arviointia.

Arviointiryhmän jäsenten valinnassa edellytettiin ammatillisten perustutkintojen uudistuksen ja ammatillisen koulutuksen hallinnon tuntemusta. Lisäksi arviointiryhmässä tuli olla koulutuksen järjestäjien edustus, koulutusjärjestelmän tutkimusosaamista ja näyttötutkintojärjestelmän tuntemusta. Ryhmään valituilta edellytettiin myös perustetyöryhmän työn tuntemusta sekä johtamis-, laatu- ja arviointiosaamista. Mukana oli myös ruotsinkielinen edustus.

Koulutuksen arviointineuvosto päätti arviointiryhmän kokoonpanosta kokouksessaan 2.10.2013. Suunnitteluryhmän jäsenistä kaksi jatkoi arviointiryhmässä, joka aloitti toimintansa joulukuussa 2013. Arviointiryhmän puheenjohtajaksi nimettiin rehtori Leena Mäkelä Stadin ammattiopistosta.

Arviointiryhmän jäseniksi nimettiin:

- kehitysjohtaja Jatta Herranen, Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä
- yksikönjohtaja Jukka Koivisto, Jyväskylän koulutuskuntayhtymä
- erityisasiantuntija Lauri Kurvonen, Opetusalan ammattijärjestö OAJ
- suunnittelupäällikkö Seija Lehto, Oulun seudun koulutuskuntayhtymä
- koulutuspoliittinen asiantuntija Soila Nordström, Tehy ry
- projektforskare Siv Sandberg, Åbo Akademi

Arviointiryhmä kokoontui prosessin aikana yhteensä 13 kertaa. Arviointiryhmän tehtävänä oli tarkentaa ja rajata suunnitteluryhmän laatimaa hankesuunnitelmaa. Arviointiryhmä piti tärkeänä sitä, että uudistamisprosessin arvioinnissa tulee näkyä sekä valmistelu- ja toimeenpanoprosessin että käyttöönottoprosessin tasot. Ryhmä piti tärkeänä kuulla kaikkia uudistamiseen osallistuneita tahoja sekä arvioida ensisijaisesti järjestelmän ja prosessin toimivuutta.

Kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta arviointiryhmään kuuluivat hankkeesta vastaavana yksikön päällikkö Päivi Kamppi (30.9.2014 asti) ja varajäsenenä arviointineuvos Jani Goman (31.3.2014 asti). Arviointisuunnittelija Niina Rumpu aloitti hankkeessa 18.11.2013 ja arviointiasiantuntija Jaana Saarinen 1.4.2014 hankkeesta vastaavana.

2.3 Arvioinnin kohde ja aineistot

Arvioinnin kohteena on vuosina 2007–2010 toteutettu ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamisen valmisteluprosessi ja toimeenpano. Se pitää sisällään sekä viranomaisvalmistelun että perusteiden käyttöönoton opetussuunnitelmissa ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmissa. Tähän valmisteluprosessiin osallistuivat Opetushallituksesta alakohtaiset asiantuntijat, koulutustoimikunnat ja tutkintotoimikunnat. Lisäksi uudistusta varten perustettiin sen toteuttamisesta vastaavat perustetyöryhmät, niiden tukena toimivat tutkintokohtaiset ohjausryhmät ja sidosryhmien edustajista koostuva seurantaryhmä. Nämä prosessiin osallistuneet toimijatahot ja työryhmien jäsenet muodostavat arvioinnin kohdejoukon, jolta kerättiin tietoa uudistamisprosessin etenemisestä ja toimivuudesta. Arvioinnin kannalta tärkeitä toimijatahoja olivat myös koulutuksen ja tutkinnon järjestäjät, jotka ottivat uudistetut tutkinnon perusteet käyttöönsä. Kaiken kaikkiaan uudistamisprosessiin osallistui sen eri vaiheissa lähes 3000 henkilöä.

Arvioinnin kohdejoukon laajuuden vuoksi arviointiryhmä päätti kerätä aineistoa eri toimijatahoille suunnattujen kyselyiden ja haastatteluiden avulla sekä uudistamisprosessiin liittyvien dokumenttiaineistojen avulla. Dokumenttiaineistot koostuivat erilaisista asiakirjoista, joita olivat opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen väliset tulossopimukset, ohjeet, kirjeet, käsikirjat ja oppaat sekä perustetyöryhmien hankesuunnitelmat ja loppuraportit. Lisäksi arvioinnissa hyödynnettiin opetus- ja kulttuuriministeriön (opetusministeriö vuoteen 2009) ja Opetushallituksen työryhmämuistioita, arviointeja ja selvityksiä, esimerkiksi Koulutuksen seurantaraportteja (Hievanen ym. 2013:1, 2014:9, 2015:5). Näiden virallisten dokumenttien ja asiakirjojen perusteella tarkasteltiin uudistamistyön etenemistä ja kuvattiin siihen liittyviä prosesseja.

2.3.1 Arviointiaineistojen hankinta

Arvioinnin hankesuunnitelmassa asetettiin tavoitteeksi kerätä tietoa kaikilta prosessiin osallistuneilta tahoilta. Arviointiryhmä piti myös tärkeänä kuulla kaikkia uudistamisprosessiin osallistuneita, jotta saataisiin mahdollisimman laaja kuva prosessin toteuttamisesta ja sen toimivuudesta. Arviointiaineiston keruun tavoitteena oli saada prosessiin osallistuneiden ”ääni” kuuluville. Koska uudistamisprosessiin osallistuneiden määrä oli suuri, suositteli suunnitteluryhmä arvioitavan kohteen rajaamista. Arviointiryhmä päätyi ottamaan mukaan vain osan ammatillisista perustutkinnoista ja valitsi harkinnanvaraiseen näytteeseen 22 ammatillista perustutkintoa 52 perustutkinnosta. Koulutusaloilta valittiin pääsääntöisesti kolme ammatillista perustutkintoa ja näin saatiin mahdollisimman laaja eri alojen edustus. Sen sijaan suurimmalta tekniikan ja liikenteen koulutusalalta, jossa on rakenteellisesti ja sisällöllisesti eniten erilaisia tutkintoja, valittiin viisi tutkintoa. Mukaan näytteeseen otettiin myös yhtä tutkintoa järjestävät yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala sekä luonnontieteiden ala.

Tutkintokohtainen näyte valittiin ottamalla arviointiin mukaan jokaiselta koulutusalalta opiskelijaja järjestäjämääriltään sekä suuria, keskikokoisia että pieniä tutkintoja. Kultakin koulutusalalta otettiin mukaan perustutkintoja, jotka eroavat toisistaan rakenteellisesti sekä koulutusohjelmien määrän suhteen. Näytteeseen valittiin mukaan aloja, joissa toinen sukupuoli on selvästi enemmistönä sekä aloja, joissa sukupuolijakauma on hyvin tasainen. Lisäksi valinnassa otettiin huomioon perustetyön aloitusvuosi siten, että näytteessä olivat edustettuina vuosina 2006, 2007 ja 2008 aloittaneita perustetyöryhmiä. Luettelo arviointiin valituista perustutkinnoista ja tietoa ammatillista perustutkintoa suorittavista opiskelijoista löytyy liitteistä 1 ja 2.

Tiedonkeruu toteutettiin sähköisillä QuestBackin Digium –kyselyillä. Kyselyt kohdennettiin erikseen jokaiselle uudistamisen valmisteluun ja käyttöönottoon osallistuneelle taholle. Kyselyissä oli sekä yhteisiä kysymyksiä että uudistuksen eri vaiheessa mukana olleille tahoille suunnattuja kysymyksiä. Kaikille yhteisten teemojen ja kysymysten avulla tarkasteltiin tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia ja sen toimivuutta eri toimijoiden näkökulmista. Kyselyiden lisäksi arviointiaineistoa kerättiin haastatteluin, joiden avulla tarkasteltiin uudistamisprosessia kokonaisuutena.

Arviointiryhmä teki esihaastattelut keväällä 2014 muutamille Opetushallituksen asiantuntijoille sekä rakennusalan ja sosiaali- ja terveysalan perustetyöryhmien jäsenille. Esihaastattelut toteutettiin yksilö- ja ryhmähaastatteluina. Niistä saatua tietoa hyödynnettiin arvioitavan ilmiön kartoittamisessa ja kyselylomakkeiden laadinnassa. Lisäksi esihaastattelut otettiin mukaan analysoitavaan arviointiaineistoon. Hankesuunnitelmaan valmisteltujen kysymysten ja esihaastattelujen pohjalta laadittiin ensin kyselylomake Opetushallituksen alakohtaisille asiantuntijoille. Tämän jälkeen valmisteltiin perustetyöryhmien kysely ja koulutuksen järjestäjien kyselyt. Viimeisenä toteutettiin täydentävä kysely tutkintokohtaisille ohjausryhmille, koulutustoimikunnille ja tutkintotoimikunnille.

Kaikkien kyselyiden toteuttamisen jälkeen tehtiin tutkinnon perusteiden uudistamisprosessiin liittyvät loppuhaastattelut Opetushallituksen uudistamistyötä johtaneille päälliköille. Näiden haastattelujen avulla selvitettiin heidän näkemyksiään uudistamisprosessista ja sen toimivuudesta.

2.3.2 Tutkinnon perusteiden valmisteluun liittyvät kyselyt

Ensimmäinen kysely suunnattiin kaikille vuosien 2007–2010 uudistamisprosessin aikana ammatillisen koulutuksen parissa työskennelleille Opetushallituksen alakohtaisille asiantuntijoille, joista kyselyyn vastasi 16 henkilöä. Neljä henkilöä perusteli vastaamatta jättämisensä muun muassa vähäisellä osallistumisella uudistamistyöhön ja/tai lyhyellä sijaisuudella. Opetushallituksen kyselyaineisto kerättiin kesä-syyskuun aikana vuonna 2014.

Toinen kysely suunnattiin kaikille valittujen 22 perustutkinnon perustetyöryhmien jäsenille, joiden tiedot koottiin Opetushallituksen toimittamista loppuraporteista ja alakohtaisilta asiantuntijoilta. Näiden tietojen perusteella selvitettiin jäsenten yhteystiedot ja heistä tavoitettiin yhteensä 207/263. Loka-marraskuussa 2014 toteutettuun kyselyyn vastasi yhteensä 98 henkilöä eli 47 % tavoitetuista jäsenistä. Vastaajista suurin osa (53 %) oli perustyöstä vastaavan oppilaitoksen edustajia ja toiseksi suurin ryhmä (38 %) oli muiden oppilaitosten edustajia. Työelämän edustajista vastasi 6 % ja muista tahoista 4 %, mutta yksikään opiskelijajäsen ei vastannut kyselyyn. Yksittäisiin tutkintoihin vastanneiden määrä vaihteli yhdestä kahdeksaan vastaajaan.

Tutkinnon perusteiden valmisteluun liittyvää aineistoa täydennettiin toteuttamalla yhteinen kysely valittujen 22 perustutkinnon tutkintokohtaisille ohjausryhmille, tutkintotoimikunnille ja koulutustoimikunnille. Ohjausryhmien kysely lähetettiin kaikille jäsenille, joiden nimet saatiin selville ohjausryhmien asettamispäätöksistä. Koulutustoimikuntien kysely lähettiin niille jäsenille, jotka Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan tunsivat hyvin ammatillista koulutusta. Tutkintotoimikuntien suomen- ja ruotsinkieliset kyselyt lähetettiin tutkintotoimikuntien yhteiseen sähköpostiin. Kyselyn saatteessa pyydettiin kokoamaan nykyisestä tutkintotoimikunnasta ne henkilöt, jotka olivat mukana vuosina 2007–2010 toteutetussa uudistuksessa ja vastaamaan kyselyyn yhdessä. Ohjausryhmille, koulutustoimikunnille ja tutkintotoimikunnille suunnattu kysely toteutettiin toukokuussa 2015. Tähän kyselyyn vastanneiden määrä jäi 22 %:iin (77/348).

2.3.3 Tutkinnon perusteiden käyttöönottoon liittyvät kyselyt

Tutkinnon perusteita valmistelevien ryhmien ohella tarkasteltiin tutkinnon perusteiden laatimisprosessia koulutuksen järjestäjän kyselyllä ja näytteeseen kuuluvien perustutkintojen tutkintokohtaisten kyselyjen avulla. Tällä tavoin selvitettiin koulutuksen järjestäjien toimintatapoja opetussuunnitelmien yhteisen ja tutkintokohtaisen osan sekä näyttötutkintojen järjestämissuunnitelman valmistelussa.

Koulutuksen järjestäjien osalta tutkintojen perusteiden käyttöönoton prosessia tarkasteltiin lukuvuoteen 2014–2015 asti. Koulutuksen järjestäjät olivat uudistaneet opetussuunnitelmiaan ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmiaan useaan otteeseen uudistuksen jälkeen esimerkiksi koulutusorganisaatioiden yhdistyessä. Nykyhetkeen suuntaavaa arviointia puolsi lisäksi se, että

vuosina 2007–2010 uudistetut ammatillisten perustutkintojen perusteet olivat edelleen voimassa, jolloin vastaajien oli helpompaa tarkastella perusteita lukuvuonna 2014–2015 voimassa olleiden opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmistelutyön pohjalta.

Koulutuksen järjestäjille suunnattujen yleisen tason ja tutkintokohtaisten kyselyjen avulla kerättiin arviointitietoa siitä, miten Opetushallitus oli tukenut ja ohjeistanut tutkinnon perusteiden käyttöönottoa. Yleisen tason kyselyllä selvitettiin, miten koulutuksen järjestäjät olivat organisoineet opetussuunnitelman perusteiden yhteisen ja tutkintokohtaisen osan laatimisen. Tutkintokohtaisella kyselyllä selvitettiin vastaajien kokemuksia uudistuksen toimeenpanosta ja siitä, millaista ohjausta ja tukea he ovat tutkintokohtaisen opetussuunnitelman ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelman laatimistyöhön saaneet. Koulutuksen järjestäjien yleisen tason kysely kohdennettiin ensisijaisesti koulutusorganisaation johdolle ja tutkintokohtainen kysely perustutkintojen vastuuhenkilöille.

Tutkinnon perusteiden käyttöönottoa koskeva koulutuksen järjestäjien yleisen tason kysely lähetettiin kaikille suomen- ja ruotsinkielisille koulutuksen järjestäjille, jotka järjestävät näytteeseen kuuluvia perustutkintoja. Kysely lähetettiin organisaatiosta riippuen oppilaitoksen rehtorille, koulutusorganisaation johtajalle tai koulutuspäällikölle. Heitä ohjeistettiin välittämään kysely eteenpäin sellaiselle henkilölle, joka koulutusorganisaatiossa vastasi vuosina 2007–2010 uudistettujen tutkinnon perusteiden käyttöönoton eli opetussuunnitelmien ja/tai näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien organisoinnista.

Tutkintokohtaiset kyselyt suunnattiin näytteeseen kuuluville ammatillista perustutkintoa ammatillisena peruskoulutuksena tai näyttötutkintoina järjestäville suomen- ja ruotsinkielisille koulutuksen järjestäjille. Yhdelle koulutuksen järjestäjälle lähetettiin tutkintokohtainen kysely korkeintaan kolmesta eri tutkinnosta. Tutkintokohtaiseen kyselyyn vastaajat valittiin siten, että näytteeseen kuuluvien tutkintojen järjestäjät tulivat eri puolilta Suomea ja edustivat sekä oppilasmäärältään että tutkintotarjonnaltaan suuria, keskikokoisia ja pieniä koulutuksen järjestäjiä. Kyselyt kohdennettiin siten, että yhdelle koulutuksen järjestäjälle tuli kyselyitä eri alojen tutkinnoista. Ne lähetettiin oppilaitoksesta riippuen joko rehtoreille, yksikönjohtajille, koulutuspäälliköille tai tutkinnoista vastaaville ja heidät ohjeistettiin välittämään kysely eteenpäin sellaisille henkilöille, jotka oppilaitoksessa olivat osallistuneet vuosina 2007–2010 uudistettujen tutkinnon perusteiden käyttöönottoon eli tutkintokohtaisten opetussuunnitelmien ja/tai näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimiseen määritellyissä perustutkinnoissa. Tutkintokohtaiseen kyselyyn voitiin vastata joko yksin tai ryhmänä.

Koulutuksen järjestäjille suunnatut kyselyt ja tutkintokohtaiset kyselyt tehtiin helmi-maaliskuussa 2015. Koulutuksen järjestäjille suunnatun kyselyn vastausprosentti oli 58 ja tutkintokohtaisen kyselyn vastausprosentti oli 30.

Taulukossa 1. esitellään kootusti aineiston keruun eri kohderyhmille tehdyt kyselyt ja niihin vastanneiden määrät.

Taulukko 1. Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin kyselyt

Kyselyn kohde	Lähetetyt kyselyt (n)	Kyselyyn vastanneet (n)	%
Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat	26	16	62
Perustetyöryhmät	207	98	47
Tutkintokohtaiset ohjausryhmät, koulutustoimikunnat ja tutkintotoimikunnat	348	77	22
Koulutuksen järjestäjien kysely	159	93	58
Tutkintokohtainen kysely	441	134	30

2.4 Arviointiaineistojen analyysit

Tässä arvioinnissa tarkasteltiin erilaisten aineistojen analyysien avulla tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia eri toimijoiden näkökulmista. Dokumenttiaineiston pohjalta kuvattiin prosessin etenemistä ja sen eri vaiheita tutkinnon perusteiden valmistelusta niiden käyttöönottoon.

Kyselyaineistot analysoitiin kvantitatiivisin ja kvalitatiivisin menetelmin. Kyselyissä käytettiin pääsääntöisesti liukuasteikkoa 1–5, jossa numero 1 edustaa asteikon kielteisintä kantaa ja numero 5 vastaavasti asteikon myönteisintä kantaa. Tilastollisessa analyysissä käytettiin lähinnä jakaumia ja keskiarvojen tarkastelua. Kaikissa kyselyissä oli runsaasti myös avoimia kysymyksiä, joiden avulla voitiin kuvata ja laadullisesti analysoida uudistamisprosessin toteuttamisen toimivuutta ja sen onnistuneisuutta.

Kyselyaineistojen avulla tarkasteltiin eri toimijoiden näkökulmista prosessin johtamista ja organisointia sekä sen toimivuutta ja onnistuneisuutta perusteiden laadinnasta niiden käyttöönottoon. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat arvioivat vastauksissaan perusteprosessin organisoinnin toimivuutta. Perustetyöryhmien jäsenet arvioivat valtakunnallisen perustetyöprosessin toimivuuden lisäksi oman perustetyöryhmänsä toiminnan onnistuneisuutta sekä eri toimikuntien ja ryhmien merkitystä perustetyölle. Koulutustoimikunnille, tutkintotoimikunnille ja tutkintokohtaisille ohjausryhmille suunnatussa kyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan osaltaan perustetyöprosessin toimivuutta ja omaa rooliaan uudistamisprosessissa. Lisäksi koulutuksen järjestäjät arvioivat perusteiden käyttöönottoa opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimisen näkökulmasta.

Arvioinnissa hyödynnettiin aineistojen avovastauksia, jotka erotettiin muusta tekstistä sisennyksellä ja kursivoidulla tekstillä. Aineistolainausten yhteydessä käytettiin eri toimijatahojen kyselyistä seuraavia lyhenteitä: Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden kysely (oph), perustetyöryhmien kysely (ptr), tutkintokohtaisten ohjausryhmien, koulutus- ja tutkintotoimikuntien kysely (or, ktk, ttk) sekä koulutuksen järjestäjien kysely (kj) ja tutkintokohtainen kysely (tk).

2.5 Arvioinnin luotettavuus

Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin arviointi tehtiin opetus- ja kulttuuriministeriön vuosien 2011–2015 Koulutuksen arviointisuunnitelman mukaan. Tämä arviointihanke sijoittui arviointisuunnitelman toteuttamisen loppupuolelle. Arvioinnin toteuttamisen käynnistyessä vuonna 2014 ensimmäisten perusteiden valmistumisesta ja käyttöönotosta oli kulunut lähes kuusi vuotta ja viimeisinä valmistuneista tutkinnon perusteista jo kolme vuotta. Asetelma oli lähtökohdiltaan ”taaksepäin katsomista”, joka asetti omat haasteensa arvioinnin toteuttamiseen. Tämä itsessään aiheutti ongelmia aineiston keräämisen ja sen luotettavuuden suhteen. Uudistamisprosessiin osallistuneiden tavoittamisen lisäksi oman haasteensa asetti se, mitä osallistujat muistavat itse uudistamisprosessista.

Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessiin kohdistuneen arvioinnin tavoitteena oli saada tietoa eri osapuolten kokemuksista perusteiden laatimisen toteuttamisesta, erityisesti sen johtamisesta ja toimintatapojen toimivuudesta. Arvioinnin toteuttamisen ongelmana oli aineistojen kerääminen useamman vuoden viiveellä uudistamisprosessin valmistumisesta. Tämä asetti omat haasteensa työhön osallistuneiden tavoittamiseen ja vuosia sitten tapahtuneiden asioiden mieleen palauttamiseen. Ammatillisen koulutuksen kentällä tapahtuu jatkuvasti uudistuksia ja samanaikaisesti tämän arvioinnin aineiston keruuvaiheessa oli käynnissä jo seuraava tutkinnon perusteiden uudistaminen. Tämä arviointihankkeen toteuttamiseen liittyvä haaste tuli esille myös vastaajien kommenteissa, joissa he sekä pahoittelivat muistamattomuuttaan, että ihmettelivät arvioinnin ajankohtaa.

> *”Kysely oli hyvä, mutta tulee valitettavan myöhään. Näitä asioita olisi voinut kysyä lähempänä työn suorittamista (2007–2009). Nyt moni vastaus meni aikalailla mutu-tuntumalla.” (ptr)*

> *”Miksi tämä kysely oli vasta nyt. Aika on kullannut muistoja, ja voi olla, että viisi vuotta sitten vastaukset olisivat olleet toisenlaisia.” (ptr)*

Arviointiasetelmasta johtuen koulutuksen järjestäjien kyselyyn valikoidut koulutuksen järjestäjät poikkeavat jonkin verran kaikista koulutuksen järjestäjistä. Tämän arvioinnin kohdejoukkoon on valikoitunut jonkin verran enemmän alle 100 opiskelijan sekä yli 1000 opiskelijan koulutuksen järjestäjiä kuin niitä on kaikista koulutuksen järjestäjistä. Yli 100 ja alle 1000 opiskelijan oppilaitoksia aineistossa sen sijaan on jonkin verran vähemmän kuin kaikista koulutuksen järjestäjistä. (Vipunen, luettu 21.12.2015) Tarkemmat tiedot kyselyihin vastanneiden koulutuksen järjestäjien taustatiedoista löytyy liitteestä 3.

3
Ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessi

3.1 Uudistamisprosessin tausta ja tavoitteet

Tutkintorakenteen ja tutkinnon perusteiden muuttamisen lainsäädännölliset valmistelut ja muutokset tehdään opetus- ja kulttuuriministeriössä (opetusministeriö vuoteen 2009) ja Opetushallituksessa. Arvioinnin kohteena oleva ammatillisten perustutkintojen perustetyö lähti liikkeelle päivityksenä ja tarkistamisena, mutta matkan varrella työ muuttui kaikkien perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamiseksi. Uudistusprosessi käynnistyi kolmen tutkinnon pilottina vuonna 2006 ja sen jälkeen kahdessa vaiheessa vuosina 2007 ja 2008 kattaen kaikki ammatillisen koulutuksen perustutkinnot. Virallisesti ammatillisten perustutkintojen kehittäminen käynnistyi Opetusministeriön kirjeellä helmikuussa 2008, jossa asetettiin tavoitteeksi laatia yhteiset tutkintojen perusteet ammatillisena peruskoulutuksena ja näyttötutkintoina suoritettaville perustutkinnoille.

Ammatillisten perustutkintojen uudistus on osa laajempaa ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistä, jossa tutkintojärjestelmän uudistamiseen liittyviä lähtökohtia ja tavoitteita on kirjattu säädöksiin, hallitusohjelmiin, koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmiin ja opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen välisiin tulossopimuksiin. Uudistusta ovat tukeneet myös useat ammatillisen koulutuksen kehittämishankkeet (mm. TUTKE 1 ja TUTKE 2), työryhmät sekä lukuisat tutkimukset ja selvitykset. Lisäksi ammatillisten perustutkintojen uudistamisen taustalla olivat kansallisen lainsäädännön ja koulutuspoliittisten linjausten lisäksi seuraavat Euroopan unionin suositukset, joiden tavoitteena on edistää elinikäistä oppimista ja liikkuvuutta: suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista, suositus eurooppalaisen tutkintojen ja osaamisen viitekehyksen (EQF) perustamisesta sekä ammatillisen koulutuksen opintosuoritusten eurooppalainen siirtojärjestelmä (ECVET).

Vuosien 2007–2010 tutkinnon perusteiden uudistamisen aikaan olivat voimassa vuonna 1998 annetut ammatillista koulutusta ja ammatillista aikuiskoulutusta koskevat säädökset. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) mukaan ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen. Tavoitteena on myös tukea

opiskelijoiden kehitystä hyviksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä tukea elinikäistä oppimista. Lain nojalla annetussa valtioneuvoston päätöksessä (213/1999) säädetään tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista ammatillisessa peruskoulutuksessa. Lain mukaan perustutkintoon johtavaan koulutukseen kuuluu ammatillisia opintoja ja niitä tukevaa työssäoppimista, ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia ja ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja, vapaasti valittavia opintoja sekä opinto-ohjausta. Tutkinnon perusteet laaditaan valtioneuvoston päätöksen mukaan niin, että tutkinto tuottaa laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri tehtäviin ja erikoistuneemman osaamisen ja työelämän edellyttämän ammattitaidon yhdellä tutkinnon osa-alueella. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 4 §:n mukaan ammatilliset perustutkinnot antavat jatko-opintokelpoisuuden yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin.

Näyttötutkintona suoritettavassa ammatillisessa perustutkinnossa osoitetaan lain mukaan ammattitaidon saavuttamisen edellyttämät tiedot ja taidot. Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain (631/1998) tarkoituksena on ylläpitää ja kohottaa aikuisväestön ammatillista osaamista, antaa opiskelijoille valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen, kehittää työelämää ja edistää työllisyyttä sekä tukea elinikäistä oppimista. Lain tarkoituksena on lisäksi edistää tutkintojen ja niiden osien suorittamista. Tutkintoon valmistavaa koulutusta järjestettäessä sen sisällöstä päättää koulutuksen järjestäjä tutkinnon perusteiden mukaisesti. Näyttötutkintojen tutkintotilaisuuksissa tutkinnon suorittaja osoittaa hallitsevansa tutkinnon perusteiden mukaiset ammattitaitovaatimukset.

Ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessin keskeiset tavoitteet määriteltiin Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2007–2012 ja opetusministeriön kirjeessä 2/502/2008. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007–2012 asetettiin ammatillisille perustutkinnoille seuraavat tavoitteet:

- Perustutkinto tarjoaa perusammattitaidon lisäksi niin laajan osaamisen, että se mahdollistaa työskentelyn vaihtelevissa työtehtävissä sekä antaa pohjan opiskelulle myöhemmällä iällä ja siirtymisen työpaikasta toiseen.
- Perustutkinnot toimivat ensisijaisina työmarkkinoille, toimialalle tai ammattiin tulotutkintoina sekä niiden tehtävänä on tuottaa työelämään siirtymisen edellyttämä ammattitaito ja pätevyys.
- Ammatillisten perustutkintojen perusteita kehitettäessä tarkastellaan kaikkia tietyn koulutus-/ammattialan tutkintoja kokonaisuutena, jotta ne vastaavat alakohtaisiin osaamistarpeisiin tehokkaasti ja johdonmukaisesti sekä muodostavat työelämän kannalta selkeitä kokonaisuuksia.
- Toisen asteen ammatillista tutkintorakennetta kehitetään siten, että tutkintojen avulla tuetaan joustavasti ja tehokkaasti työmarkkinoille siirtymisen ja ammatissa toimimisen edellyttämän ammattitaidon saavuttamista sekä edistetään työikäisen aikuisväestön ammattitaidon uusintamista, ammatissa kehittymistä ja ammatinvaihtoa.
- Ammatillista tutkintojärjestelmää kehitetään kokonaisuutena työelämän ja yksilöiden näkökulmasta siten, että ammatilliset tutkinnot perustuvat työelämän toimintakokonaisuuksiin.
- Lisätään ammatillisten tutkintojen joustavuutta, monipuolistetaan perustutkintojen suorittamismahdollisuuksia ja vahvistetaan ammatillisten perustutkintojen työelämävastaavuutta.

Opetusministeriö (Opetus- ja kulttuuriministeriö vuodesta 2010-) asetti kirjeessään 2/502/2008 ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistukselle seuraavat tavoitteet:

- Opetussuunnitelman perusteet ja näyttötutkinnon perusteet laaditaan yhteisiksi tutkinnon perusteet -asiakirjaksi.
- Huomioidaan tutkintojen perusteiden kehittämistyössä EQF:n ja ECVET-järjestelmän edellyttämät tekijät.
- Määritellään kaikkien tutkintojen osat ja niiden nimellislaajuus sekä osaamis- ja ammattitaitovaatimukset tietoina, taitoina ja pätevyytenä.
- Kehitetään perusteita niin, että ne vastaavat joustavasti ja tehokkaasti työelämän ammattitaitovaatimuksiin ja yksilöiden osaamistarpeisiin.
- Luodaan mahdollisuus suorittaa vain tutkinnon osa tai osia kerrallaan, vaikka koko tutkinnon suorittaminen on aina ensisijaisena tavoitteena.
- Ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien osaamisvaatimusten vastaavuus lukio-opintoihin tulee määritellä.
- Huomioidaan elinikäisen oppimisen avaintaidot, erityisesti yrittäjyyden ja kestävän kehityksen edistäminen.
- Tarkistetaan opiskelijoiden turvallisuutta sekä opiskelijayhteisön ja opiskelijoiden hyvinvointia koskevia kohtia erityisesti opetussuunnitelmaperustaisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa.
- Tutkintojen määrittelyssä ja kuvauksissa tulee noudattaa oppimistuloksiin perustuvaa lähestymistapaa.
- Arviointiasteikko määritellään kolmelle tasolle.
- Tutkintojen perusteiden päivitystyötä tehdään yhteistyössä koulutustoimikuntien, tutkintotoimikuntien sekä muiden sidosryhmien kanssa.
- Opetushallitus laatii suunnitelman perustutkintojen säännöllisestä päivittämisestä ja huolehtii sen toteuttamisesta.

Arvioinnin kohteena oleva ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessi on osa ammatillisen koulutuksen kehittämisen jatkumoa. Esimerkiksi koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa (2012, 39) kehittämisen tavoitteet olivat edelleen samansuuntaisia. Siinä korostettiin ammatillisten tutkintojen perustumista työelämän osaamistarpeisiin siten, että tutkintojärjestelmä muodostaa selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden, joka tukee koko tutkinnon suorittamista sekä opintojen joustavaa suorittamista ja elinikäistä oppimista. Lähtökohtana oli, että ammatillinen peruskoulutus antaa opiskelijalle vahvan ammattitaidon, joka mahdollistaa nopean siirtymisen työelämään sekä laaja-alaisia ammatillisia ja elinikäisen oppimisen valmiuksia.

3.2 Ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamisen valmistelu

Valtioneuvosto antaa koulutuspoliittiset linjaukset hallitusohjelmassa ja Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmissa. Lisäksi se päättää koulutuksen yleisistä valtakunnallista tavoitteista. Opetus- ja kulttuuriministeriö tekee tutkintorakennepäätökset, tulossopimuksen Opetushallituksen kanssa sekä antaa toimeksiantoja ja linjaa perustutkintojen uudistamisen. Lisäksi ministeriö asettaa tai rahoittaa uudistusta tukevia hankkeita ja seuraa uudistuksen toteuttamista ja vaikutuksia. Ammatillisten tutkintojen kehittämisperiaatteet ja asema koulutusjärjestelmässä -raportissa (OPM 2007:1, 23) todetaan, että opetushallinnossa oli eriytetty nuorille suunnattujen ammatillisten perustutkintojen ja työelämässä toimivien ammatti- ja erikoisammattitutkintojen hallinto. Eriytetty hallinto aiheuttaa päätöksenteon valmistelun ja toiminnan kehittämisen päällekkäisyyttä ja vaikeuttaa synergiahyötyjen syntymistä. Tässä arvioinnin kohteena olevassa uudistuksessa etsittiin synergiaa laatimalla ammatillisille perustutkinnoille yhteiset tutkinnon perusteet yhteistyössä nuorten ja aikuisten koulutuksen toimijoiden kanssa. Yhteisen tutkinnon perusteiden laatimisen taustalla oli ammatillisen koulutusjärjestelmän selkiinnyttäminen ja yhtenäistäminen.

Ammatillisen koulutuksen kehittämisen tavoitteeksi asetettiin tehokkuuden lisääminen, jolloin tutkintojärjestelmään sisällytettävistä tutkinnoista ja tutkintovaatimuksista päätetään kokonaisuutena (klusterit jäsentymisperiaatteena, valinnaisuuden lisääminen). Toisena kehittämisen tavoitteena oli joustavuus ja yksilöllisyys, jolloin tutkinto voidaan rakentaa työelämän toimintakokonaisuuksista johdetuista tutkinnon osista ja joista on mahdollista suorittaa tutkintojen osia. Päätavoitteena oli edelleen kolmivuotisen perustutkinnon suorittaminen. Horisontaalisen ja vertikaalisen joustavuuden lisäämisen (OPM 2007:1, 22–24) tavoitteena oli luoda tutkinnon suorittajille joustavia koulutusväyliä, jolloin opintoja voi suorittaa myös muista tutkinnoista tai tutkintojen osia sekä lisätä koulutuksen ja työelämän vuorottelumahdollisuuksia. Opetussuunnitelmaperustaisessa koulutuksessa voidaan parantaa jatko-opintomahdollisuuksia lukio-opinnoilla tai ylioppilastutkinnolla.

Ammatillisesti suuntautuneen aikuiskoulutuksen hallinnon selkiyttämistä ja kehittämistä valmisteli vuonna 2007 käynnistynyt AKKU-työryhmä (OPM työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:11). Keskellä tutkintojen perusteiden uudistamisprosessia valmistuneessa työryhmän raportissa painotettiin koulutuksen kysyntä- ja työelämälähtöisyyttä sekä peräänkuulutettiin ammatillisen aikuiskoulutuksen joustavuutta ja monimuotoisuutta.

Opetushallituksen tehtäviin kuuluu osaamistarveselvitysten ja tutkintorakenne-esitysten tekeminen. Ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelman ja näyttötutkintojen päivittämistarpeita selvittivät tutkintojen yhteiset tavoitteet ja ydinosaaminen -työryhmä, lukion ja ammatillisten perustutkintojen yhteensovittaminen -työryhmä ja yhteiset opinnot -työryhmä (Opetushallituksen kirje 24/041/2006). Tutkintojen perusteet oli uudistettu edellisen kerran vuosina 1999–2001, joiden pohjalta laadittiin kansalliset näyttöaineistot ammatilliseen peruskoulutukseen. Vuodesta 2006 lähtien ammattiosaamisen näytöt otettiin käyttöön ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavissa perustutkinnoissa.

Ammatillisen perustutkintojen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteiden päivittäminen käynnistettiin Opetushallituksen viranomaistyönä. Tavoitteena oli päivittää opetussuunnitelman ja näyttötutkintojen perusteet siten, että ne voitaisiin ottaa käyttöön viimeistään vuonna 2010 (OPM/OPH TUSO 2006).

Tutkintojen perusteiden päivittämisessä keskeistä oli yhteisten tavoitteiden ja ydinosaamisen selvittäminen. Prosessi käynnistyi opetussuunnitelman perusteiden ja näyttötutkintojen perusteiden rakennetta, sisältöä ja laadintaperiaatteita koskevien ehdotusten valmistelulla. Opetushallitus valmisteli tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia ensimmäisten vuonna 2006 käynnistyneiden pilottihankkeiden rinnalla. Uudistus käynnistyi rakennusalan ja metsäalan perustutkintojen sekä maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen pilotteina. Opetushallitus antoi 24.9.2007 ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet -asiakirjojen valmistelua koskevat ohjeet, joissa kuvattiin prosessin eteneminen, eri toimijatahot ja niiden tehtävät. Ohjeessa määriteltiin perustutkintojen tutkinnon perusteiden rakenne ja sisältö. Tutkinnon perusteiden valmistelutyön edetessä Opetushallitus antoi ajantasaiset ohjeet perustutkintojen perustetyöprosessiin 8.10.2009. Ohjeissa kuvataan tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin eri vaiheet tutkinnon perusteiden asiakirjan sisällöistä perusteiden viimeistelyyn, laadunvarmistukseen sekä hyväksymismenettelyyn ja määräysten antamiseen. Siinä määriteltiin ammatillisen koulutuksen perustutkintojen tutkintojen perusteiden muodostumisen laatimisen periaatteet, ammatilliset tutkinnon osat, ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat sekä valinnaiset tutkinnon osat että arvioinnin kohteet ja arviointikriteerit. Lisäksi asiakirjassa oli mallit lausuntopyynnöistä ja määräyskirjeistä suomen ja ruotsin kielellä sekä taustamuistiosta. Asiakirjaan oli liitetty myös alakohtaisten asiantuntijoiden tueksi perusteiden laadunvarmistus.

Ammatillisten perustutkintojen perusteita uudistettiin siten, että tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset määriteltiin osaamisena. Ammattitaitovaatimukset ovat samat ammatillisen peruskoulutuksen ja näyttötutkintojen tutkinnon osissa. Ammattitaito määritellään konkreettisena työn tekemisenä ja oppimistuloksena on se, mitä opiskelija tai tutkinnon suorittaja osaa tehdä. Tutkinnoissa ammattitaidon arvioinnin kohteita ovat työprosessin hallinta, työmenetelmien, – välineiden ja materiaalien hallinta sekä työn perustana olevan tiedon hallinta. Nämä kolme arvioinnin kohdetta määriteltiin tekemisenä ja ne ovat ammatillisen tutkinnon osan keskeinen sisältö. Ammattitaidon hallinta arvioidaan kolmelle tasolle tyydyttävä, hyvä ja kiitettävä.

Oppimistulosten ja osaamisen kuvaamisessa hyödynnetään yhteistä eurooppalaista tutkintojen ja osaamisen viitekehystä (EQF). Tämän viitekehyksen avulla voidaan helpottaa opintosuoritusten siirtoa, keräämistä ja tunnistamista. Lisäksi viitekehyksen tavoitteena on eri maiden tutkintojen ja tutkintotasojen vertaileminen, jonka avulla osaltaan voidaan edistää kansalaisten liikkuvuutta ja elinikäistä oppimista. Viitekehyksessä kuvataan suomalaisten tutkintojen edellyttämä osaaminen tietoina, taitoina ja pätevyyksinä EQF:n tasokuvausten pohjalta, joita on täsmennetty kansallisista lähtökohdista käsin. Uudistamisessa tuli ottaa huomioon myös Euroopan unionin suositukset Ammatillisen koulutuksen opintosuoritusten eurooppalaisesta siirtojärjestelmästä (ECVET). Niiden avulla voidaan hyödyntää eri maissa suoritettuja opintoja tai muutoin hankittua osaamista osana tutkintoja.

Ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisprosessin ja ensimmäisten tutkintojen perusteiden valmistelun ollessa jo pitkällä Opetusministeriö käynnisti 27.2.2009 ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämishankkeen (TUTKE 1, OPH 2011:1). Tämän hankkeen tehtävänä oli selvittää ammatillisen tutkintojärjestelmän joustavuutta, tutkintojen yhdistämistä laajemmiksi ammattialakohtaisiksi tai ammattirajat ylittäviksi tutkinnoiksi sekä lisäämällä mahdollisuuksia tarkastella vastaavatko tutkintojen ammattitaitovaatimukset ja osaamistasot nykytarpeita. Nämä tavoitteet olivat samansuuntaisia kuin vuosien 2007–2010 tutkinnon perusteiden uudistamisessa. Lisäksi tehtävänä oli laatia ehdotukset tutkintotoimikuntajärjestelmän kehittämistarpeista ja sen edellyttämistä resursseista sekä tehdä esitykset tutkintosuoritusten arvioijien rekrytoinnin ja arviointiosaamisen kehittämistarpeista ja niiden edellyttämistä resursseista. Opetushallituksen valmistellessa ammatillisten perustutkintojen perusteita suuntauduttiin samanaikaisesti Opetushallituksessa ja ministeriössä jo tuleviin uudistuksiin. TUTKE 1 raportti valmistui vuonna 2011, jolloin kaikki tämän arvioinnin kohteena olevat ammatillisten perustutkintojen perusteet olivat valmistuneet ja otettu käyttöön vuosina 2008–2010.

3.3 Uudistamisprosessin organisointi Opetushallituksessa

Opetushallituksen tehtävänä on seurata ja ohjata alakohtaisesti ammatillisen koulutuksen kehittämistä yhteistyössä sidosryhmien kanssa kansallisissa ja kansanvälisissä verkostoissa. Lisäksi sen tehtäviin kuuluu tutkintojen ja koulutusohjelmien muutostarpeiden selvittäminen ja muutosesitysten tekeminen opetus- ja kulttuuriministeriölle. Vuosien 2006–2008 tulossopimuksessa asetettiin tavoitteeksi ”selvittää opetussuunnitelman perusteiden muutostarpeet ja käynnistää tutkintokohtaisten opetussuunnitelmien perusteiden tarkistaminen siten, että kaikkien tutkintojen perusteet on tarkistettu tarvittavin osin ja ammattiosaamisen näytön perusteet integroitu opetussuunnitelmien perusteisiin vuoden 2010 loppuun mennessä”. Toisin sanoen tavoitteeksi asetettiin ammatillisten perustutkintojen suorittamisen tavoista riippumatta yhteiset tutkinnon perusteet. Opetushallitus ohjasi ja johti perusteiden valmistelutyötä sekä nimitti perustetyöryhmät, tutkintokohtaiset ohjausryhmät ja valtakunnallisen seurantaryhmän. Lisäksi Opetushallitus viimeisteli ja tarkisti tutkintojen perusteet sekä ohjasi ja tuki koulutuksen järjestäjiä niiden käyttöönotossa.

3.3.1 Opetushallitus ohjaa ja johtaa tutkinnon perusteiden valmistelua

Opetushallitus tarkistaa kaikkien ammatillisten perustutkintojen perusteiden (opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet) sekä maahanmuuttajien valmistavan koulutuksen ja vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen perusteet, talouskouluopetuksen perusteet sekä ammatillisen perustekoulutuksen ja valmistavan koulutuksen perusteet siten, että ne voidaan ottaa käyttöön viimeistään 1.8.2010, (Opetushallituksen Kehittäminen toimintayksikön johtoryhmän kokouksen 5.5.2008 muistio). Opetusministeriö (Opetus- ja kulttuuriministeriö vuodesta 2010) teki 25.2.2008 päätöksen ammatillisten perustutkintojen kehittämisen periaatteista hallitusohjelman, koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman

sekä Opetushallituksen ja opetusministeriön tulossopimuksen pohjalta. Ministeriön linjaukset valmistuivat keskellä uudistamisprosessia, joka oli käynnistynyt pilottihankkeina vuonna 2006 ja varsinaiset perusteprojektit olivat aloittaneet työnsä vuonna 2007. Uudet vahvistetut linjaukset tuli ottaa huomioon perusteiden laatimisessa.

Vuosina 1999–2001 uudistettujen ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteisiin oli tehty pieniä muutoksia aina tarpeen mukaan. Tämän arvioinnin kohteena olevassa vuosien 2007–2010 uudistamisprosessissa tehtiin tutkinnon perusteiden sisällöllinen ja rakenteellinen tarkistaminen, jota valmisteltiin virkamiestyönä Opetushallituksen ammatillisen koulutuksen ja aikuiskoulutuksen kehittämisestä vastaavissa yksiköissä. Lisäksi työhön osallistuivat yleissivistävän puolen kehittämisyksiköt, esimerkiksi peruskoulutuksen ja lukiokoulutuksen sekä ruotsinkielisen koulutuksen toimintayksiköt. Tutkintojen perusteiden tutkintokohtaisia valmisteluprojekteja johtivat ammatillisen peruskoulutuksen ja ammatillisen aikuiskoulutuksen asiantuntijat yhdessä. Perusteiden tutkintokohtaisten osien sisältö valmisteltiin koulutuksen järjestäjien projekteissa ja tutkinnon perusteiden yhteiset osat valmisteltiin virkamiestyönä ammatillisen koulutuksen kehittämisyksikön opetussuunnitelmatiimissä.

Opetushallitus toteutti tutkinnon (opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen) perusteiden ammatillisten osien uudistamistyön koulutuksen järjestäjien projekteina. Tähän ratkaisuun päädyttiin opetus- ja kulttuuriministeriön ohjauksella, jossa uudistamistyön rahoitus suunnattiin valtionavustuksina koulutuksen järjestäjien haettavaksi. Näin ollen osittain rahoitusmallin seurauksena Opetushallitus toteutti ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen perusteiden uudistamisprosessin koulutuksen järjestäjien ammatillisen koulutuksen kehittämishankkeina. Tällainen toteutus tutkinnon perusteiden uudistamisesta vahvisti koulutuksen järjestäjien osallisuutta ja lisäsi vaikuttamisen mahdollisuuksia tutkinnon perusteiden laatimiseen. Lisäksi taustalla oli ajatus vahvistaa eri toimijoiden yhteistyötä ja samalla tukea entistä toimivampien ja paremmin työelämän osaamistarpeet huomioivien perusteiden laatiminen.

3.3.2 Tutkinnon perusteiden valmistelun vaiheet

Opetushallitus on kuvannut ammatillisen koulutuksen tutkintojen perusteiden valmistelua useissa prosessikuvauksissa, joita on täsmennetty vuosien varrella (ks. liite 4). Ammatillisen koulutuksen tutkintojen perusteprosessi etenee ensimmäisessä vaiheessa kahdella eri tavalla riippuen siitä, onko tutkinto jo tutkintorakenteessa vai ei. Vuosien 2007–2010 tutkinnon perusteiden uudistaminen vaati myös tutkintorakennepäätöksen. Uudistukset tehdään aloitteiden pohjalta, jotka voivat tulla esimerkiksi koulutus- ja tutkintotoimikunnilta tai koulutuksen järjestäjiltä. Opetushallituksen alakohtainen asiantuntija valmistelee pohjaehdotuksen perusteluineen ja pyytää sen jälkeen lausunnot koulutustoimikunnalta/-kunnilta. Tämän tutkinnon tarpeellisuutta koskevan lausunnon jälkeen tutkintorakennevalmistelua koordinoiva esittelijä ja tutkintovastaavat kokoavat ehdotuksen, joka käsitellään ammatillisen koulutuksen tulosalueella (AM/TU) ja sen jälkeen ammatillisen koulutuksen johtoryhmässä. Opetushallituksen pääjohtaja tekee ehdotuksen pohjalta esityksen opetus- ja kulttuuriministeriöön. Ministeriössä ammatillisen koulutuksen yksikkö esittelee

perustutkintojen tutkintoasetukset ja aikuiskoulutuksen tulosalue esittelee ammattitutkintojen ja erikoisammattitutkintojen tutkintoasetukset. Valtioneuvosto tekee päätöksen asetuksista ja niiden voimaantulosta.

Toisessa vaiheessa laaditaan tutkintojen perusteet. Ammatillisen koulutuksen tulosalue valmistelee suunnitelman perustetyöstä ja perusteiden linjauksista. Ammatillisen koulutuksen johtoryhmä, Opetushallituksen johtoryhmä ja johtokunta sekä perustetyön seurantaryhmä käsittelevät linjaukset sekä seuraavat perustetyön etenemistä.

Opetushallitus käynnistää perusteprojektin määrittelemällä sen toteuttamisesta aikataulun, hinnan, perustetyöryhmän jäsenten valinnan perusteista ja valintaan liittyvistä toimitavoista sekä sopimalla lausuntojen menettelystä. Vuosien 2007–2010 perusteprojektit julistettiin koulutuksen järjestäjien haettaviksi. Hakemusten perusteella valittiin perusteprojekteja koordinoivat koulutuksen järjestäjät.

Yhteistyötahon/koordinoivan koulutuksen järjestäjän valinnan jälkeen tehdään sopimus perusteprojektin toteuttamisesta ja asetetaan ohjausryhmä. Sopimuksessa määritellään perustetyön kesto, projektin vastuuhenkilö, perusteluonnoksista annettavat lausunnot tai kuuleminen sekä projektiin osallistuvat henkilöt. Opetushallituksen alakohtainen asiantuntija kutsuu projektin koolle ja ohjeistaa projektin. Perusteprojektin työskentely ja perusteluonnosten valmistelu tapahtuu tutkintovastaavan johdolla ja ohjausryhmä osaltaan linjaa ja ohjaa työtä. Perusteprojektissa valmistellaan perusteiden seuraavat osat: a) alan kuvaus ja ammattitaitovaatimukset, b) tutkinnon muodostuminen pakollisista ja valinnaisista tutkinnon osista ja c) ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimusten, arvioinnin kohteiden ja kriteerien sekä ammattitaidon osien määrittely. Vuosien 2007–2010 tutkinnon perusteiden yhteiset osat ja ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat (yhteiset opinnot) sekä muut määräykset valmisteltiin Opetushallituksessa virkamiestyönä ammatillisen koulutuksen kehittämisyksikön opetussuunnitelmatiimissä.

Tutkinnon perusteluonnoksista Opetushallitus pyytää lausunnot useilta tahoilta, joita ovat työmarkkinaosapuolet, merkittävät yritykset ja organisaatiot, koulutustoimikunnat, tutkintotoimikunnat, ko. koulutuksen järjestäjät ja tutkinnon järjestäjät. Lausuntojen pohjalta perusteita laativa työryhmä tekee tarvittavat muutokset ja viimeistelee perusteluonnokset yhteistyössä tutkintovastaavan kanssa.

Perusteiden viimeistelyssä varmistetaan laatu, tehdään kielenhuolto ja laaditaan taustamuistio. Perusteet (taustamuistio, perusteet ja yhteenveto lausunnoista) käsittelee suullisesti Opetushallituksen johtokunta. Sen palaute otetaan huomioon perusteiden jatkoviimeistelyssä. Prosessin seuraavassa vaiheessa laaditaan määräyskirje ja valmistellaan peruste-asiakirja esittelyyn suomen ja ruotsin kielellä. Opetushallituksen pääjohtaja päättää perusteesta esittelystä, jonka jälkeen valmiiden perusteiden ulkoasu viimeistellään ja julkaistaan.

3.3.3 Tutkinnon perusteiden käyttöönotto

Opetushallitus tukee tutkinnon perusteiden toimeenpanoa tiedottamalla ja kouluttamalla. Lisäksi sen tehtävänä on seurata toimeenpanoa ja tarvittaessa tehdä muutoksia tutkinnon perusteisiin. Vuosien 2007–2010 tutkinnon perusteiden uudistamiseen liittyen Opetushallitus julkaisi Ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpano ammatillisena peruskoulutuksena ja näyttötutkintoina -oppaan vuonna 2012 (Oppaat ja käsikirjat 2012:10). Opas laadittiin koulutuksen ja tutkinnon järjestäjien uudistettujen tutkinnon perusteiden käyttöönoton tueksi. Lisäksi opetushallitus on tehnyt ammatillisten perustutkintojen perusteiden sekä valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelmien toimeenpanon seurannan tilannekatsauksia useina vuosina ja asiakirja-analyysin (Hievanen ym. 2013:1 ja 2014:9, 2015:15). Näissä selvityksissä on tarkasteltu muun muassa sitä, miten koulutuksen järjestäjät ovat opetussuunnitelmissaan ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmissa ottaneet huomioon uudistuksen tavoitteena olleet työelämälähtöisyyden, joustavuuden ja valinnaisuuden sekä elinikäisen oppimisen taidot.

Opetussuunnitelmat ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat ovat asiakirjoja, joita laatiessaan koulutuksen järjestäjän tulee ottaa huomioon lakien ja asetusten lisäksi valtakunnalliset tutkinnon perusteet. Opetussuunnitelmissa ja järjestämissuunnitelmissa kuvataan toimenpiteet säädöksissä ja määräyksissä asetettujen tehtävien ja tavoitteiden saavuttamiseksi.

Koulutuksen järjestäjä hyväksyy opetussuunnitelman, joka säätelee ja ohjaa heidän toteuttamaansa koulutusta sekä siihen läheisesti liittyviä muita toimintoja. Koulutuksen järjestäjien tulee laatia työelämälähtöiset ja ajantasaiset opetussuunnitelmat, jotka koostuvat opetussuunnitelman yhteisestä osasta ja tutkintokohtaisesta osasta. Opetussuunnitelman yhteisessä osassa on määritelty kaikille koulutuksen järjestäjän organisoimille perustutkinnoille yhteiset periaatteet ja menettelytavat. Siinä kuvataan myös koulutuksen järjestäjän keskeiset arvot. Opetussuunnitelman tutkintokohtainen osa noudattaa yhteisessä osassa määriteltyjä toimintaperiaatteita ja ohjeita. Siinä määritellään perustutkinnon pakollisten tutkinnon osien lisäksi koulutusohjelmat ja valinnaiset tutkinnon osat, joita koulutuksen järjestäjä tarjoaa itse tai yhteistyössä muiden koulutuksen järjestäjien tai työelämän kanssa. Tutkintokohtaista opetussuunnitelmaa täsmennetään yksikkötasolla toteutettavilla opetuksen järjestämisen suunnitelmilla, joita kutsutaan yleensä toteuttamissuunnitelmiksi. (Ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpano 2012, 81–83, 126, 144.)

Ammatillisen koulutuksen järjestäjät ovat järjestämislupansa mukaisesti vastuussa ammatillisen peruskoulutuksen organisoinnista omalla alueellaan ja heidän tulee suunnata koulutuksensa alueen elinkeino- ja työelämän tarpeiden mukaisesti. Koulutuksen järjestäjien tulisi selvittää, millainen koulutus on alueellisesti ja paikallisesti vetovoimaista sekä millaisella koulutuksella vastattaisiin alueen elinkeinoelämän tarpeisiin. Koulutuksen suunnittelussa tulisi kiinnittää huomiota työelämävastaavuuden ja työelämäyhteyksien vahvistamiseen, koulutustarpeiden ennakointiin, työpaikalla tapahtuvan opiskelun järjestämiseen sekä yksilöllisten koulutustarpeiden huomioon ottamiseen. Koulutuksen järjestäjä voi profiloitua alueellisesti ja toimialakohtaisesti oman alueensa tarpeiden mukaan. Perustutkintojen perusteet mahdollistavat koulutuksen järjestäjille laajan valinnaisuuden, jonka pohjalta ne voivat tarjota paikallisia tarpeita vastaavaa opetusta. (Emt. 2012, 47–53.)

Näyttötutkinnon järjestämissopimus tehdään koulutuksen järjestäjän ja tutkintotoimikunnan välillä. Näyttötutkinnon järjestämissopimuksen saamiseksi koulutuksen järjestäjän on valmisteltava tutkintotoimikunnan ohjeiden mukainen näyttötutkintojen järjestämissopimus ja näyttötutkinnon järjestämissuunnitelma sekä toimittaa tiedot arvioijista tutkintotoimikunnan antamien ohjeiden mukaisesti. Tutkintotoimikunta voi edellyttää järjestäjältä myös Opetushallituksen tekemää arviota kyseisen näyttötutkinnon järjestämisedellytyksistä. Näyttötutkintojen järjestämissopimus ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelma ovat koulutuksen järjestäjää ja tutkintotoimikuntaa sitovia asiakirjoja eikä koulutuksen järjestäjä saa järjestää näyttötutkintoja ilman voimassa olevaa järjestämissopimusta. (Emt. 2012, 167–169.)

Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelma on tutkintokohtainen konkreettinen suunnitelma näyttötutkinnon järjestämisestä, jossa kuvataan tutkintotilaisuuksien järjestelyt. Se sisältää kuvauksen niin monesta tutkinnon osasta, että niistä muodostuu koko tutkinto ja samalla se toimii ohjeena ja mallina järjestettäessä myös muita tutkinnon osia. Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelma toimitetaan tutkintotoimikunnalle näyttötutkintojen järjestämissopimuksen liitteenä ja siihen tehdyt olennaiset toiminnalliset muutokset tulee aina hyväksyttää tutkintotoimikunnassa. (Emt. 2012, 171–172.)

Työelämä pyritään ottamaan entistä enemmän huomioon koulutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Työelämän vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen tavoitteena on tuottaa laadukasta koulutusta ja osaavaa työvoimaa. Työelämä nähdään sekä asiakkaana että koulutuskumppanina, resurssina, asiantuntijana, laadunvarmistajana ja palautteen antajana. Koulutuksen järjestäjien ja työelämän yhteistyötä tarvitaan ennen kaikkea siinä, että paikallinen koulutus vastaa alueen työelämän osaamistarpeisiin. Tutkinnon perusteiden toimeenpanoprosessiin osallistuminen onkin työelämän edustajille toimiva vaikuttamiskanava. Se tarjoaa työelämälle arvokasta tietoa ja mahdollisuuksia osallistua opetuksen sisältöjen ja toteutuksen suunnitteluun. (Emt. 2012, 54–55.)

Työelämän edustajia on mukana ammatillisen koulutuksen neuvottelukunnissa sekä ammattiosaamisen toimielimissä, joissa toimiessaan he osallistuvat koulutuksen järjestäjien opetussuunnitelma- ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmatyöhön. Ammatillisen koulutuksen neuvottelukunnat ovat oppilaitoskohtaisia työmarkkinaosapuolten ja oppilaitosten edustajien muodostamia toimielimiä, joiden tehtävänä on seurata työelämän ja koulutuksen kehitystä sekä tehdä koulutuksen järjestäjälle ehdotuksia opetussuunnitelmien sekä koulutustarjonnan kehittämiseksi työelämän ja yhteiskunnan tarpeita vastaavaksi. Ammatillisten neuvottelukuntien tarkoituksena on luoda toimiva vuorovaikutussuhde ammattiopiston ja yritysten välille sekä siten tukea valmistuvien opiskelijoiden työllistymistä ja näin varmistaa alueen yrityksille osaavaa henkilöstä tulevaisuudessa. (Ammatilliset neuvottelukunnat, Ammattiopisto Lappian ja Turun ammatti-instituutin verkkosivut.)

Koulutuksen järjestäjän tulee ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelua ja toteutusta varten asettaa toimielin tai useampia toimielimiä, joihin kuuluu koulutuksen järjestäjä, opettajia ja opiskelijoita sekä asianomaisen alan työ- ja elinkeinoelämää edustavia jäseniä. Toimielimen tehtävänä on hyväksyä koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman osana olevat suunnitelmat ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamisesta ja arvioinnista. Se valvoo myös näyttötoimintaa, päättää ammattiosaamisen näyttöjen arvioijista sekä käsittelee opiskelijan arviointia koskevat oikaisuvaatimukset. (Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta L 601/2005

25a §) Toimielimestä voidaan myös käyttää nimitystä arviointitoimikunta, näyttötoimikunta, ammattiosaamisen näyttöelin tai toimikunta (Ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaavan toimielimen tehtävät ja toimintamalleja).

3.4 Ammatillisten perustutkintojen uudistamisprosessin toimijoiden tehtävät

Tässä luvussa tarkastellaan tutkinnon perusteiden valmistelutyötä vuosien 2007–2010 uudenlaisen organisoinnin ja eri toimijatahojen tehtävien näkökulmista. Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin toimijoita ja toimintaa voidaan tarkastella seuraavilla tasoilla: a) viranomaistehtävät tai hallintoa toteuttavien tahojen (OKM, OPH) toiminta uudistuksessa b) tutkintoja uudistaneiden perusteryhmien toiminta uudistuksessa, c) koulutustoimikuntien, tutkintotoimikuntien ja sidosryhmien toiminta uudistuksessa ja d) koulutuksen järjestäjän toiminta uudistuksessa.

Opetushallitus tiedotti perusteprojektin hakemisesta www-sivuillaan. Hakiessaan perusteprojektia koulutuksen järjestäjän tuli toimittaa Opetushallitukselle hakemus ja hankesuunnitelma. Siinä he kuvasivat, miten he aikovat toteuttaa uudistuksen yhteistyössä muiden koulutuksen järjestäjien ja alan työelämän edustajien kanssa sekä millaista asiantuntemusta heillä on tutkintojen kehittämisestä ja työn kustannusarvion.

Opetushallitus arvioi ennalta määriteltyjen valintakriteerien perusteella koulutuksen järjestäjien hakemukset ja päätti mille koulutuksen järjestäjille myönnettiin valtionavustusta tutkintokohtaisten projektien toteuttamiseen. Tämän jälkeen Opetushallitus toimitti valituille koulutuksen järjestäjille tarkemmat ohjeet perustetyöryhmän kokoamiseksi ja perusteiden uudistamistyön tekemiseksi. Opetushallituksen ohjeissa määriteltiin, että projekteissa tuli olla mukana työntekijöiden, työnantajien, koulutuksen järjestäjien, oppilaitosten, opettajien ja opiskelijoiden edustajat. Lisäksi projekteissa tuli olla mukana sekä opetussuunnitelmaperusteisen että näyttötutkintoperusteisen koulutuksen asiantuntemus. Perustetyöryhmän tehtävänä oli laatia projektisuunnitelma, jota se noudatti työryhmän työskentelyssä. Perustetyöryhmän tuli työssään ottaa huomioon Opetushallituksen ohjeet, työelämän edellyttämät ammattitaitovaatimukset sekä tutkintoa koskevat säädösmuutokset.

Perustetyöryhmien tueksi perustettiin tutkintokohtaiset ohjausryhmät, joiden työskentelystä vastasivat Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat tai vastuuhenkilöt. Ohjausryhmiin nimettiin koulutuksen järjestäjien edustajat, työ- ja elinkeinoelämän, työntekijä- ja työnantajajärjestöjen sekä rehtoreiden, opettajien että opiskelijoiden edustajat. Myös ruotsinkielisen koulutuksen edustaja pyrittiin nimeämään jokaiseen perustutkinnon ohjausryhmään. Ryhmä kokoontui prosessin aikana kolme kertaa ja sihteereinä toimivat projektin vetovastuussa olleen koulutuksen järjestäjän perustetyöryhmien jäsenet. Lisäksi työskentelyssä pyrittiin hyödyntämän sähköistä työalustaa. Ohjausryhmän tehtävänä oli tukea, ohjata ja valvoa perusteiden päivitystyötä. Sen tehtävänä oli neuvoa perusteiden valmistelua sekä tarvittaessa ohjeistaa uudistustyöstä vastaavan perustetyöryhmän työtä. Ohjausryhmän tuli työssään ottaa huomioon muun muassa työelämässä tapahtuneet toimintamuutokset, osaamisvaatimusten muutokset sekä alaa ja tutkintoa koskevat säädösmuutokset.

Taulukko 2. Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin toimijat ja niiden tehtävät (* tähdellä merkityt ryhmät on asetettu vuosien 2007–2010 prosessia varten)

Toimija	Tehtävät ammatillisten perustutkintojen uudistamisessa 2007–2010
Euroopan unioni (EU)	Kehittää koulutuspolitiikan (Kööpenhaminan prosessin) avulla Euroopan laajuisten työmarkkinoiden kehittymistä. Työkaluina mm. ECVET, EQF, EQARF.
Valtioneuvosto	Antaa koulutuspoliittiset linjaukset hallitusohjelmassa sekä Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa. Päättää koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä yhteisistä opinnoista (perusteissa ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat) ja niiden laajuudesta.
Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM)	Tekee tutkintorakennepäätökset eli päättää tutkinnoista. Tekee tulossopimuksen Opetushallituksen kanssa, antaa toimeksiantoja sekä tarvittaessa ohjeistaa perustutkintojen uudistuksen. Asettaa tai rahoittaa uudistusta tukevia hankkeita. Seuraa uudistuksen toteutumista ja vaikutuksia.
Opetushallitus (OPH)	Tekee osaamistarveselvitykset ja tutkintorakenne-esitykset. Valmistelee tutkintojen perusteet (yhteiset osat, ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat ja ammatilliset tutkinnon osat) sekä ohjeet perustetyötä tekeville työryhmille. Opetushallitus asettaa ohjausryhmän. Viimeistelee ja tarkistaa uudet tutkintojen perusteet. Kouluttaa ja ohjeistaa perusteiden käyttöönoton. Perustutkintojen perusteiden seuranta-arvioinnit.
Seurantaryhmä *	Seuraa ja tukee tutkinnon perustetyön etenemistä ja välittää sidosryhmien näkemyksiä perustetyöhön.
Tutkintokohtaiset ohjausryhmät (52 kpl) *	Ohjaavat ja valvovat tutkinnon perusteiden tarkistamistyötä, ottavat työssään huomioon Opetushallituksen ohjeet, työelämässä tapahtuneet toimintamuutokset ja osaamisvaatimusten muutokset sekä alaa ja tutkintoa koskevat säädösmuutokset.
Perustetyöryhmät (52 kpl) *	Vastuussa oleva koulutuksen järjestäjä laatii projektisuunnitelman ja esityksen tutkinnon perusteiksi, nimeää ja asettaa työryhmän + asiantuntijat sekä sihteerin. Varmistaa että työryhmässä on asiantuntemusta kaikista tutkinnon koulutusohjelmista / osaamisaloista, nuorten ja aikuisten koulutuksesta sekä työelämän ja opiskelijoiden edustus. Vastaa ehdotuksista tutkinnon perusteiksi lukujen 1, 4, 5 ja 9 osalta. Vastaa valmistelevan työryhmän ja ohjausryhmän toiminnan aiheuttamista kustannuksista.
Koulutustoimikunnat	Käsittelevät tutkintorakenne-esitykset. Käsittelevät tutkinnon ammattialan kuvauksen ja arvoperustan perusteprojektin alkaessa. Käsittelevät tarvittaessa perusteiden luonnoksia. Käsittelevät luonnokset ennen lausunnolle lähettämistä. Käsittelevät luonnokset lausuntojen jälkeen. Seuraavat, arvioivat ja ennakoivat koulutuksen ja työelämässä tapahtuvan osaamisen kehittymistä omalla osaamis- ja toimialallaan. Tekevät tarvittaessa aloitteita Opetushallitukselle tai opetus- ja kulttuuriministeriölle tutkintojen kehittämiseksi.
Tutkintotoimikunnat	Tekevät ehdotuksia, aloitteita ja lausuntoja järjestelmän sekä tutkintojen perusteiden kehittämiseksi. Edistävät näyttötutkintojärjestelmän toimivuutta omalla alalla sekä seuraavat ja valvovat jatkuvasti näyttötutkintojen järjestämistä.
Koulutuksen järjestäjät	Voivat osallistua tutkintojen perustetyöryhmän työhön sekä antaa lausuntonsa tutkinnon perusteista
Työelämä, opiskelijat, opettajat sekä muut sidosryhmät	Voivat osallistua seurantaryhmän, tutkintokohtaisten ohjausryhmien, perustetyöryhmien ja koulutustoimikuntien työhön. Antavat lausuntonsa tutkinnon perusteista.

Lisäksi uudistamisprosessiin osallistuivat koulutustoimikunnat ja tutkintotoimikunnat. Tässä prosessissa koulutustoimikunnan tehtävänä oli käsitellä ammattialan kuvaukset ja arvoperusta sekä tarvittaessa käsitellä perusteiden luonnoksia. Lisäksi koulutustoimikunta käsitteli luonnokset ennen lausunnoille lähettämistä sekä lausuntojen jälkeen.

Opetushallituksen alakohtaisen asiantuntijan tehtävänä oli huolehtia siitä, että tutkintotoimikunnalle tiedotettiin perustetyön edistymisestä ja että sille varattiin mahdollisuus vaikuttaa perusteiden sisällölliseen kehittämiseen. Tutkintotoimikunnat saivat antaa perusteista lausuntoja, jonka lisäksi niiden tehtäviin kuului perusteiden toimeenpanon seuranta ja valvonta.

Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat osallistuivat tutkinnon perusteiden valmisteluun uudistamisprosessin eri vaiheissa. Ammatillisen koulutuksen ja aikuiskoulutuksen alakohtaiset asiantuntijat ohjasivat perustetyöryhmän työtä, johtivat ohjausryhmän työtä sekä huolehtivat siitä, että koulutustoimikunnat ja tutkintotoimikunnat olivat mukana uudistamisprosessissa. Näin ollen he olivat kaksoisroolissa, jolloin he viranomaisena toisaalta ohjasivat, johtivat ja valvoivat perustetyötä sekä toisaalta osallistuivat perustetyöryhmän toimintaan jäseninä. Vaikka perusteiden tutkintokohtaisten osien valmistelu tapahtui koulutuksen järjestäjien johtamissa projekteissa, olivat opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat viime kädessä vastuussa tutkinnon perusteiden virallisesta valmistelusta ja päätösesittelystä. Lisäksi alakohtaisen asiantuntijan tehtävänä oli laatia yhteenveto perusteisiin annetuista lausunnoista sekä huolehtia niiden huomioon ottamisesta perusteiden viimeistelyssä. Heidän vastuullaan oli myös perusteiden viimeistely, taittokuntoon saattaminen, taiton tarkistaminen ja päätösesittely.

Uudistamisprosessin ollessa jo käynnissä loppuvuodesta 2007 Opetushallitus asetti valtakunnallisella tasolla seurantaryhmän, jonka tehtävänä oli seurata ja tukea perustetyön etenemistä sekä välittää sidosryhmien näkemyksiä perusteiden uudistamistyötä tekeville tahoille. Ryhmässä olivat edustettuina työmarkkinajärjestöt, työnantajien ja työntekijöiden keskusliittojen ja järjestöjen edustaja sekä opiskelijajärjestöjen ja koulutuksen järjestäjien yhdistysten edustajat. Lisäksi edustettuina olivat Valtionvarainministeriö ja Opetushallitus, joka vastasi ryhmän toiminnasta. Seurantaryhmä kokoontui vuosina 2007–2010.

Sidosryhmien edustajia kutsuttiin informaatio- ja keskustelutilaisuuteen valmistelutyön alussa ja kerran uudistamistyön aikana. Sidosryhmillä oli myös mahdollisuus antaa lausuntoja tutkintojen perusteista. Näin haluttiin taata perustyöhön osallistumattomien tahojen mahdollisimman laaja kuuleminen.

4
Tutkinnon perusteiden uudistamisen toteutus

Tässä luvussa tarkastellaan ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisen toimivuutta ja onnistuneisuutta opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden, perustetyöryhmien jäsenten, sekä eri toimikuntiin osallistuneiden kyselyjen vastausten pohjalta. Kyselyaineistojen analyysien tukena hyödynnetään esihaastatteluja ja haastatteluja sekä muuta kirjallista materiaalia. Vastauksia etsitään seuraaviin kysymyksiin: Miten ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistaminen toteutettiin? Miten uudistamisprosessi valmisteltiin? Miten uudistamisprosessi eteni? Mitkä olivat uudistamisprosessiin osallistuneiden toimijoiden tehtävät ja miten he onnistuivat tehtävässään?

4.1 Uudistamisesta tiedottaminen ja perusteprojektien hakeminen

Ammatillisten perustutkintojen perusteiden (opetussuunnitelman perusteiden ja näyttötutkintojen perusteiden) uudistamisen valmisteluprosessista tiedotettiin Opetushallituksen www-sivuilla, kirjallisilla tiedotteilla, henkilökohtaisilla yhteydenotoilla, koulutustilaisuuksissa ja seminaareissa. Uudistamisesta tiedotettiin työnantajajärjestöille, työntekijäjärjestöille, koulutuksen järjestäjille, opiskelijajärjestöille sekä muille järjestöille ja toimijoille. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastausten mukaan tiedottaminen oli riittävää koulutuksen järjestäjille sekä työnantaja- ja työntekijäjärjestöille. Sen sijaan opiskelijajärjestöille ja muille tahoille, kuten viranomaisille, koulutus- ja tutkintotoimikunnille sekä alan muille liitoille ja järjestöille tiedottamisen riittävyys jäi vastaajien arviointien perusteella hieman heikommaksi.

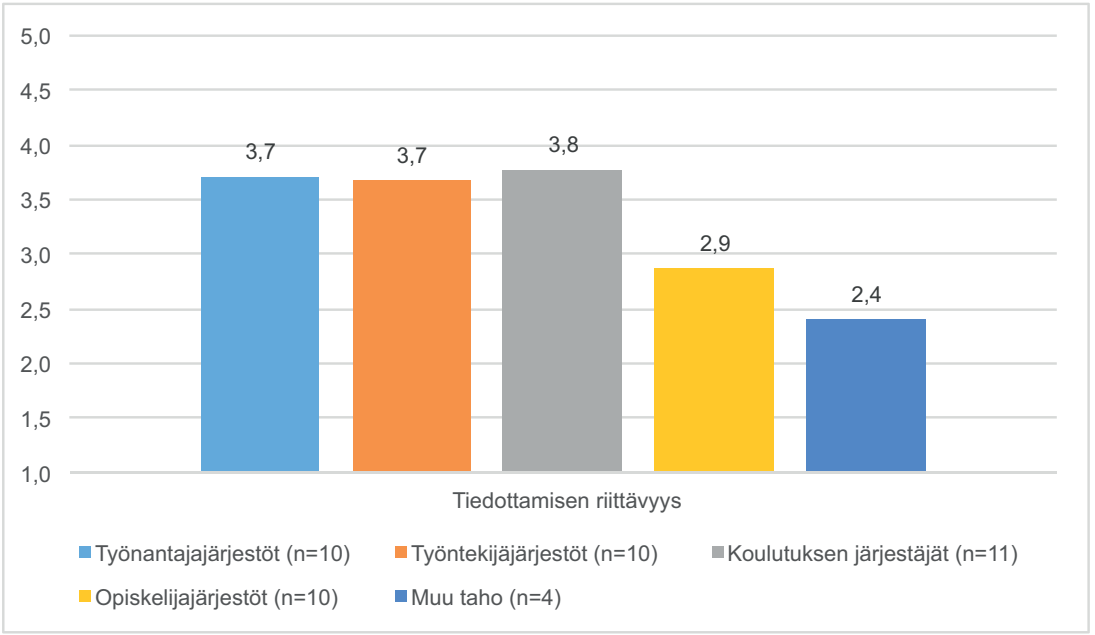

KUVIO 1. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden arvio tiedottamisen riittävyydestä

Opetushallitus ilmoitti vuosina 2007 ja 2008 oph.fi ja edu.fi -www-sivuilla haettavaksi opetusministeriön ammatillisen koulutuksen kehittämiseen varatut valtionavustukset, jotka oli suunnattu ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamiseen. Opetushallitus tiedotti koulutuksen järjestäjille mahdollisuudesta hakea ammatillisten perustutkintojen uudistamisprojektia koulutustilaisuuksien yhteydessä, yhteisillä tiedotteilla koulutuksen järjestäjille, www-sivuilla sekä suorilla yhteydenotoilla koulutuksen järjestäjiin. Toimivimpina näistä tavoista Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat pitivät yhteistä tiedotetta koulutuksen järjestäjille sekä suoria yhteydenottoja.

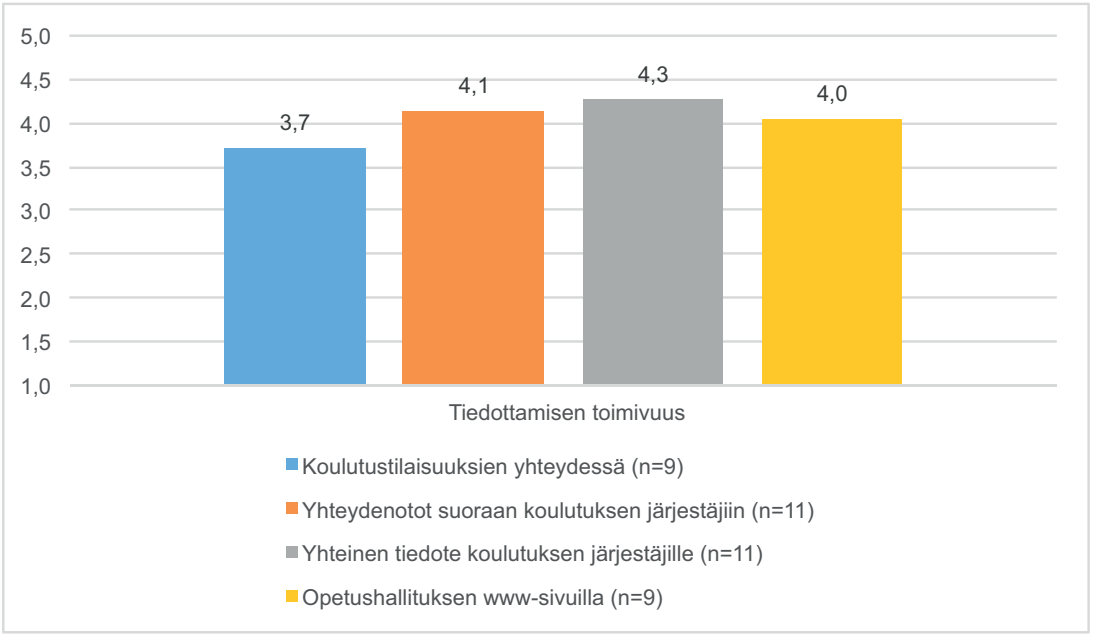

KUVIO 2. Perusteprojektien hakuvaiheen tiedottamisen toimivuus

Perustetyöryhmien kyselyyn vastanneista perusteprojektista vastuussa olleista koulutuksen järjestäjistä noin 39 % oli osallistunut koulutusorganisaatiossaan perusteprojektin hakemuksen tekemiseen. Vastausten perusteella perustetyöryhmien jäsenet saivat parhaiten tietoa uudistamisprosessista Opetushallituksen alakohtaisilta asiantuntijoilta, koulutustilaisuuksissa ja tiedotteista sekä omalta koulutuksen järjestäjältä. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden suorat yhteenotot arvioitiin parhaiten toimiviksi. Opetushallituksen www-sivuilta ja muilta koulutuksen järjestäjiltä tiedon saaminen oli vähäisempää, eikä niitä pidetty toimivina tiedottamisen tapoina.

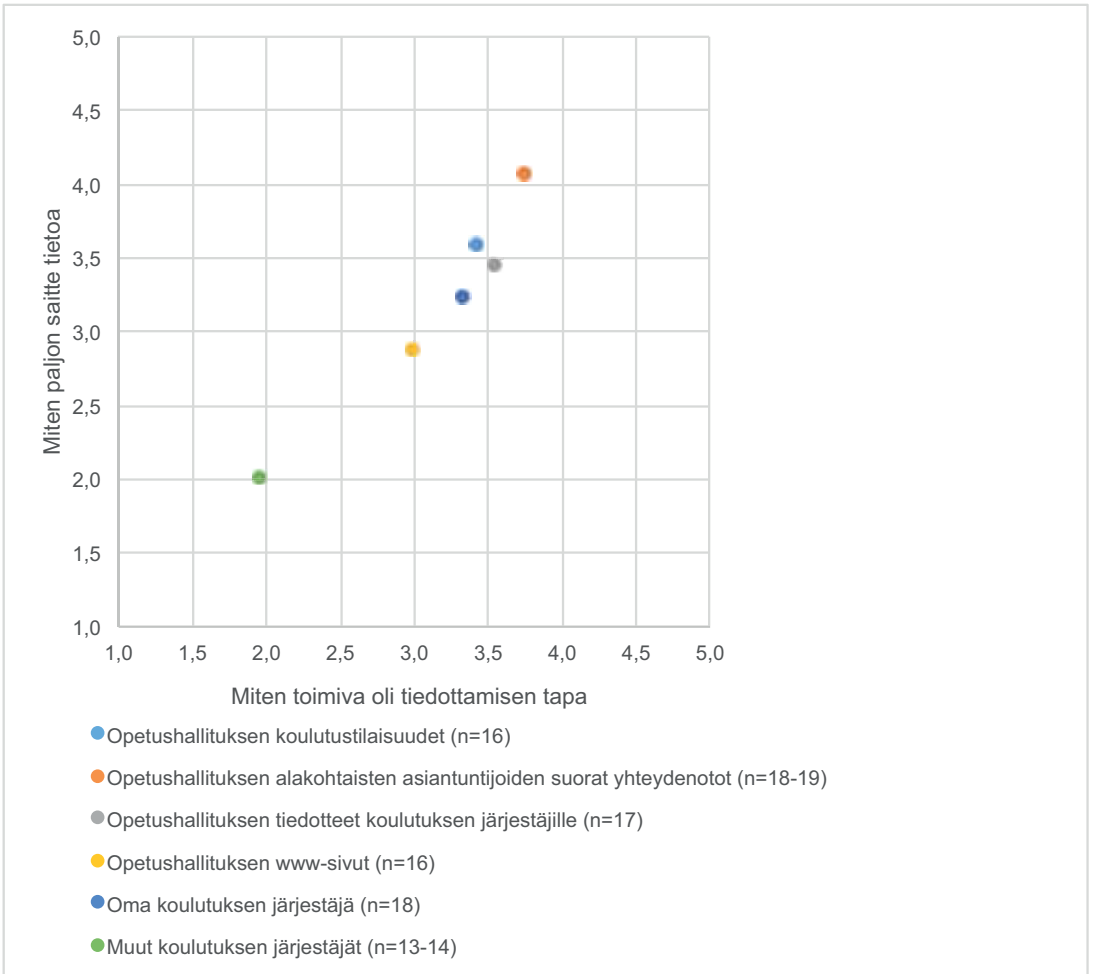

KUVIO 3. Tiedottamisen tavat ja niiden toimivuus perusteprojektien hakemisessa

Vastausten perusteella perustetyöhön osallistuneet koulutuksen järjestäjät pitivät toimivimpina tapoina henkilökohtaista tiedottamista, kuten Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden yhteydenottoa ja koulutustilaisuuksia. Sen sijaan Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat pitivät koulutustilaisuuksia vähiten toimivana tapana tiedottaa uudistuksesta. Alakohtaisten asiantuntijoiden toimivimpana tiedottamisena tapana pitämä yhteinen tiedote oli koulutuksen järjestäjien vastauksissa vasta kolmanneksi toimivin tapa. Vastausten perusteella myöskään Opetushallituksen www-sivuja ei koettu perustetyöhön osallistuneiden koulutuksen järjestäjien keskuudessa niin toimivana tapana kuin Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden näkökulmasta. Vastausten mukaan koulutuksen järjestäjät arvostivat enemmän henkilökohtaisempaa tiedottamista kuin yhteistä paperi- tai verkkotiedotetta.

Koulutuksen järjestäjien valinta tehtiin seuraavien kriteerien perusteella:

- suunnitelma tutkinnon perusteiden toteuttamisesta
- yhteistyö muiden koulutuksen järjestäjien ja työelämän edustajien kanssa
- perustetyöryhmien jäsenten asiantuntemus
- koulutuksen järjestäjien kokemus aiemmasta kehittämistyöstä
- kustannusarvio ja
- määrärahaesitys.

Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden arvioinneissa tärkeimmiksi valintakriteereiksi nousivat perustetyöryhmän jäsenten asiantuntemus sekä yhteistyö muiden koulutuksen järjestäjien ja työelämän edustajien kanssa. Vähiten tärkeinä pidettiin kustannusarviota ja määrärahaesitystä. Tähän vaikutti myös se, että perusteiden laatimisen määräraha oli määritelty etukäteen.

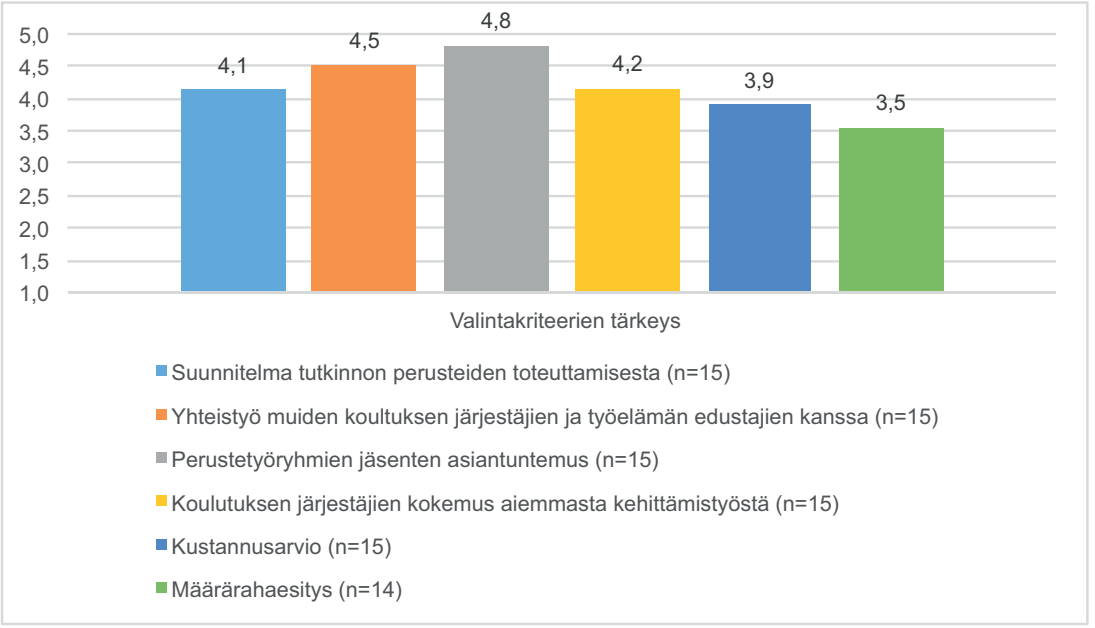

KUVIO 4. Opetushallituksen perusteprojektien valintakriteerien tärkeys

Edellä mainittujen kriteereiden ohella koulutuksen järjestäjien valintaan vaikutti myös se, että pienillä koulutusaloilla hakijoita oli vain muutamia, joten valinta kohdistui luonnollisesti heihin. Eräs vastaaja mainitsi myös sen, että uudistamiseen myönnetyt määrärahat olivat niin pienet, että kaikki koulutuksen järjestäjät eivät edes halunneet hakea projektia, vaan sopivat keskenään kuka heistä voisi ottaa projektin vastuulleen.

”Paria vuotta aiemmin oli valmisteltu ammattiosaamisen näyttöaineistoja, joita varten myönnetyt määrärahat olivat kymmenkertaisia verrattuna perusteprojektien saamiin resursseihin. Koulutuksen järjestäjät katsoivat, että perustutkintojen uudistamiseen asetetut määrärahat olivat liian pienet eivätkä useimmat heistä edes halunneet projektia itselleen. Siksi koulutuksen järjestäjät tuntuivat sopineen, kuka heistä ”uhrautuu” ottamaan projektin vastuulleen, kuten he asian ilmaisivat.” (oph)

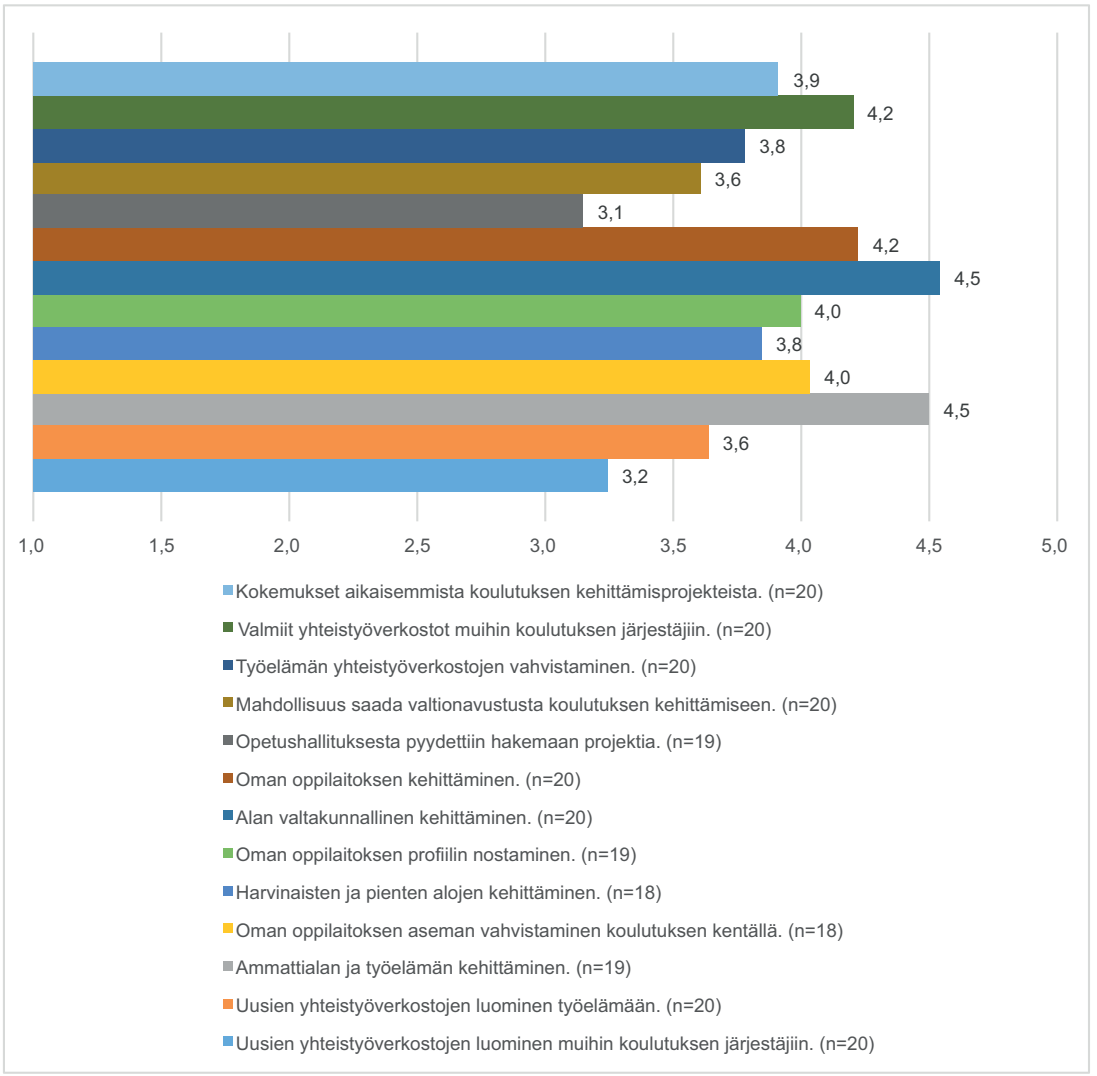

KUVIO 5. Koulutuksen järjestäjien perusteprojektin hakemisen syyt

Perustetyöryhmästä vastaavien koulutuksen järjestäjien vastausten mukaan merkittävimmät syyt hakea perusteprojektia olivat ammattialan ja työelämän kehittäminen sekä alan valtakunnallinen kehittäminen. Tärkeinä tekijöinä pidettiin myös oman oppilaitoksen kehittämistä ja valmiita yhteistyöverkostoja muihin koulutuksen järjestäjiin. Vähiten merkittäviksi tekijöiksi vastaajat arvioivat Opetushallituksen pyynnön hakea projektia sekä uusien verkostojen luomisen muihin koulutuksen järjestäjiin.

4.2 Perustetyöryhmän toiminnan käynnistäminen ja ohjeistaminen

Myönteisen päätöksen saatuaan koulutuksen järjestäjät käynnistivät perustyöprojektin hakemuksessaan olleen suunnitelman mukaan, jossa oli kuvattu perusteprojektin toimijat sekä toteuttaminen tehtävineen ja aikatauluineen. Perustetyöryhmien tehtävänä oli laatia perusteiden luonnokset kohtiin a) alan kuvaus, tutkinnon ja koulutusohjelmien/osaamisalojen yleisten ammattitaitovaatimusten määrittely, b) tutkinnon muodostumisesta sopiminen, tutkinnon ammatilliset osat: pakolliset ja valinnaiset c) ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimusten, arvioinnin kohteiden ja kriteerien sekä ammattitaidon osoittamistapojen määrittely. Lisäksi perustetyöryhmän tehtäviin kuului ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien (yhteiset opinnot) alakohtaistaminen.

Perustetyöryhmiä kootessaan koulutuksen järjestäjät luottivat olemassa oleviin verkostoihin ja aikaisempiin yhteistyökokemuksiin. Perusteprojektien vastuuoppilaitoksen edustajat kokosivat työryhmät, joissa oli edustettuina työelämän ja opiskelijoiden edustajien lisäksi eri koulutusohjelmien edustajat. Perustetyöryhmien loppuraporteista käy kuitenkin ilmi, ettei kaikissa perustetyöryhmissä ollut työelämän tai opiskelijoiden edustusta Opetushallituksen ohjeesta 24.9.2007 huolimatta. Erityisesti opiskelijoiden osallistuminen jäi vähäiseksi. Useissa perustetyöryhmissä työelämää ja opiskelijoita kuitenkin kuultiin prosessin eri vaiheissa ja he pääsivät kommentoimaan perusteita, jos eivät olleet mukana varsinaisessa työryhmässä.

”Koulutuksen järjestäjien tuli koota tutkintokohtaiset ja tarvittaessa tutkinnon osakohtaiset perustetyöryhmät työelämän asiantuntijoista, työntekijöiden, työnantajien, yrittäjien, koulutuksen järjestäjän edustajien, opettajien ja opiskelijoiden edustajista. Tarvittaessa oli mahdollisuuksia kuulla työryhmissä myös muita asiantuntijoita.” (oph)

Perustetyöryhmän jäsenten vastausten perusteella Opetushallituksen ohjaus uudistamisprosessissa oli kaiken kaikkiaan melko systemaattista ja ohjeet selkeitä ja toimivia. Vaikka avovastausten perusteella perustetyötä vaikeuttivat ja hidastivat ohjeiden vaihtuminen sekä niiden sekavuus erityisesti prosessin alkuvaiheessa. Eräs perustetyöryhmän jäsen kiteyttää alun epäselvyyden seuraavasti: ”tuntui, että asia ei aina ollut kenenkään hallinnassa kokonaisvaltaisesti” ja ryhmät laativat tutkinnon perusteita erilaisten ohjeiden pohjalta. Toisinaan Opetushallituksen asiantuntijoiden vaihdokset johtivat siihen, ettei ohjaus ollut aina systemaattista.

”Ohjeet muuttuivat ja täydentyivät useita kertoja työn edetessä. Joskus se aiheutti huomattavasti turhaa työtä ja vääriä tulkintoja. Toisaalta ohjeistus kehittyi työn aikana.” (ptr)

”Loppuvaiheessa jouduimme tekemään paljon muutoksia, koska ohjeistus muuttui. Tämä aiheutti lisäkustannuksia” (ptr).

Uudistamistyö ajoittui useille vuosille ja perustetyöprojektit käynnistyivät vuosina 2006, 2007 ja 2008 kolmessa eri vaiheessa. Ryhmät saivat uudistetut tutkinnon perusteet valmiiksi pääsääntöisesti kahden vuoden kuluttua työn aloittamisesta. Opetushallituksen ohjeistus muuttui prosessin aikana ja ohjeet selkiintyivät opetusministeriön uudistuksen linjausten valmistuttua

keväällä 2008. Perustetyöryhmän jäsenten mukaan Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden ohjaustyö oli asiantuntevaa ja tuki prosessin etenemistä. Kuviossa 6. kuvatuissa tuloksissa näkyvät eri vuosina perustetyön aloittaneiden ryhmien käsitykset Opetushallituksen tuen onnistuneisuudesta.

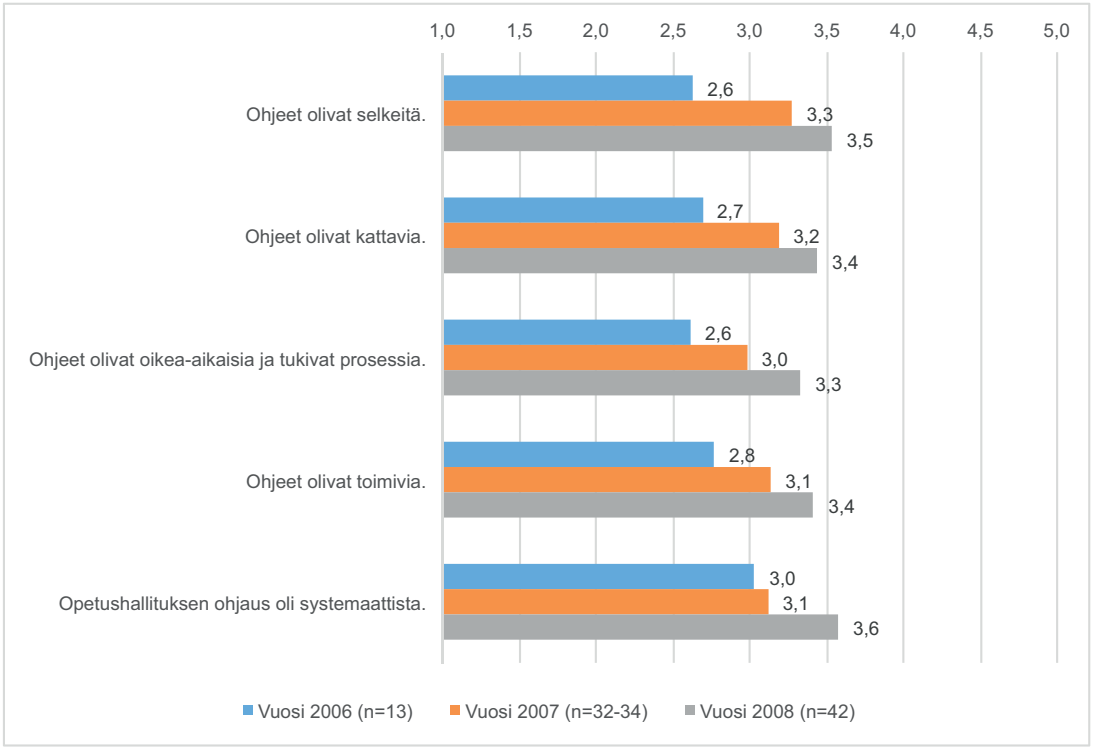

KUVIO 6. Perusteryhmien arviot Opetushallituksen tuesta aloitusvuosittain

Eri vuosina tutkinnon perusteiden valmistelun aloittaneiden työryhmien jäsenten arvioinnit Opetushallituksen ohjeiden hyödyllisyydestä vaihtelivat samansuuntaisesti. Melko hyödyllisiksi ohjeet arvioivat pilottihankkeissa aloittaneet ja kaiken tyytyväisimpiä ohjeisiin olivat vuonna 2008 aloittaneet perustetyöryhmien jäsenet. Tämä tulos noudattaa uudistamisprosessin linjausten ja ohjeistusten valmistumista prosessin aikana. Vuonna 2008 aloittaneilla perustetyöryhmillä olivat ohjeet käytössä ja linjaukset valmiina perustetyötä aloitettaessa.

4.3 Uudistamisprosessin työnjako ja uudistamistyön tekeminen

Usein perusteprojekti käynnistyi perustetyöryhmän jäsenten osallistumisella Opetushallituksen järjestämiin koulutus- ja informaatiotilaisuuksiin, joista saatiin ohjeita perustetyön käynnistämiseksi. Tämän jälkeen pidettiin perustetyöryhmän ensimmäinen kokous, jossa määriteltiin tehtävät, aikataulu ja päätettiin vastuujaoista. Työtä tehtiin perustetyöryhmän lisäksi pienryhmissä tai yksilötyönä. Useat perustetyöryhmät jakoivat vastuualueita koulutusaloittain tai osaamisaloittain, jolloin jokaiselle koulutusalalle muodostettiin oma pienryhmä tai määrättiin siitä vastaava henkilö. Jokaisessa perustetyöryhmissä oli aina yksi tai kaksi vastuuhenkilöä, jotka huolehtivat kokonaisuuden organisoinnista ja vastasivat työn loppuunsaattamisesta.

Vastuunjaon ja tehtävään perehtymisen jälkeen alkoi perusteiden laatiminen ja työstäminen yhteisissä kokouksissa ja/tai sähköisillä alustoilla. Vastuuhenkilöt huolehtivat perusteiden kirjoittamisesta ja viimeistelystä. Ohjausryhmä, koulutustoimikunta ja tutkintotoimikunta kommentoivat perusteiden luonnoksia ja perustetyöryhmä teki niihin tämän jälkeen tarvittavia muutoksia. Osalla perustetyöryhmistä oli myös erikseen nimettyjä kommentoijatahoja, kuten muiden oppilaitosten henkilökuntaa, työelämän edustajia tai opiskelijoita, jotka kommentoivat perusteluonnoksia prosessin eri vaiheissa. Osa perustetyöryhmistä oli uudistamisprojektin aikana yhteydessä muihin lähialojen perustetyöryhmiin varmistaakseen tutkintojen erot ja yhtäläisyydet sekä välttyäkseen päällekkäisyyksiltä. Perusteista pyydettiin myös yleisesti lausuntoja Opetushallituksen kirjeellä sekä www-sivustolla, jossa aineistot olivat esillä. Perustetyöryhmät hyödynsivät saamiaan lausuntoja työstäessään perusteita. Monet perustetyöryhmät mainitsevat loppuraporteissaan saaneensa hyviä kommentteja ja muutosehdotuksia sidosryhmiltä ja muilta yhteistyötahoilta. Erityisesti niissä perustetyöryhmissä, joissa ei ollut työelämän edustajia varsinaisessa työvaiheessa, hyödynnettiin työelämän edustajia kommentoijina.

Perustetyöryhmien työn etenemisestä tiedotettiin pääsääntöisesti Opetushallituksen www-sivuilla ja vastuuoppilaitoksen omilla www-sivuilla. Perusteiden etenemistä voitiin tutkintokohtaisesti esitellä myös alaan liittyvissä tilaisuuksissa, kuten kyseisen tutkinnon neuvottelu- tai kehittämispäivillä. Uudistettuja tutkinnon perusteita esiteltiin myös Opetushallituksen valtakunnallisessa tiedotustilaisuudessa. Liitteessä 5 on esitetty esimerkki sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon perusteiden päivittämisprojektin eri osien valmistelun etenemisestä ja aikataulutuksesta.

Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden ja perustetyöryhmän jäsenten näkemykset perustetyöryhmän työskentelyn toimivuudesta eroavat hieman toisistaan. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat arvioivat perustetyöryhmien työnjaon selkeyden ja työn systemaattisuuden paremmaksi kuin perustetyöryhmän jäsenet. Sen sijaan työn aikataulutuksen ja sisäisen ohjeistuksen selkeyden perustetyöryhmän jäsenet arvioivat opetushallituksen alakohtaisia asiantuntijoita hieman paremmaksi. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat kokivat pystyneensä omalla toiminnallaan tukemaan perustetyöryhmän työtä jonkin verran enemmän kuin perustetyöryhmien jäsenet.

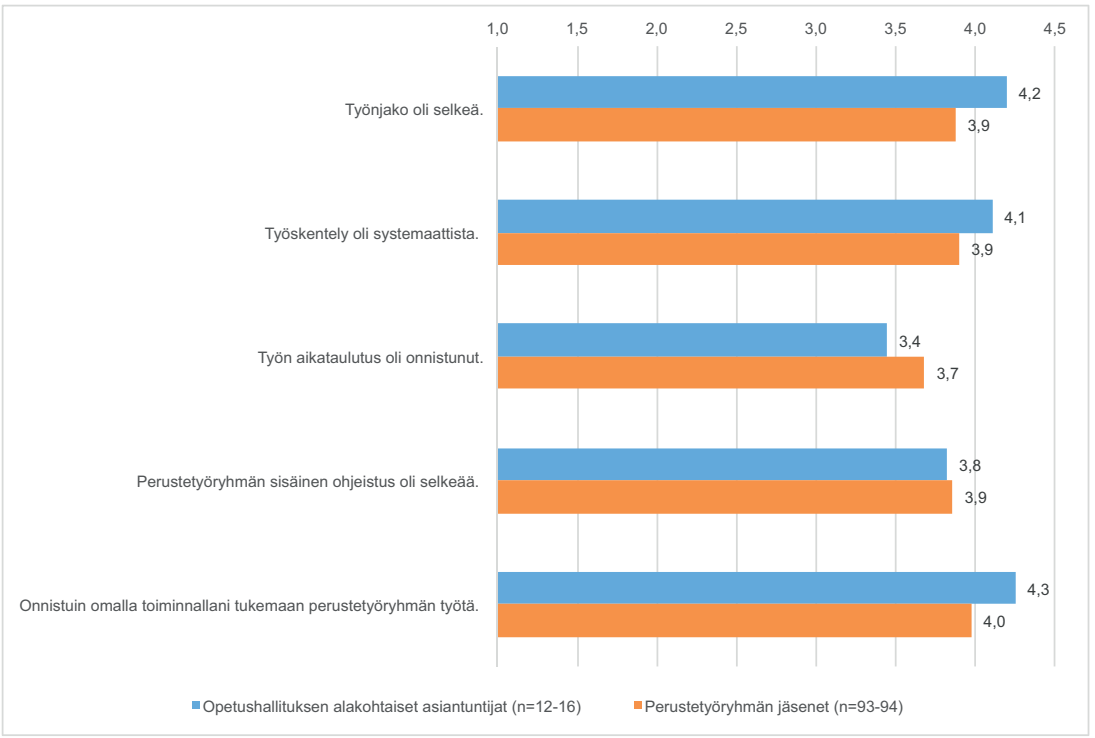

KUVIO 7. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden ja perustetyöryhmän jäsenten arviot ryhmän työskentelystä

Pääosin perustetyöryhmän jäsenet pitivät aikataulutusta onnistuneena, työnjakoa selkeänä ja ohjeita toimivina, vaikka kyselyn vastausten mukaan uudistustyössä oli alkuvaiheessa epäselvyyttä tavoitteista. Sovitusta työnjaosta huolimatta kaikki perustetyöhön osallistuneet oppilaitokset eivät pysyneet aikataulussa eivätkä perustetyöryhmien kyselyyn vastanneiden mukaan kaikki ryhmän jäsenet sitoutuneet työhön. Näissä tilanteissa työnjakoa jouduttiin muuttamaan ja jotkut vastaajat kertoivat ottaneensa ryhmässä suuremman roolin kuin olivat alussa suunnitelleet. Perusteiden valmistelu muuttuvien ohjeiden ja oman työn ohella oli haasteellista ja se lisäsi osaltaan kiireen tuntua.

> *”Työryhmän aikataulutus oli suunniteltu koko työskentelyajalle lähes viikkotason tarkkuudella, mutta siitä ei pystytty pitämään kiinni. Suurin syy oli varmasti se, että asiantuntijat olivat opetustyössä koko työskentelyjakson ajan täysipäiväisesti ja kirjoitustyö ajoittui iltoihin ja viikonloppuihin. Tämän lisäksi erilaisissa ongelmatilanteissa kirjoitustyössä itse työryhmästä ei välttämättä ollut apua vaan piti kääntyä lähitiimin puoleen. Kun yrittää saada yrittäjiä kokoontumaan hetkeksi, sekin vie aikaa. Kuitenkin tiimityössä jokainen on yksi toimija tapahtumaketjussa ja kun yksi tekijä myöhästyy, myöhästyvät kaikki seuraavatkin.” (Tekstiili- ja vaatetusalan perustetyöryhmän loppuraportti.)*

Työskentelytapoina perustetyöryhmissä käytettiin yhteisiä kokouksia ja palavereja, sähköpostia, puhelinneuvotteluja ja itsenäistä työskentelyä. Opetushallituksen toive oli, että työryhmissä käytettäisiin myös sähköisiä työalustoja, kuten Optimaa ja Moodlea, mutta niiden käyttö ei onnistunut toivotulla tavalla. Sähköisten työalustojen vähäisen käytön syiksi mainittiin sekä kyselyissä että

loppuraporteissa esimerkiksi tottumattomuus niiden käyttöön sekä käyttöönottoon liittyvät tekniset vaikeudet esimerkiksi tunnusten saamisessa. Sähköiset järjestelmät toimivat lähinnä materiaalin jakamisen välineinä. Yhteydenpito ja perusteiden työstäminen tapahtui kokousten välillä pääosin sähköpostilla. Vastaajien arvioiden mukaan yhteiset kokoukset olivat toimivia, sillä niissä pysyttiin asian äärellä ja ne veivät perustetyötä eteenpäin.

Eri työtapojen onnistuneisuus näkyy myös siinä, miten paljon niitä käytettiin ja miten hyödyllisiksi ne koettiin perustetyöryhmän työn kannalta. Eniten perustetyöryhmät käyttivät työmuotoina yhteisiä kokouksia ja ne koettiin myös hyödyllisimpänä, kun taas sähköisiä alustoja käytettiin vähiten ja niiden hyöty nähtiin vähäisimpänä. Pienryhmätyöskentelyt ja itsenäiset työskentelyt vastaajat kokivat keskenään lähes yhtä hyödyllisinä työmuotoina. Vastauksissa korostettiin yhteisten tapaamisten merkitystä, koska niissä rakentui yhteinen ymmärrys perusteiden työstämisestä. Pienryhmätyöskentelyä suosittiin vastausten mukaan varsinkin eri tutkinnon osien työstämisen yhteydessä. Sen sijaan yksilötyötä tehtiin pääasiassa perusteiden loppuvaiheessa, jolloin lopullinen kirjoitusvastuu kasautui muutamille henkilöille.

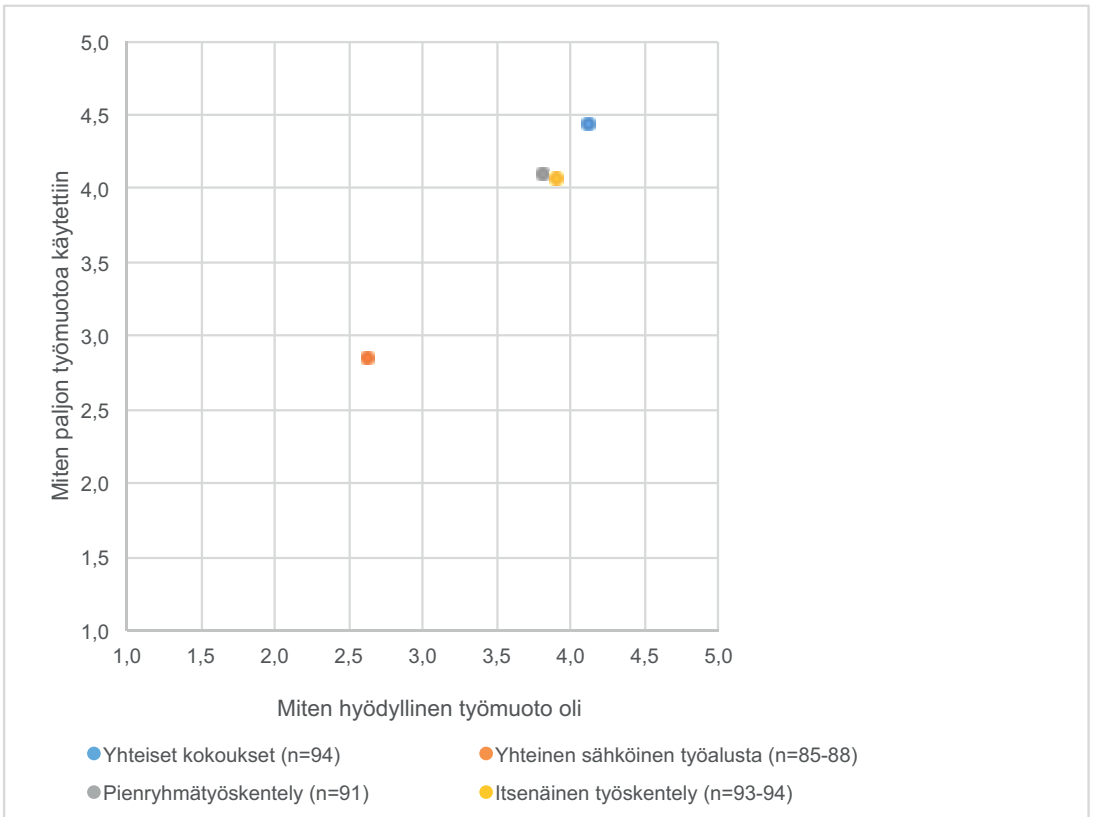

KUVIO 8. Perustetyöryhmien työmuodot ja niiden hyödyllisyys

Kaikissa työryhmissä ei ollut valmiutta tai mahdollisuutta virtuaaliseen työskentelyyn esimerkiksi Optiman kautta, jolloin yhteisten tapaamisten merkitys korostui. Tapaamiset aiheuttivat kuitenkin kustannuksia ja veivät aikaa. Keskeistä perustetyön onnistumiselle olikin löytää toimivat työtavat. Tämä tuli esille perustetyöryhmien jäsenten avovastauksissa, joissa he kuvasivat oman perustetyöryhmänsä toimintaa ja sitä edistäviä tekijöitä.

”Tehokas, pieni työryhmä, jossa selkeä työnjako. --- Jatkuva kommunikointi verkostojen kautta (työelämäyhteistyö, eri oppilaitokset ja asiantuntijat). Hyvät henkilökohtaiset verkostot. Hyvä yhteishenki, asioiden eteneminen sovitusti. Keskinäinen luottamus jäsenten kesken.” (ptr)

”Tehokkaat työpajapäivät, joissa työ eteni määrätietoisesti. Työpajapäivien välinen työ oli ohjeistettu ja vastuutettu. Pienryhmät ja yksittäiset henkilöt veivät työtä eteenpäin. Muut koulutuksenjärjestäjät, työelämä ja muut tahot pääsivät maksuttomiin seminaareihin, joissa työtä esiteltiin ja käsiteltiin.” (ptr)

”Pienet tutkinnon osia työstäneet työryhmät toimivat tehokkaasti, ja lähettivät luonnoksia muiden työryhmien kommentoitaviksi. Uudistustyöhön osallistuneista oppilaitoksista työryhmät saivat arvokasta tukea ja neuvoja. Vaikka jokaisen tutkinnon osan pohjatyö tehtiin pienellä porukalla, niin kierrättämällä tekstejä sähköpostilla saatiin nopeasti asiaan laaja näkökulma.” (ptr)

Perustetyöryhmän jäsenten arvioiden mukaan perustetyöryhmän tehtävä ja työnkuva olivat selkeimpiä projektin vetovastuussa olevan oppilaitoksen edustajilla. Heidän osallistumisensa merkitys perustetyöryhmän työn kannalta nähtiin myös kaikkein tärkeimpänä. Muiden oppilaitosten edustajien osallistumista perusteiden uudistamiseen pidettiin lähes yhtä tärkeänä kuin Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden osallistumista. Myös työelämän edustajien tehtävä perustetyöryhmän työn kannalta arvioitiin tärkeäksi. Sen sijaan opiskelijoiden edustajien kohdalla sekä heidän tehtävänsä uudistuksessa että osallistumisen merkitys nähtiin muita ryhmiä vähäisimpänä. Työelämän ja opiskelijoiden edustajien työnkuvan selkeyden ja osallistumisen merkityksen vähäisyys selittyy osittain sillä, ettei kaikissa työryhmissä ollut näiden tahojen edustajia mukana vaan he toimivat lähinnä kommentoijina.

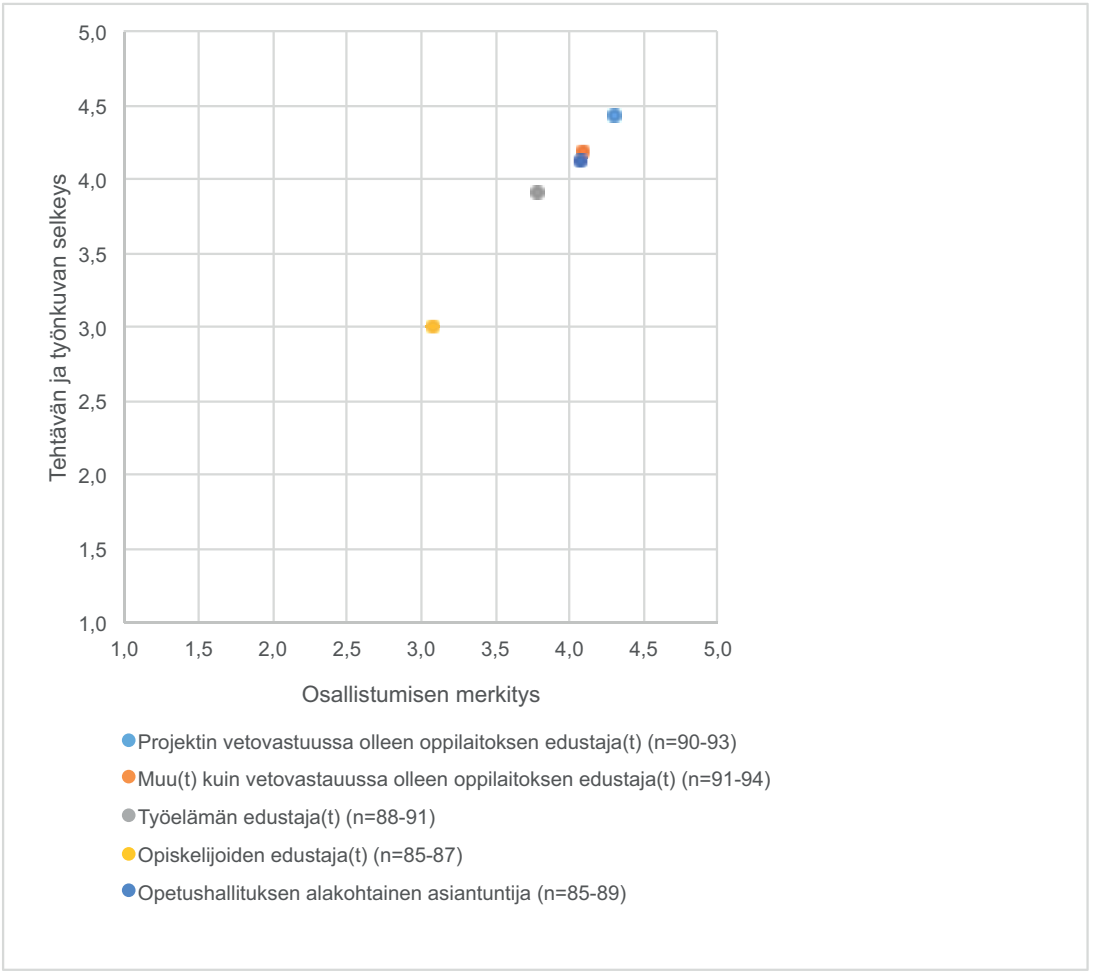

KUVIO 9. Perustetyöryhmän jäsenten arviot eri tahojen tehtävän ja työnkuvan selkeydestä sekä osallistumisen merkityksestä perustetyöryhmän työhön

Myös Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastausten mukaan erityisesti vetovastuussa olleet koulutuksen järjestäjät ja työelämän edustajat olivat tarpeellisia perustetyön kannalta. Heidän arvioidensa mukaan aktiivisimmin osallistuivat projektista vastuussa olleet koulutuksen järjestäjät, Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat ja muut koulutuksen järjestäjät. Työelämän edustajat osallistuivat melko aktiivisesti ja opiskelijoiden osallistuminen jäi vähäiseksi. Lisäksi Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastauksissa tuli esille, ettei kaikissa ryhmissä ollut työelämän tai opiskelijoiden edustusta, eivätkä he osallistuneet kaikkiin kokouksiin.

Vetovastuussa olleiden koulutuksen järjestäjän edustajien tehtävänä oli huolehtia projektin etenemisestä, joten heidän roolinsa perustetyöryhmässä oli keskeinen. Avovastausten perusteella myös muut koulutuksen järjestäjät toimivat vastuullisesti ja aktiivisesti ja pystyivät näin vaikuttamaan perusteiden sisältöihin. Toisaalta osalla heistä sitoutuminen jäi vähäiseksi ja mukaan mahtui myös vapaamatkustajia.

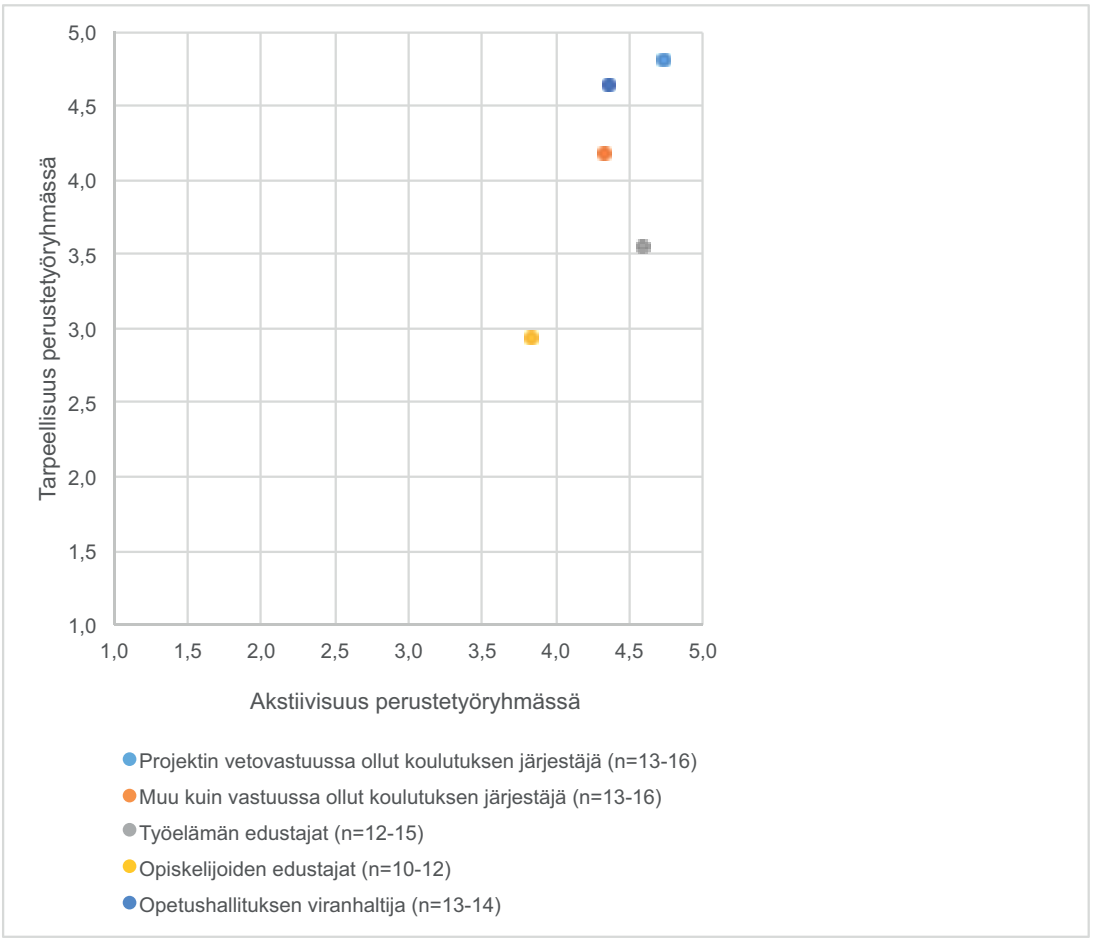

KUVIO 10. Eri tahojen tarpeellisuus ja aktiivisuus perustetyötyöryhmässä Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden arvioiden mukaan

Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat ja perustetyöryhmien jäsenet arvioivat työelämän edustajien tehtävän perustetyöryhmissä selkeäksi, mutta avovastausten perusteella heidän osallistumisensa jäi toivottua vähäisemmäksi. Vaikka työelämän edustajat eivät olleet tiiviisti mukana perusteiden valmistelutyössä, saatiin heiltä hyviä kommentteja ja palautetta, jotka pyrittiin ottamaan huomioon perusteissa. Perustetyöryhmien jäsenet ehdottivat, että työelämän edustajat tulisi tulevaisuudessa sitouttaa kiinteämmin prosessiin.

Opiskelijoiden edustajien osallistuminen jäi vähäiseksi eikä kaikissa ryhmissä edes ollut opiskelijajäseniä. Opiskelijajäsenet saattoivat myös vaihtua prosessin aikana ja vastauksissa pohdittiin oliko heillä riittävää osaamista tai tietotaitoa tämänkaltaisiin tehtäviin. Vastauksissa ehdotettiinkin, että opiskelijat tulisi perehdyttää paremmin prosessiin.

Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden työpanos perustetyöhön oli tärkeää ja merkittävää. He avasivat uudistuksen tavoitteita ja ideologiaa sekä tukivat työn etenemistä että pitivät työryhmiä ajan tasalla muutoksista.

”Hänen siunauksensa asioille oli a ja o. Asiantuntija antoi vastuuta ja kuunteli jäseniä hyvin, mutta piti kiinni tietyistä linjoista.” (ptr)

”Erityiskiitos heille.” (ptr)

Ammatillisten perustutkintojen perusteiden yhteiset osat ja ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat (yhteiset opinnot) sekä muut määräykset ammatillisessa peruskoulutuksessa toteutettiin Opetushallituksessa virkamiestyönä yhdessä yleissivistävän koulutuksen ja ammatillisen koulutuksen asiantuntijoiden kanssa. Tähän työhön osallistuneet Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat pitivät virkamiestyönä tehtyä toteutustapaa pääosin onnistuneena. Vastaajat totesivat, että aikataulullisista syistä tämä oli hyvä toteutustapa vaikka yhteistyötä kentän kanssa olisi pitänyt tehdä enemmän. Vastaajat olisivat toivoneet tähänkin työhön enemmän aikaa, sillä laatiminen sisälsi paljon osioita ja uudistustarpeiden havaitseminen ja niistä päättäminen oli työlästä. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden kommenteissa kritisoitiin myös sitä, että yhteiset osat olisi pitänyt tehdä valmiiksi ensimmäisenä, jotta ne olisi voitu liittää samanlaisina kaikkiin perusteisiin.

Ammatillisten perustutkintojen perusteiden valmisteluun osallistui useita tahoja, joille jokaiselle oli määritelty omat tehtävät uudistusprosessissa. Opetushallituksen tehtävänä oli tukea ja seurata tutkintokohtaisten perusteiden valmistelua työryhmissä. Opetushallitus ohjasi tutkinnon perusteiden valmistelua erilaisin määräyksin ja ohjeistuksin. Työtä tuettiin esimerkiksi laatimalla kaikille perustutkinnoille yhteinen sisällysluettelo ja määrittelemällä tutkintojen muodostumisperiaatteet sekä järjestämällä erilaisia info- ja koulutustilaisuuksia. Tärkeimpinä näistä perustetyöryhmän jäsenet pitivät tutkintojen muodostumisperiaatteita, Opetushallituksen ohjeita ja määräyksiä sekä yhteistä sisällysluetteloa. Tutkintojen muodostumisperiaatteissa oli kyselyyn vastanneiden mukaan epäselvyyttä ja niiden avaaminen vaati työtä.

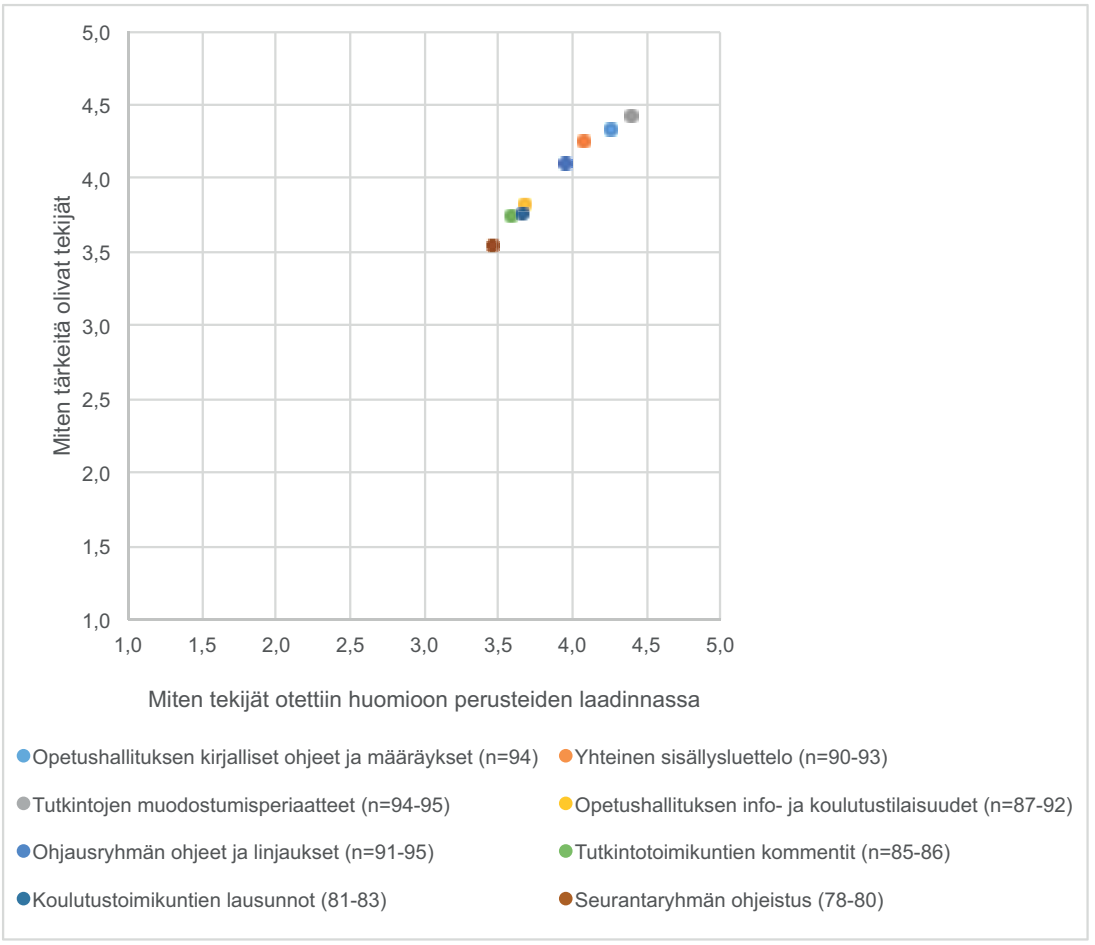

KUVIO 11. Perustetyöryhmien arviot ohjeista ja ohjeistuksesta sekä niiden huomioimisesta perusteiden valmistelussa

Myös Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastausten mukaan yhteinen sisällysluettelo, kirjalliset ohjeet ja määräykset sekä tutkintojen muodostumisperiaatteet edistivät eniten perusteiden laatimista. Alakohtaiset asiantuntijat arvioivat info- ja koulutustilaisuuden hieman hyödyllisemmiksi kuin perustetyöryhmien jäsenet. Myös he pitivät yhteisiä tapaamisia tärkeinä perusteiden laatimista edistävinä tekijöinä.

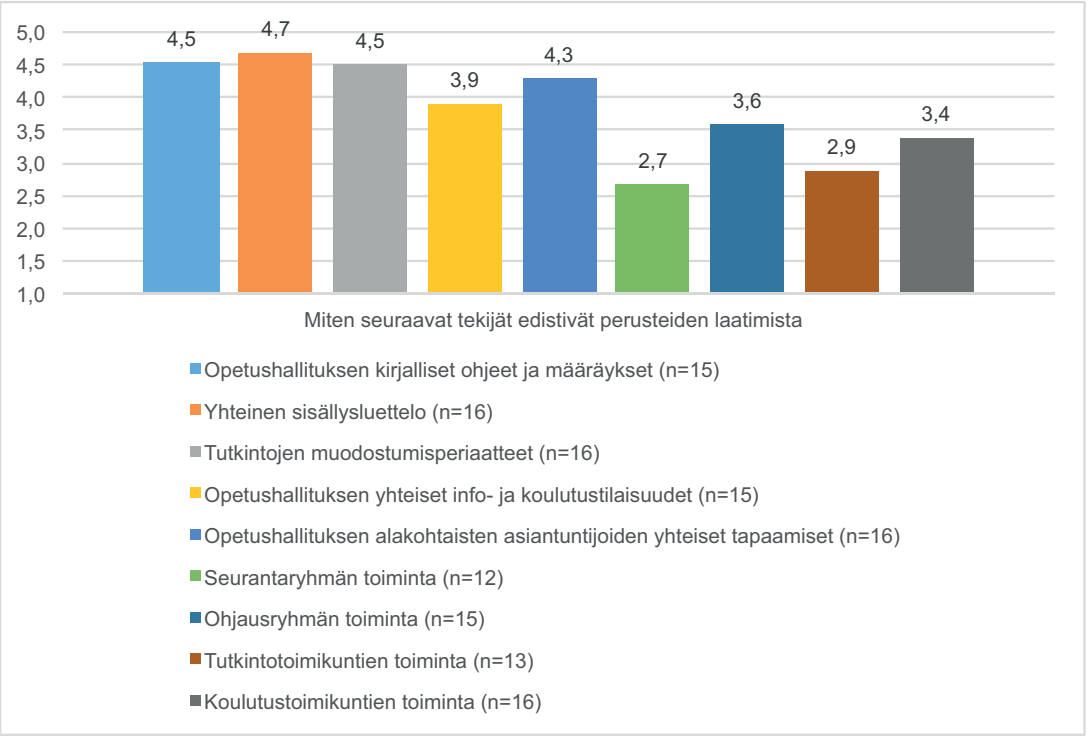

KUVIO 12. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden arviot eri tekijöiden vaikutuksesta perusteiden laatimiseen

Lisäksi perustetyöryhmien työtä tukivat ohjausryhmät, koulutustoimikunnat, tutkintotoimikunnat ja seurantaryhmä antamalla ohjeita ja lausuntoja perusteista. Näiden ryhmien tuesta perustetyöryhmien jäsenet arvioivat tärkeimmäksi ohjausryhmän antamat ohjeet ja linjaukset, sillä ne ohjasivat ja asettivat konkreettisia reunaehtoja työhön. Myös Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastauksissa ohjausryhmän toiminta nähtiin hyödyllisimmäksi näistä työryhmistä. Koulutustoimikuntien ja tutkintotoimikuntien merkitys uudistuksessa oli perustetyöryhmän kyselyyn vastanneiden mukaan keskenään yhtä tärkeää. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastauksissa sen sijaan koulutustoimikuntien toiminta nähtiin merkittävämpänä kuin tutkintotoimikuntien toiminta. Molempien vastaajaryhmien vastausten perusteella seurantaryhmän rooli jäi uudistamisprosessissa vähäisimmäksi. Lisäksi muista perustetyötä tukevista tekijöistä mainittiin perustetyöryhmien kyselyssä erikseen työelämältä ja opettajilta saatu palaute ja lausunnot sekä Opetushallituksen alakohtaisen asiantuntijan mukanaolo.

Eri työryhmien osallistuminen perusteiden uudistamiseen vaihteli eri tutkinnoissa ja tulee esille myös perustetyöryhmien loppuraporteissa sekä ohjausryhmien ja koulutustoimikuntien kokousmuistioissa. Toisissa tutkinnoissa ohjausryhmä ja koulutustoimikunta kommentoivat aktiivisesti perusteiden luonnoksia ja antoivat niihin muutosehdotuksia kun taas toisissa tutkinnoissa näiden ryhmien panostus työn etenemiseen oli vähäisempi. Perustetyöryhmien loppuraporttien mukaan työtä tukevien työryhmien sekä muiden sidosryhmien kommenteissa ongelmalliseksi koettiin se, että niiden antamat lausunnot olivat keskenään hyvin ristiriitaisia, jolloin perustetyöryhmän harkittavaksi jäi, mitä niistä otetaan huomioon.

Kaiken kaikkiaan perustetyöryhmien rooli ja merkitys oli keskeisin uudistamisprosessissa. Sen sijaan muiden uudistamistyöhön osallistuneiden tahojen työnkuva ja osallistumismahdollisuus eivät olleet yhtä selkeitä. Ohjausryhmille, koulutustoimikunnille ja tutkintotoimikunnille suunnatussa kyselyssä heitä pyydettiin arvioimaan oman työryhmänsä toimintaa uudistamisprosessissa. Ohjausryhmät arvioivat oman tehtävänsä olleen hyvin selkeä, kun taas koulutustoimikuntien ja tutkintotoimikuntien tehtävä ei ollut heidän oman näkemyksensä mukaan aivan yhtä selkeä.

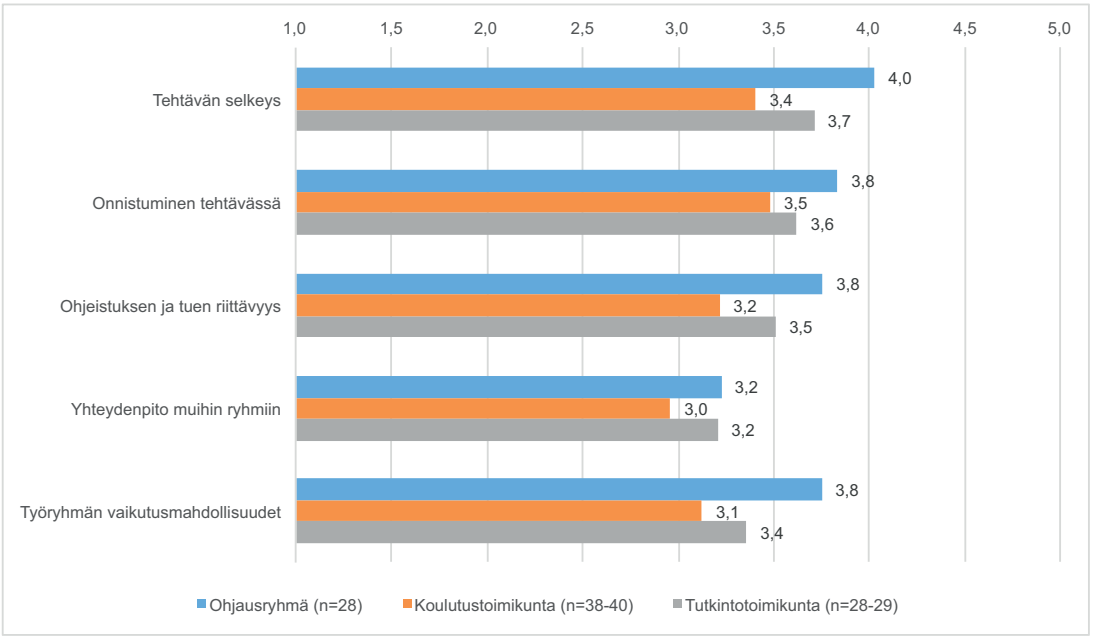

KUVIO 13. Ohjausryhmän, koulutustoimikunnan ja tutkintotoimikunnan arviot omasta toiminnastaan tutkinnon perusteiden uudistamisessa

Tehtävän selkeys heijastui vastauksissa myös siihen, miten vastaajat arvioivat onnistuneensa uudistamistyössä. Ohjausryhmän jäsenet kokivat onnistuneensa työssään koulutustoimikuntia ja tutkintotoimikuntia hieman paremmin. Ohjausryhmä arvioi saaneensa myös ohjeistusta ja tukea muita ryhmiä enemmän. Yhteydenpito muihin uudistuksessa mukana olleisiin ryhmiin oli vastausten perusteella melko tasaista, ainoastaan koulutustoimikunta koki yhteydenpidon olleen muita ryhmiä hieman vähäisempää. Ohjausryhmän toimintaan osallistuneet vastaajat pitivät vaikutusmahdollisuuksiaan uudistettujen tutkinnon perusteiden sisältöön suurimpana ja koulutustoimikunnan työhön osallistuneet vastaajat vähäisimpänä.

4.4 Uudistamisprosessin eri toimijatahojen osallistumisen vahvuudet ja haasteet

Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat osallistuivat uudistamisprosessin toteuttamisen eri vaiheisiin. Heillä oli kokonaisnäkemys uudistamisprosessin etenemisestä ja siihen liittyvistä pulmista. Tutkinnon perusteiden valmistelu kuuluu Opetushallituksen perustehtävään ja alakohtaiset asiantuntijat ovat tämän työn asiantuntijoita. Heillä oli kokemusta prosessin valmistelusta, perusteiden laatimisesta sekä niiden viimeistelystä että toimeenpanosta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (Opetusministeriö vuoteen 2009) vahvuuksia olivat Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan koulutuspoliittinen tahtotila uudistuksen läpiviemiseen ja sen linjaukset ja normiohjaus sekä uudistuksen resursointi. Uudistuksen tavoitteena oli vastata työelämän ja koulutuksen järjestäjien uudistamistarpeisiin ja -vaateisiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön linjausten valmistuminen uudistamisprosessin keskellä aiheutti osaltaan aikatauluongelmia. Lisäksi avovastauksissa nostettiin esille, ettei ministeriössä ehkä nähdä ammattien välisiä eroja, eikä siellä ole perusteiden käytön tuntemusta. Ohjeistusta pidettiin myös epäkäytännöllisenä, lisäksi pohdittiin jatkokoulutusvalmiuksien ja Euroopan Unionin koulutuspoliittisten periaatteiden huomioimisen painottumisen merkitystä perusteiden laadinnassa.

Opetushallituksen vahvuuksiksi alakohtaiset asiantuntijat arvioivat tutkinnon perusteiden uudistuksen kokonaiskuvan hahmottamisen sekä asiantuntemuksen hyödyntämisen, yhteistyön ja osaamisen. Aikaisempien uudistuksien kokemusten ja asiantuntijoiden osaamisen hyödyntämisessä onnistuttiin ja asiantuntijoiden välinen yhteistyö oli toimivaa. Myös verkostoyhteistyössä oppilaitosten kanssa onnistuttiin samoin ulkopuolisten asiantuntijoiden hyödyntämisessä uudistusprosessissa. Kritiikkiä annettiin prosessin hallinnasta ja muutosten aiheuttamista ongelmista perusteiden valmistelutyöhön. Opetushallituksen uudistuksen toteuttamisen riskit voidaan kiteyttää seuraavaan lainaukseen:

> *”Kiire, joka aiheutuu prosessien ja näkökulmien moninaisuudesta ja kokonaisuuden riippuvuudesta monista asioista ja toimijoista teki prosessista monimutkaisen.” (oph)*

Koulutustoimikuntien vahvuuksiksi nousivat Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan työelämän näkökulma ja asiantuntemus. Työelämän edustajilta saatiin arvokasta tietoa heidän edustamiensa tahojen uudistukseen kohdistuvista tarpeista ja odotuksista. Koulutustoimikunnat olivat monialaisia koulutustasoittain ja koulutusaloittain. Ne nostivat esille erilaisia näkökulmia perusteiden uudistamiseen ja ottivat kantaa asioihin. Koulutustoimikuntien heikkoutena pidettiin ohjausjärjestelmän rajallista tuntemusta ja sitä, että palautteet olivat hyvin yleisellä tasolla. Tämä johtuu osittain siitä, että sen jäsenet edustivat eri koulutusasteita eikä heillä ollut riittävästi aikaa ja kiinnostusta tai riittävää ammatillisen koulutuksen asiantuntemusta.

Vain osa Opetushallituksen alakohtaisista asiantuntijoista oli osallistunut tutkintotoimikuntien työhön. Heidän arvioidensa mukaan toimikuntien vahvuuksia olivat työelämälähtöisyys ja aikuisten tilanteen tunnistaminen, perusteiden käytön arjen tuntemus sekä arviointiosaaminen. Lisäksi tutkintotoimikuntien vahvuutena nähtiin näyttötutkintoajattelun siirtäminen perustutkintoihin. Vastausten perusteella tutkintotoimikunnat jäivät etäämmälle perustetyöstä, jonka arvioitiin johtuneen osittain aikapulasta, sillä niiden päätehtävä vaati lähes kaikki resurssit.

Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan tutkintokohtaiset ohjausryhmät toimivat uudistuksen testausryhmänä, joiden vahvuuksia olivat asiantuntijuus sekä työelämän todellisuuden ja käytäntöjen vahva tuntemus. Ohjausryhmän jäsenet edustivat työelämää, koulutuksen järjestäjiä, opiskelijoita sekä viranomaistahoja ja niiden toiminnassa näkyi laaja-alaisuus ja asiantuntijuus. Ryhmä toi myös ennakointitietoa prosessiin. Ohjausryhmien heikkouksia olivat jäsenten erilaiset intressit, joiden vuoksi linjaukset olivat usein kompromisseja. Ryhmien ehdotukset olivat toisinaan kaukana käytännöstä. Osalla jäsenistä sitoutuminen oli kevyempää ja osallistuminen jäi vähäisemmäksi. Aikapula vaivasi tätäkin ryhmää.

Seurantaryhmän toiminta jäi alakohtaisille asiantuntijoille vieraammaksi. Kysymykseen vastanneiden mukaan seurantaryhmä seurasi prosessin etenemistä, antoi palautetta ja kehitti ehdotuksia uudistuksen läpiviemiseksi. Lisäksi ryhmä toimi informaatiokanavana ja seurasi koulutuspoliittisten linjausten toteutumista.

Perustetyöryhmien vahvuus oli Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan ammatillisen koulutuksen käytännön järjestämisen ja työelämän tuntemus. Ryhmät kokivat uudistamistyön omakseen ja tekivät työtä innostuneesti. Osallistujat olivat kiinnostuneita kehittämään koulutusta ja ryhmissä oli edustettuna monipuolinen asiantuntemus. Myös toimijoiden välinen hyvä yhteistyö ja verkostot edesauttoivat perusteiden laatimista. Perustetyöryhmien toimintaa haittasivat kiire ja monet intressit. Perustetyön käynnistyessä uudistuksen luonteen ja tavoitteiden ymmärtäminen vaati oman aikansa. Ryhmissä työ jakaantui epätasaisesti, jolloin osa jäsenistä osallistui enemmän ja osa vähemmän. Jäsenet osallistuivat perusteryhmien toimintaan muiden tehtävien ohella ja perustetyöhön varattu resurssi rajoitti perusteiden valmisteluun käytettävää aikaa. Erilaiset perusteiden kirjoittamisen tavat johtivat siihen, että niiden yhtenäistäminen vaati runsaasti aikaa viimeistelyvaiheessa.

Vahvuus ja työtä helpottava tekijä perustetyöryhmissä oli se, että niiden jäsenistä useat tunsivat toisensa entuudestaan eri yhteyksistä ja verkostoista. Osa perustetyöhön osallistuneista oli ollut kehittämässä näyttöaineistoja sekä niiden pilotoinnissa. Näiden aikaisempien kokemusten myötä tiedettiin, mikä ei toiminut edellisissä vuoden 2000 perusteissa.

Tutkinnon perusteita olivat laatimassa opetuksen ja opetussuunnitelmatyön ammattilaiset, joilla oli hyvät kontaktit työelämään ja vankka kokemus alasta. Nämä eri ammattialoja ja organisaatioita edustavat työryhmien jäsenet toivat perustetyöhön erilaisia näkökulmia ja heidän osaamisensa tuki perusteiden laatimista. Useimmiten perustetyöryhmien jäsenet tulivat maantieteellisesti eri alueilta edustaen sekä nuorten että aikuisten koulutusmuotoja. Tosin aivan kaikissa ryhmissä ei onnistuttu maantieteellisen kattavuuden saavuttamisessa.

Tutkinnon perustetyön etenemisen kannalta pidettiin tärkeänä, että ryhmällä oli asiantunteva prosessin vetäjä. Perustetyön onnistumista edesauttoivat suunnitelmallisuus, projektinhallinta ja selkeä työnjako sekä yhteistyö Opetushallituksen alakohtaisen asiantuntijan kanssa. Asiantunteva, yhteistyökykyinen ja aidosti alan kehittämisestä kiinnostunut Opetushallituksen edustaja tuki tutkinnon perusteiden laadintaa työryhmässä. Myös resurssien riittävyys ja kattava verkosto edesauttoivat perustetyön onnistumista. Esimerkiksi eri koulutuksen järjestäjien edustajien osallistuminen saman tutkinnon perustetyöhön mahdollisti eri ammattialojen vaatimusten huomioimisen.

Työhön osallistuneiden keskinäinen kunnioitus ja osaamisen jakaminen tukivat perusteiden valmistelua. Tärkeänä pidettiin myös pedagogista asiantuntemusta tarkastella perusteita sekä työelämän että koulutuksen järjestäjän näkökulmista. Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että ryhmien jäsenillä oli vankka käytännön kokemus ammatillisesta koulutuksesta ja opetussuunnitelmatyöstä sekä riittävät yhteydet työelämään. Lisäksi työhön osallistuneet olivat hankkineet työelämätietoja muun muassa työssäoppimiskäyntien yhteydessä.

Vahvuudeksi arvioitiin myös kahden erilaisen perustutkinnon suorittamisjärjestelmän, opetussuunnitelmaperustaisen peruskoulutuksen ja näyttötutkintojen, yhteistyö. Yhteisten perusteiden laatiminen ei ollut aina ongelmatonta, sillä aikuiskoulutuksen ja nuorison opetuksen yhdistäminen samaan suunnitelmaan oli joiltain osin vaikeaa erilaisten resurssien ja toimintatapojen takia. Muutamat vastaajat totesivat kriittisesti, että perustetyöryhmissä nuorten koulutus oli vahvemmin ja paremmin edustettuna kuin aikuisten koulutus.

Vahvuudeksi koettiin lisäksi useiden oppilaitosten yhteistyö. Myös mahdollisuus seurata perustetyön edistymistä ja kommentoida sitä eri vaiheissa oli tärkeää.

”Ryhmällä oli vankka käytännön kokemus ammatillisesta koulutuksesta ja opetussuunnitelmatyöstä sekä riittävät yhteydet työelämään. Asiantunteva ja yhteistyökykyinen sekä oikeasti alan kehittämisestä kiinnostunut opetushallituksen edustaja mukana ryhmässä.” (ptr)

”Ryhmässä oli edustettuna laaja-alainen sekä kauneudenhoitoalan että pedagoginen osaaminen, jota täydensi esimerkiksi jäsenten yrittäjyystaidot sekä hyvät työelämäyhteydet. Tärkeä vahvuustekijä oli myös se, että ryhmän jäsenet olivat aidosti kehitystyöstä kiinnostuneita ja innovatiivisia.” (ptr)

”Työryhmässä oli edustus useasta oppilaitoksesta, useilta ammattialoilta sekä nuorten että aikuisten koulutuksesta. Työryhmä teki työtä ahkerasti ja motivoituneena. Kaikki kiinnostuneet voivat seurata ja kommentoida työtä sen eri vaiheissa.” (ptr)

”Fler representanter från övriga Finland.” (ptr)

Tiivistäen perustetyöryhmien vahvuudet voidaan kiteyttää seuraavasti. Perustetyöhön osallistuneet olivat ammattilaisia, muun muassa pitkään alalla toimineita opetusalan asiantuntijoita. Uudistamistyötä teki innostunut työhön sitoutunut innovatiivinen asiantuntijaryhmä. Opetushallituksen ohjaus koettiin onnistuneeksi ja valtakunnallinen verkostoituminen sekä alueellinen edustavuus tärkeiksi.

Perustetyöryhmien jäsenet nostivat vastauksissaan esille myös perustetyöhön liittyviä heikkouksia. Eräs vastaaja totesi, että ”välillä meinas mennä vähän korkealentoiseksi ja ihanteelliseksi. Keskustelu meni välillä tasolle joka ei hipaissutkaan työelämän realiteetteja” (ptr). Tämä kuvaa sitä, että kaikilta osin tavoitteet työelämälähtöisyydestä eivät ehkä olleet toimivia tai toteuttamiskelpoisia. Esille nostettiin useita kriittisiä näkökulmia, kuten esimerkiksi nähtiinkö ”tulevaisuuden tarpeita riittävän hyvin” (ptr) tai kysyttiin ”ovatko opettajat liiaksi oman näkemyksensä ja perinteiden kannattajia” (ptr)? Tulevaisuuteen suuntautuminen ei ole helppoa, sillä työelämän muutokset voivat olla nopeita. Lisäksi vastauksissa pohdittiin sitä, laadittiinko perusteet edelleen koulutuksen näkökulmasta, vaikka tavoitteena oli vahvistaa työelämän osaamistarpeisiin ja vaatimuksiin vastaamista. Osaamistarpeiden ennakointia tulisi kehittää ja samoin palautetiedon keräämistä.

Uudistuksessa korostettiin eri tahojen ja työelämälähtöisyyden tärkeyttä. Tulosten mukaan työelämän osallistuminen ja kuuleminen olisi voinut olla vahvempaa. Eräs vastaaja toteaa, että ”olisi ollut hyvä, jos perustetyöryhmien työskentelyssäkin olisi ollut mukana työelämän edustajia tai yrittäjiä jokaisesta koulutusohjelmasta” (ptr). Uudistyössä oli mukana myös henkilöitä, jotka olivat ensimmäistä kertaa tekemässä perustetyötä. Tämä työ vaati heiltä uuden oppimista ja uusien käsitteiden omaksumista ja eräs perustetyöryhmän jäsen toteaakin tunteneensa ”itseni kovin maallikoksi koko ruletissa”.

4.5 Uudistamisprosessin toteutustavan arviointi siihen osallistuneiden näkökulmista

Arviointia varten Opetushallituksen alakohtaisia asiantuntijoita, perustetyöryhmien jäseniä sekä ohjausryhmien, koulutustoimikuntien ja tutkintotoimikuntien jäseniä pyydettiin arvioimaan ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamista erilaisten väittämien avulla. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan koulutuspoliittiset linjaukset näkyivät selkeästi uudistuksessa. Muiden vastaajien arviot niiden näkymisestä jäivät matalammiksi. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat arvioivat uudistamisen tavoitteet myös muita ryhmiä kattavammiksi ja onnistuneemmiksi. Opetushallituksen asiantuntijoiden ja perustetyöryhmän jäsenten mukaan ennakointitietoa hyödynnettiin riittävästi. Sen sijaan ohjausryhmien, koulutustoimikuntien ja tutkintotoimikuntien jäsenten mukaan ennakointitiedon hyödyntäminen ei ollut aivan yhtä riittävää.

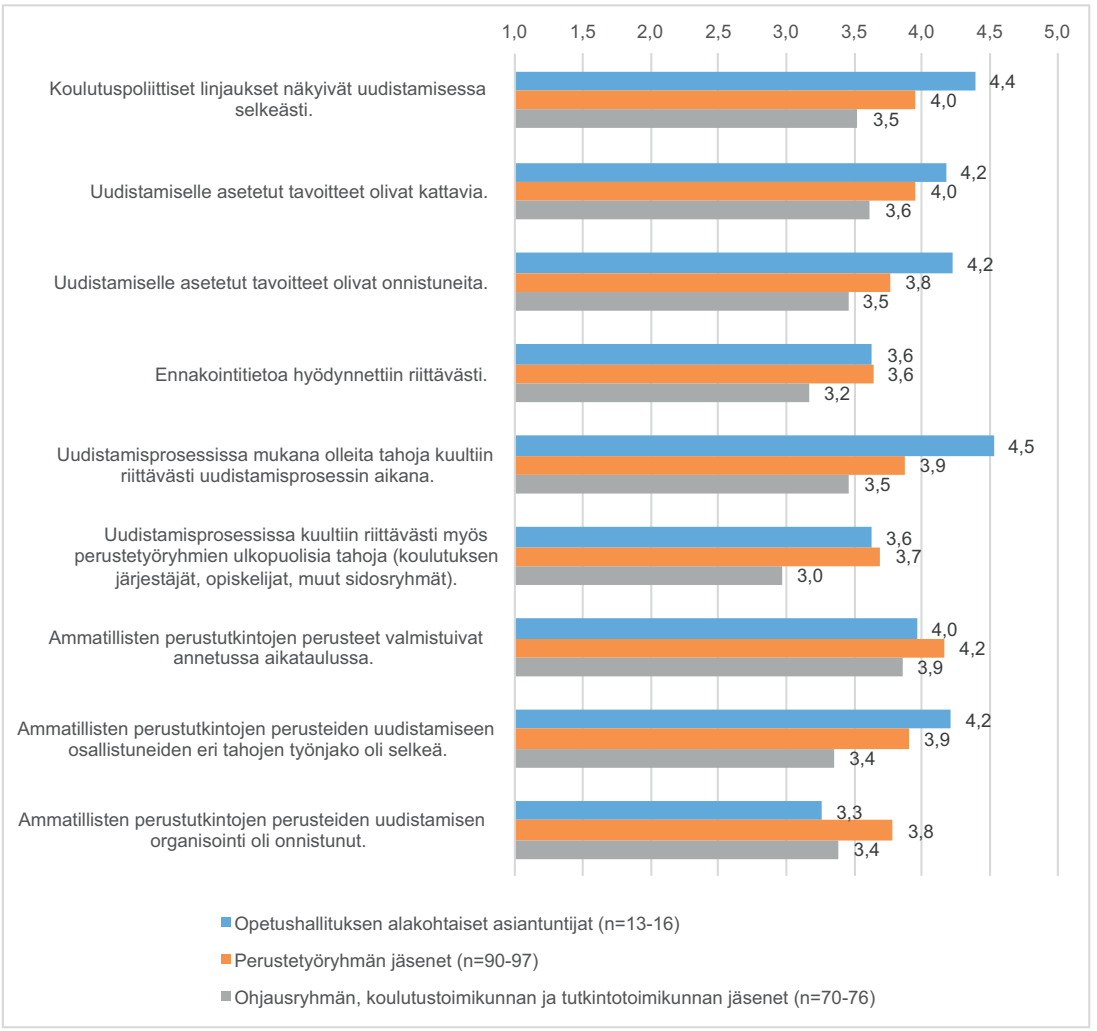

KUVIO 14. Uudistamiseen osallistuneiden tahojen arviot prosessista

Uudistamisprosessin tavoitteena oli kuulla myös tahoja, jotka eivät osallistuneet perustetyöryhmän työhön. Perustetyöryhmän ulkopuolisista tahoista kuultiin työelämän edustajia, työryhmään kuulumattomia koulutuksen järjestäjiä, opiskelijoiden edustajia sekä alan kannalta oleellisia viranomaistahoja ja sidosryhmiä. Perustetyöryhmän vastaajien mukaan yleisin osallistamiskeino työryhmän ulkopuolisille työelämän edustajille oli mahdollisuus kommentoida uudistusta eri vaiheissa. Työelämän edustajiin oltiin myös henkilökohtaisesti yhteydessä ja pyydettiin heiltä lausuntoja. Perustetyöryhmän ulkopuolisten koulutuksen järjestäjien sekä opiskelijoiden edustajien osallistamisessa yleisimmät keinot olivat mahdollisuus kommentoida uudistusta, henkilökohtaiset yhteydenotot sekä lausuntopyynnöt. Viranomaistahoilta pyydettiin yleisimmin lausuntoja ja heidän osallistamisensa oli muita ryhmiä vähäisempää.

Uudistamisprosessissa mukana olleita tahoja kuultiin Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mielestä riittävästi, kun taas perustetyöryhmän, ohjausryhmän, koulutustoimikunnan ja tutkintotoimikunnan työhön osallistuneiden näkökulmasta mukana olleiden tahojen kuuleminen ei ollut aivan yhtä riittävää. Perustetyöryhmien ulkopuolisten tahojen kuuleminen oli Opetushallituksen asiantuntijoiden ja perustetyöryhmän jäsenten mielestä riittävää, kun taas ohjausryhmän, koulutustoimikunnan ja tutkintotoimikunnan jäsenet eivät kokeneet sitä yhtä riittäväksi.

Kaikkien vastaajaryhmien mielestä perustetyöryhmät saivat tutkinnon perusteet valmiiksi annetussa aikataulussa. Uudistamiseen osallistuneiden tahojen työnjakoa pitivät selkeimpänä Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat sekä perustetyöryhmien jäsenet. Sen sijaan ohjausryhmien, koulutustoimikuntien ja tutkintotoimikuntien vastausten perusteella työnjakoa ei nähty yhtä selkeänä. Myös uudistamisprosessin organisoinnin onnistuneisuuden arviointi vaihtelee hieman eri vastaajaryhmien mukaan. Perustetyöryhmän jäsenet kokivat organisoinnin muita vastaajaryhmiä onnistuneemmaksi.

Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat ja perustetyöryhmien jäsenet arvioivat uudistamiselle asetettujen tavoitteiden näkymistä ohjeissa sekä niiden edistämisen onnistumista valmiissa tutkinnoissa. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat arvioivat kaikkien tavoitteiden näkyneen ohjeissa selkeämmin kuin perustetyöryhmien jäsenet. Molemmat ryhmät arvioivat kestävän kehityksen huomioon ottamisen sekä joustavuuden lisäämisen näkyneen vähiten ohjeissa. Suurin ero ryhmien välillä oli siinä, miten osaamisperusteisuuden vahvistuminen näkyi ohjeissa.

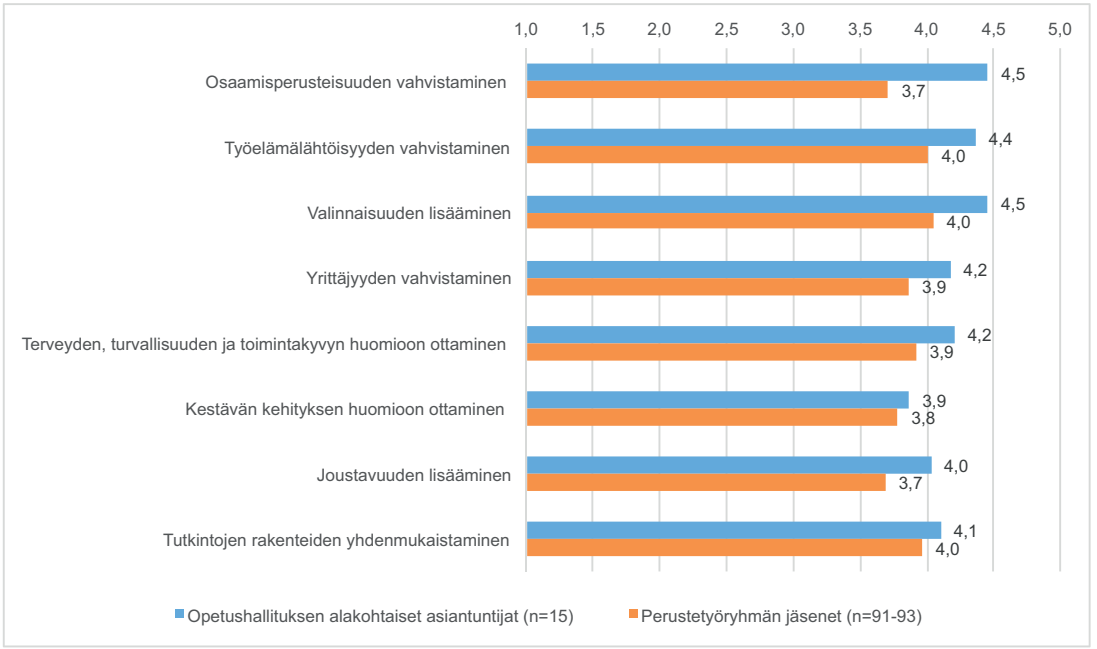

KUVIO 15. Uudistuksen tavoitteet perustetyöryhmien ohjeissa

Vastaajien erot näkyvät myös tavoitteiden edistämisen onnistumisessa. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat arvioivat tavoitteiden edistämisen onnistuneen valmiissa tutkinnon perusteissa perustetyöryhmien vastaajia enemmän. Ainoastaan tutkintojen rakenteiden yhdenmukaistamisessa perustetyöryhmän jäsenet kokivat uudistettujen tutkinnon perusteiden onnistuneen paremmin kuin Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat. Vastaajaryhmien välisten näkemysten suurimmat erot tavoitteiden onnistumisessa olivat yrittäjyyden vahvistamisessa ja joustavuuden lisäämisessä.

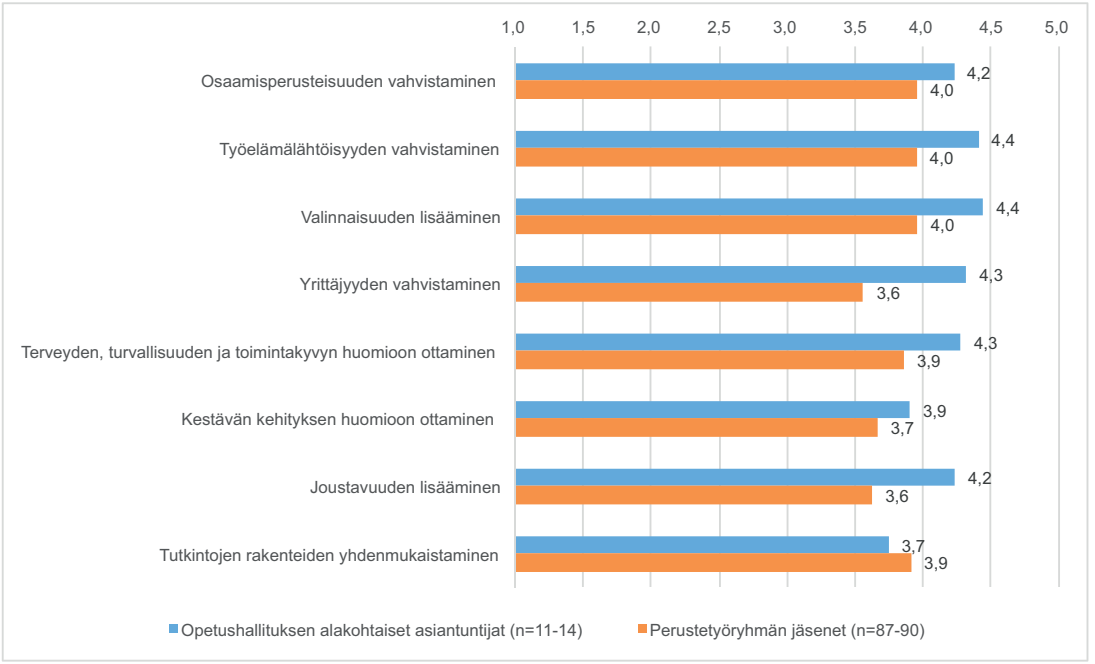

KUVIO 16. Tavoitteiden edistämisen onnistuminen tutkinnon perusteissa

”Jotenkin merkonomin tutkinnon osaamisperusteet ovat oikeasti liian vaativia nuorille, vaikka ne ovat ihan järkeviä ko. ammatin osaamisperusteita. Joitakin metataitojen osaamisperusteita on taas vaikea määritellä konkreettisesti, jolloin arviointitilanteissa saattaa arvioijille olla epäselvää, mitä tai kuinka paljon pitää ostata, jotta ko. osaaminen voidaan tunnistaa ja tunnustaa.” (ptr)

”Tavoite oli valinnaisuuden lisääminen ja mielestäni se olisi mahdollista järkevällä tavalla voimassa olevan tutkinnon perusteiden mukaan. Mutta käytännön koulumaailmassa varsinkin pienet oppilaitokset ja myös isommatkin ovat joutuneet ”valitsemaan” opiskelijoiden puolesta tietyt valinnaiset koulutuspolut, joiden sisällä ei siis kauheasti ole ollut valinnaisuutta. Monen nuoren valmiudet työelämää palvelevaan opintojen valinnaisuuteen on puutteellinen, joten valmiit valinnat tosiasiassa palvelevat työelämää hyvin.” (ptr)

”Todellinen valinnaisuus riippuu koulutuksenjärjestäjien mahdollisuudesta tarjota kaikkia tutkinnonosia. Jonkin verran jää aina ”pakkovalintaa” (ptr)

”Yrittäjyyttä tuotiin vahvasti esiin, mutta sen lisääminen tutkintoon oli aluksi hankalaa.” (ptr)

Resurssien riittävyys

Perustetyöryhmien työtä rahoitettiin valtionavustuksilla, jonka lisäksi perustetyöstä vastuussa olleet koulutuksen järjestäjät joutuivat osittain itse rahoittamaan perustetyöryhmän työtä. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat arvioivat ammatillisten perustutkintojen uudistamiseen varattujen resurssien olleen riittäviä. Taloudellisten resurssien todettiin avovastauksissa olleen joissain tapauksissa alimitoitettuja ja osa koulutuksen järjestäjistä jätti laskuttamatta osan kuluista. Alakohtaiset asiantuntijat kokivat työhön varatun ajan pääosin riittäväksi ja tämä riippui myös siitä, minkä verran heillä oli muita tehtäviä. Myös ohjeistukseen tulleet muutokset lisäsivät työmäärää.

Perustetyöryhmien vastaajat arvioivat Opetushallituksen myöntämät taloudelliset resurssit kokonaisuudessaan melko riittäviksi (ka 2,8) ja koulutuksen järjestäjän omat taloudelliset resurssit riittäviksi (ka 3,7). Eri vuosina aloittaneiden perustetyöryhmien vastauksissa on eroa, kuten kuviosta 17. näkyy. Vuonna 2006 aloittaneet perustetyöryhmät kokivat Opetushallituksen myöntämät taloudelliset resurssit riittämättömämmiksi kuin vuosina 2008 aloittaneet. Sen sijaan koulutuksen järjestäjien omien taloudellisten resurssien koettiin olevan riittävimpiä vuonna 2006 aloittaneissa projekteissa.

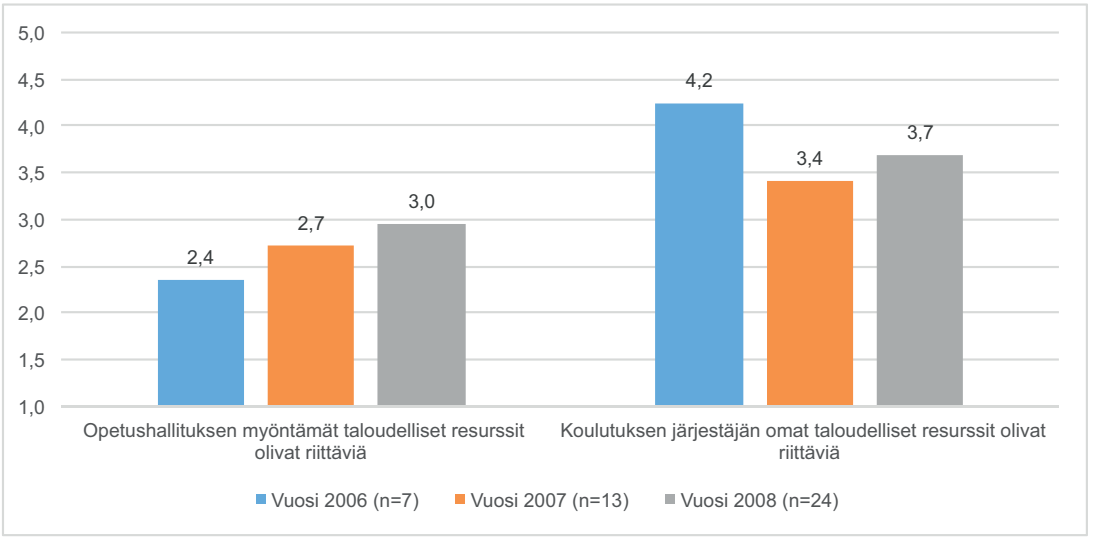

KUVIO 17. Opetushallituksen myöntämien ja koulutuksen järjestäjien omien resurssien riittävyyden arviointi perustetyöryhmien aloitusvuosittain

Perustetyöryhmien kyselyn avovastauksista ja loppuraporteista käy myös ilmi, että perustetyöhön osallistuneet kokivat Opetushallituksen myöntämien taloudellisten resurssien olleen riittämättömiä työhön kohdistettuihin odotuksiin nähden. Perustetyöstä vastaavalle oppilaitokselle koitui tästä syystä ylimääräisiä kuluja. Suurin osa taloudellisista resursseista meni henkilöstö- ja matkakuluihin. Osa vastaajista kertoi myös, ettei kaikkia kuluja laskutettu vaan työtä tehtiin osittain omalla ajalla. Resurssien puutteessa jouduttiin osittain luopumaan yhteisistä tapaamisista sekä pienentämään työryhmiä.

”OPH:n vaatimukset olivat melkoiset, mutta rahaa ei paljon. Tehtävät eivät ajattomalla ajalla tule tehdyksi. Järjestäjät joutuivat omasta pussista kustantamaan paljon. Toisaalta OPH sanoi myös tämän olevan vain päivitystä, vaikka asioita listalla oli kyllä valtavasti. Ja toisaalta alallamme oli todellinen tarve isoihinkin muutoksiin. Alamme on pieni, joten työtä jakamassa ei ollut montaa koulutuksenjärjestäjää->työntekijää.” (ptr)

Rahoituksen ohella resurssien riittävyyttä tarkasteltiin perustetyöryhmille suunnatussa kyselyssä myös siihen käytetyn työajan ja henkilöstön määrän kautta. Myös tässä tarkastelussa eri vuosina aloittaneiden perustetyöryhmien vastauksissa on eroja. Vuonna 2008 aloittaneet perustetyöryhmän jäsenet kokivat saaneensa riittävämmän korvauksen tekemästään työstä sekä perustetyöhön varattujen henkilöstöresurssien ja ajan olleen riittävämpiä kuin aiempina vuosina aloittaneissa työryhmissä. He myös pystyivät tekemään perustetyöryhmän työtä omalla työajallaan ja osallistumaan sen toimintaan paremmin kuin aiempien vuosien työhön osallistuneet. Vastausten voidaan tulkita olevan yhteydessä perustetyöprosessin muotoutumiseen eri vuosina. Ensimmäisessä vaiheessa perustetyöryhmien työhön liittyvät ohjeistukset eivät olleet valmiita, jolloin myös ajankäytön ja henkilöstömäärän resursointi ei ollut yhtä selkeää kuin vuonna 2008 aloittaneissa perustetyöryhmissä.

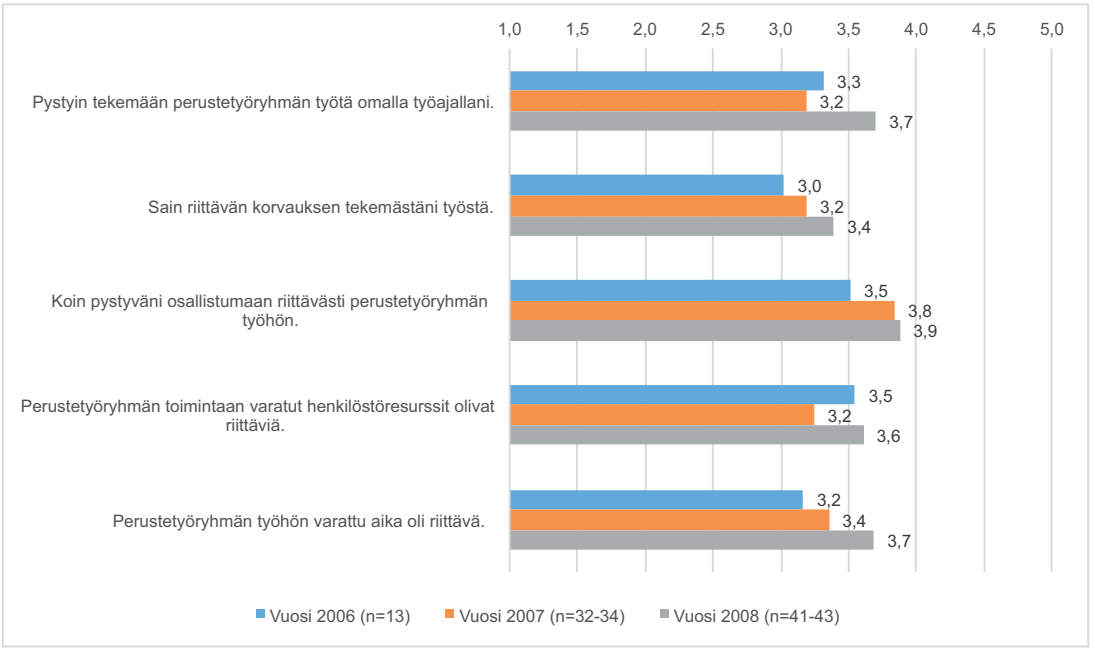

KUVIO 18. Perustetyöhön käytettyjen resurssien arviointi aloitusvuosittain

Vastaajat kertoivat tehneensä työtä myös työajan ulkopuolella, osittain omasta kiinnostuksestaan ja osittain työn vaativuudesta johtuen. Osa vastaajista myös koki, ettei pystynyt osallistumaan työhön riittävästi, esimerkiksi aikapulan vuoksi. Vaikka resurssien riittämättömyyttä arvosteltiin, koettiin perustetyöhön osallistumisesta olleen koulutuksen järjestäjälle hyötyä sen tuoman vaikutusmahdollisuuden kautta.

”Oma kiinnostus ja innostus tärkeämpää kuin rahallinen korvaus, tunne että voi vaikuttaa omaan työhön.” (ptr)

Tulevia uudistuksia varten perustetyöhön osallistuneet toivoivat Opetushallitukselta selkeämpää ohjeistusta, jolloin myös aikataulut ja vaadittu työmäärä sekä niihin varatut resurssit olisivat selkeämpiä. Vastaajat toivoivat myös Opetushallituksen selkeämmin kertovan koulutuksen järjestäjille heiltä vaadittavista resursseista sekä mahdollisuudesta jakaa niitä eri koulutuksen järjestäjien kesken. Koulutuksen järjestäjän toivottiin huomioivan uudistamistyöhön varatut henkilöstöresurssit siten, että työtä voitaisiin tehdä työajalla. Vastuunjako työryhmän sisällä tulisi vastaajien mukaan olla myös selkeä, jolloin työtä jakautuisi tasaisesti eri henkilöille. Taloudellisia resursseja toivottiin lisää erityisesti työelämän mukaan saamiseksi. Nyt monet työelämän edustajat osallistuivat perustetyöryhmien ja alakohtaisten asiantuntijoiden kyselyjen vastaajien kommenttien perusteella perustetyöryhmän työhön omalla ajallaan ja korvauksetta, joka vaikutti siihen, etteivät he voineet osallistua perustetyöryhmän työhän täysipainoisesti.

Palautteen hyödyntäminen ja laadun varmistaminen

Koulutuksen järjestäjille suunnatun kyselyn vastaajista 39 % ja tutkintokohtaisen kyselyn vastaajista 40 % ilmoitti antaneensa palautetta vuosina 2007–2010 toteutetusta ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisesta. Palautetta annettiin ensisijaisesti suoraan Opetushallitukselle, esimerkiksi erilaisten koulutustilaisuuksien yhteydessä, kommentointikierroksella, vastaamalla erilaisiin kyselyihin tai ottamalla suoraan yhteyttä alakohtaisiin asiantuntijoihin. Myös koulutustoimikunnille ja tutkintotoimikunnille sekä uudistuksesta vastanneelle perustetyöryhmälle annettiin palautetta uudistuksesta. Osa vastaajista oli ollut mukana perusteita valmistelevassa työryhmässä, jolloin palautteen anto tapahtui työskentelyn ohessa.

Koulutuksen järjestäjien ja tutkintokohtaisen kyselyjen vastausten mukaan palaute kohdistettiin uudistettujen perustutkintojen sisällöllisiin asioihin kuten tutkinnon osiin ja tutkinnon rakenteeseen, tutkintojen laajuuteen, erilaisiin painotuksiin ja ammattitaitovaatimuksiin. Myös työelämälähtöisyyden ja näyttötutkintojen osuuden olisi toivottu näkyvän perusteissa selkeämmin. Palautetta annettiin lisäksi yleisesti tutkintojen perusteiden valmistelusta ja koordinoinnista sekä näihin liittyvistä aikatauluista, kuten tutkintojen myöhäisestä valmistumisesta sekä niiden käyttöönottoon liittyvien oppaiden ilmestymisestä muutamien vuosien viiveellä. Myös perustetekstien tulkinnallisuus ja arviointikriteerit olivat palautteen kohteina.

”Ammattiosaamisen näytön ja muun osaamisen arvioinnin suhteesta toisiinsa ja tutkinnon perusteiden tekstin tulkinnasta. OPH:lla ei ollut yhtenäistä käsitystä perusteiden tulkinnasta. – Tarkennuksia tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin. Koulutusohjelmien tutkinnon osiin mm. haluttiin syventäviä tutkinnon osia. – Tutkinnon perusteiden tasoa joissakin tutkinnoissa pidettiin korkeana suhteessa alalle tulo ammattiin (perusosaaminen) ammatillisessa peruskoulutuksessa.” (kj)

”Annoimme myönteistä palautetta Valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden selkeydestä ja Ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien opintojen tunnistamisesta ja tunnustamisesta sekä arvioinnin kohteista tutkinnon osittain. Kritiikkiä annoimme arviointikriteereistä. Lähinnä siitä, että niiden ymmärtäminen, ”avaaminen” käytännön työtehtäviin, on vaikeaa ja haastavaa sekä opiskelijalle että työntekijöille.” (tk)

Opetushallituksella oli yhtenäiset ohjeistukset ja määräykset, joiden mukaan ammatillisten perustutkintojen perusteet tuli kirjoittaa. Näitä ohjeita ja määräyksiä hyödynnettiin myös perusteiden laadun varmistuksessa. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat mainitsivat laadunvarmistamiskeinoiksi myös asiantuntijoiden yhteisen työskentelyn sekä tutkintojen luetuttamisen toisella alakohtaisella asiantuntijalla. Vaikka Opetushallituksella oli ohjeet ja tarkistuslistat laadun varmistamiseksi, joidenkin alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan ohje oli liian avoin, eikä se sopinut kaikkiin tutkintoihin. Tutkinnot olivat erilaisia ja kansainvälisistä säädöksistä sekä alakohtaisista sääntelyistä johtuen ohjeita ei voinut aivan täsmällisesti noudattaa joka tutkinnon kohdalla. Osittain tästä syystä valmiissa perustutkintojen perusteissa oli tutkintokohtaisia eroja.

Sekä Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat että perustetyöryhmän jäsenet pitivät palautteen saamista ja sen huomioimista perusteiden valmistelussa yhtenä laadunvarmistuskeinona. Laadunvarmennuskeinoiksi perustetyöryhmien jäsenet mainitsivat myös yhteiset keskustelut ja yhteistyön eri oppilaitosten kanssa sekä yhteistyötahojen kuulemisen. Eri tahojen kommenttien huomioimisella pyrittiin varmistamaan, että perusteista tulee työelämän tarpeita vastaavat. Myös tutkintotoimikuntien ja koulutustoimikuntien lausunnot nähtiin yhtenä tapana taata perusteiden laatu. Laadunvarmistuskeinoina perustetyöryhmissä mainittiin myös ohjeiden ja määräysten noudattaminen, Opetushallituksen alakohtaisen asiantuntijan tarkastus sekä perusteiden vertailu osaamistarveselvitysten kanssa.

Laadun varmistamisen kehittämiseksi Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat ehdottivat uudistamisprosessin byrokraattisuuden vähentämistä ja keventämistä. Myös uudistamisvälin toivottiin olevan lyhempi. Mitä pidempi tutkintojen uudistamisväli on, sitä pidempi ja raskaampi uudistamisprosessi vastaajien mukaan tulee olemaan. Tärkeäksi laadunvarmistuskeinoksi nähtiin myös ulkopuolisten tahojen osallistaminen, jolloin se ei jäisi yksin Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastuulle ja takaisi näin tasaisemman lopputuloksen.

”Ohjeiden avulla varmistettiin laatua, mutta ei riittävästi. Käytössä olisi pitänyt olla laatukäsikirja, jota kaikki olisivat noudattaneet. Toisaalta, jos ohjeita olisi kaikilta osilta noudatettu, tulos olisi ollut vieläkin huonompi. Laadunvalvonta ei käytännössä toiminut. Tutkintojen perusteiden virheet johtuvat kuitenkin pääosin viimeistelyvaiheeseen jääneen ajan loppumisesta.” (oph)

5 Tutkinnon perusteiden käyttöönotto

Uudistamisprosessin kokonaisarvioinnissa tarkastellaan myös tutkinnon perusteiden käyttöönottoa, jossa koulutuksen järjestäjä laatii opetussuunnitelman ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat. Tutkinnon perusteiden uudistamisen kokonaisarvioinnissa tarkastellaan toisaalta sitä, miten Opetushallitus tuki ja ohjasi tutkinnon perusteiden toimeenpanoa sekä toisaalta sitä, miten koulutuksen järjestäjät organisoivat ja toteuttivat tutkinnon perusteiden käyttöönoton opetussuunnitelmaperustaisessa koulutuksessa ja näyttötutkinnoissa.

Tässä luvussa tarkastellaan tutkinnon perusteiden käyttöönottoa Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden kyselyn, koulutuksen järjestäjille suunnattujen yleisen tason kyselyn sekä tutkintokohtaisen kyselyn tulosten avulla. Vastauksia etsittiin arviointikysymykseen miten uudistetut tutkinnon perusteet otettiin käyttöön. Miten tutkinnon perusteiden käyttöönotto ohjeistettiin? Miten koulutuksen järjestäjät valmistelevat opetussuunnitelmat ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat? Millaisia hyviä käytäntöjä koulutuksen järjestäjille on syntynyt opetussuunnitelmatyössä ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmatyössä sekä miten tätä työtä voitaisiin kehittää?

5.1 Tutkinnon perusteiden käyttöönoton ohjaus

Opetushallitus tiedotti vuosina 2007–2010 toteutetusta ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisesta koulutuksen järjestäjille suunnatuissa koulutustilaisuuksissa, www-sivuillaan ja erilaisilla tiedotteilla. Sekä koulutuksen järjestäjien kyselyssä että tutkintokohtaisessa kyselyssä vastaajat kokivat tiedottamisen olleen riittävää. Vastaajien näkemykset tiedottamisen riittävyydestä olivat hyvin samansuuntaisia. Koulutuksen järjestäjille suunnatussa kyselyssä tiedottamisen keskiarvo oli 3,5 ja tutkintokohtaisen kyselyn 3,6. Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen koolla tai opetuksen järjestämistavalla ei ollut suurta vaikutusta tiedottamisen riittävyyden kokemiseen.

Vaikka kokonaisuudessaan tiedottamista pidettiin onnistuneena, niin siitä huolimatta käyttöönottoa vaikeutti tiukka aikataulu ja siihen liittyvien oppaiden julkaisu vasta perusteiden valmistumisen jälkeen. Vastausten mukaan tiedottamiseen olisi tarvittu lisää konkreettista ohjausta.

Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat nostivat esille nämä samat tiedottamiseen liittyvät ongelmat. Heidän vastaustensa perusteella käyttöönottoon liittyvän tiedottamisen keskeinen haaste oli tiukka aikataulu toimeenpanon osalta. Perusteet valmistuivat lopullisesti vasta siinä vaiheessa, jolloin koulutuksen järjestäjien piti tehdä jo omia opetussuunnitelmiaan. Määräykset annettiin liian myöhään, vaikka uudistusta oli valmisteltu jo melko pitkään. Myös perusteiden vaiheittainen käyttöönotto eri vuosina oli Opetushallituksen asiantuntijoiden mukaan yksi haaste. Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden kommenteissa korostetaan myös oppilaitoksen sisäistä tiedottamista. Opettajat eivät aina tiedä uudistuksista, jos oppilaitoksen johto ei heille asiasta tiedota, tai jos he eivät itse pääse koulutus- ja tiedotustilaisuuksiin.

Uudistukseen liittyvän yleisen tiedottamisen lisäksi Opetushallitus ohjeisti koulutuksen järjestäjiä ammatillisten perustutkintojen perusteiden käyttöönottoon lähettämällä koulutuksen järjestäjille kirjallisia ohjeita ja julkaisuja sekä järjestämällä erilaisia koulutustilaisuuksia. Lisäksi Opetushallituksen www-sivuilla oli ohjeita perustutkintojen perusteiden käyttöönottoon ja tarvittaessa alakohtaiset asiantuntijat antoivat henkilökohtaista neuvontaa.

Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden vastausten mukaan koulutuksen järjestäjiä tuettiin eniten Opetushallituksen www-sivujen kautta, koulutustilaisuuksilla ja henkilökohtaisella neuvonnalla. Hyödyllisimmäksi tukikeinoksi alakohtaiset asiantuntijat arvioivat koulutustilaisuudet.

Koulutuksen järjestäjien näkemykset ohjeistamisesta ovat hyvin samansuuntaisia Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden kanssa. Sekä koulutuksen järjestäjien vastauksissa että tutkintokohtaisen kyselyn vastauksissa hyödyllisimmäksi ohjeistamisen tavaksi koettiin koulutustilaisuudet, koska niistä saatiin vastaajien mukaan uudistukseen liittyvää ajantasaista tietoa. Koulutustilaisuuksissa esitettyihin kysymyksiin sai vastauksen suoraan ja näin ongelmakohdat saatiin selvitettyä nopeasti. Tosin nämä tarpeelliset koulutustilaisuudet aiheuttivat kustannuksia koulutuksen järjestäjille.

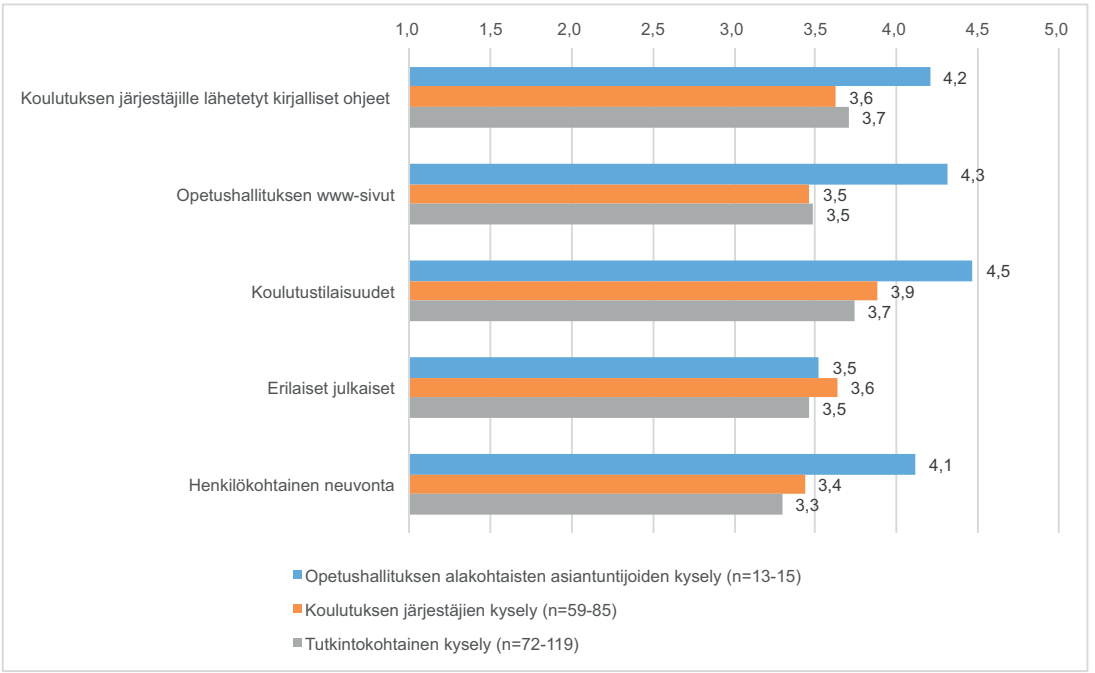

KUVIO 19. Opetushallituksen ohjeistamisen hyödyllisyys

Myös erilaiset Opetushallituksen julkaisut ja koulutuksen järjestäjille lähetetyt kirjalliset ohjeet olivat koulutuksen järjestäjien mukaan hyödyllisiä ohjeistamisen tapoja. Sen sijaan Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden mielestä erilaisten julkaisujen hyöty nähtiin vähäisimpänä ohjeistuksen eri tavoista. Suurin ero Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden ja koulutuksen järjestäjien näkemysten välillä oli www-sivujen hyödyllisyydessä. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat kokivat www-sivut toiseksi hyödyllisimmäksi ohjeistamisen tavaksi, kun taas koulutuksen järjestäjät kokivat niiden hyödyn lähes yhtä tärkeäksi kuin erilaisten julkaisujen. Sekä koulutuksen järjestäjien kyselyssä että tutkintokohtaisessa kyselyssä vastaajista noin 60 prosentilla oli kokemusta henkilökohtaisesta neuvonnasta. Henkilökohtaista neuvontaa pidettiin hyödyllisenä, koska siten sai heti vastauksen kysymyksiinsä. Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat pitivät henkilökohtaista ohjausta jopa hyödyllisempänä ohjeistuksen muotona kuin koulutuksen järjestäjät. Koulutuksen järjestäjien vastauksissa korostettiin sitä, että Opetushallituksen tulisi ohjeistaa tutkinnon perusteiden käyttöönottoa useilla eri tavoilla. Esimerkiksi www-sivujen lisäksi koulutuksen järjestäjät pitivät paperiohjeita edelleen tarpeellisia.

Ruotsinkieliset ohjeistukset ilmestyivät viiveellä tutkinnon perusteiden valmistumisen jälkeen. Näin ollen ruotsinkieliset koulutuksen järjestäjät joutuivat käynnistämään opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimisen suomenkielisillä ohjeilla.

”Personresursen på svenska enheten begränsad. Bara 2–3 personer måste kunna allt och hinna med allt. Speciella, svåra frågor måste riktas till de finska experterna. På finska” (kj)

Vastausten perusteella Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat arvioivat tutkintojen käyttöönottoon liittyvän ohjeistuksen eri muotojen hyödyllisyyden hieman paremmaksi kuin koulutuksen järjestäjät. Vastaukset ovat samansuuntaisia siltä osin, että molemmat vastaajaryhmät pitivät koulutustilaisuuksia hyödyllisimpinä ohjauksen tapoina. Vastaajaryhmien sisällä erot eri ohjeistamisen muotojen hyödyllisyydestä ovat pieniä. Opetuksen järjestämismuodolla tai koulutuksen järjestäjän koolla ei näyttäisi olevan suurta merkitystä sen suhteen, miten hyödyllisiksi vastaajat arvioivat eri ohjeistamisen tavat.

5.2 Opetussuunnitelmat ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat

5.2.1 Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmistelu

Koulutuksen järjestäjille tehdyn kyselyn mukaan **opetussuunnitelman yhteistä osaa** valmisteli pääsääntöisesti koulutuksen järjestäjän asettama työryhmä, johon kuuluivat esimerkiksi rehtori, apulaisrehtori, opettajia ja muuta organisaation henkilökuntaa, kuten koulutuspäälliköitä, laatukoordinaattoreita, pedagogisia johtajia ja opiskelijahuoltoa. Osa koulutusorganisaatioista otti mukaan myös opiskelijoiden ja työelämän edustajia yhteisen osan opetussuunnitelmatyöhön. Yhteisen osan valmistelussa kuultiin yleensä myös siihen osallistumattomia tahoja oppilaitoksen sisällä sekä sidosryhmiä, joilla oli mahdollisuus kommentoida opetussuunnitelman yhteistä osaa. Yhteisen osan hyväksyi koulutusorganisaation taustasta riippuen esimerkiksi johtokunta, yhtymävaltuusto, kuntayhtymähallitus, lautakunta tai johtoryhmä.

Tutkintokohtaisen osan valmistelu toteutettiin useimmiten samalla tavalla kuin yhteisen osan valmistelu. Päävastuu oli erikseen nimetyllä työryhmällä, kuten esimerkiksi opetussuunnitelmatyöryhmällä, tutkintokohtaisella työryhmällä tai pedagogisella johtoryhmällä. Tutkintokohtaisen opetussuunnitelman laadintaan osallistuivat pääasiassa opettajat, opettajien lähiesimies ja työelämän edustajat. Koulutuksen järjestäjien kyselyyn vastanneista yli 60 prosenttia ilmoitti tutkintokohtaisen opetussuunnitelman laadintaan osallistuneen myös rehtorin tai oppilaitoksen ylimmän johdon, apulaisrehtorin tai vastaavan sekä opiskelijoiden edustajien. Sen sijaan tutkintokohtaiseen kyselyyn vastanneista vain kolmannes ilmoitti rehtorin tai oppilaitoksen ylimmän johdon osallistuneen tutkintokohtaisen opetussuunnitelman laadintaan. Hieman alle puolet tutkintokohtaisen kyselyn vastaajista ilmoitti tutkintokohtaisen opetussuunnitelman laadintaan osallistuneen apulaisrehtorin tai vastaavan sekä opiskelijoiden edustajien. Tämä ero koulutuksen järjestäjien ja tutkintokohtaisen kyselyjen tuloksissa voi johtua siitä, että näytteeseen kuului runsaasti pieniä koulutuksen järjestäjiä. Lisäksi myös muulla henkilökunnalla, opiskelijoilla ja työelämän edustajilla oli mahdollisuus kommentoida suunnitelmaa, jos he eivät olleet mukana sen laadinnassa. Tutkintokohtaisia opetussuunnitelmia voitiin työstää myös oppilaitosten kehittämis-, koulutus- tai suunnittelupäivillä. Tutkintokohtaisen osan hyväksyi oppilaitoksesta riippuen joko hallinto, rehtori, johtoryhmä, johtokunta tai toimielin.

Opetussuunnitelman laadintaan voivat osallistua myös opintohallintohenkilöstön, ohjaus- ja tukihenkilöstön, opiskelijahuollon ja opiskelijapalveluiden edustajat. Lisäksi johtoryhmän, johtokunnan ja näyttöjen toimielinten mainittiin osallistuvan opetussuunnitelmien laadintaan. Jotkut koulutuksen järjestäjät olivat lisäksi erikseen nimenneet opetussuunnitelmakoordinaattorin tai opetuksen kehittämistyöryhmän, joka osallistui opetussuunnitelmien laadintaan. Oppilaitoksen ulkopuolisista opetussuunnitelman laadintatyöhön osallistuneista tahoista mainittiin ammatilliset neuvottelukunnat, muut alueen oppilaitokset, alan neuvottelukunnat ja työelämäjaostot.

Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmisteluvastuu kuului kyselyyn vastanneiden mukaan esimerkiksi aikuiskoulutuksen tiimille, koulutuspäälliköille, tutkintovastaaville, tutkintokohtaisille työryhmille ja näyttötutkintomestareille. Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laadintaan osallistuivat useimmiten opettajat, työelämän edustajat sekä opettajien lähiesimies. Kuten opetussuunnitelmien laadinnassa, myös näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laadinnassa muulla henkilöstöllä ja työelämän edustajilla oli mahdollisuus kommentoida järjestämissuunnitelmia. Muista näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimiseen osallistuneista tahoista mainittiin muun muassa opintohallinto, opintosihteerit, opinto-ohjaajat, pedagoginen työryhmä, tutkintovastaavat, aikuiskoulutusvastaavat, näyttötutkintotiimit ja opiskelijahuollon työntekijät. Muista sidosryhmien edustajista mainittiin esimerkiksi neuvottelukunnat ja muut alueen koulutuksen järjestäjät. Tutkintotoimikunta hyväksyy näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat osana koulutuksen järjestäjän kanssa tekemäänsä järjestämissopimusta.

”Opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen yhteinen osa valmistellaan seuraavasti: valmistelusta vastaa johtoryhmä, joka valitsee keskuudestaan koordinoijan. Kullekin jäsenelle sovitaan vastuualueet, joita he valmistelevat tahoillaan tiimeissä. Johtoryhmä käsittelee suunnitelman, jonka jälkeen se viedään hyväksyttäväksi jaostoon. Näyttötutkintoperusteisen koulutuksen yhteisen osan laatimisesta vastaa pedagoginen työryhmä. Opiskelijoilla on mahdollisuus osallistua Aikuisopiskelun yhteistyöryhmän kautta sen laatimiseen. Johtoryhmä käsittelee suunnitelman, jonka jälkeen se viedään jaostoon hyväksyttäväksi.” (kj)

”Tutkintokohtaisten osien laatimista koordinoi pedagogisesta kehittämisestä vastaava johtaja ja käytännön laatimistyöstä vastasivat koulutuspäälliköt. Tutkintokohtaisten osien laatimiseen osallistuivat alojen opettajat ja niitä käsiteltiin opiskelijayhdistyksessä. Työelämää kuultiin työelämäfoorumeissa. Prosessin aikana järjestettiin monialaisia kehittämistyöpajoja ja toimitettiin johdon katselmuksia, joissa varmistettiin yhteisten linjausten toteutuminen.” (kj)

”Tutkintovastaava ja koulutusalan koulutussuunnittelija vastaavat järjestämissuunnitelman laatimisesta. Siitä keskustellaan myös koulutusalan koulutuspäällikön kanssa. Sitä käsitellään lisäksi työelämäyhteistyöryhmässä, jossa työnantajia, työntekijöitä ja muiden oppilaitosten edustajia. Järjestämissuunnitelmaa käsitellään kaikkien koulutusalan opettajien kanssa osaston kokouksissa.” (tk)

Koulutuksen järjestäjien kyselyn perusteella voidaan todeta, että opetussuunnitelman yhteisen osan valmistelivat pääsääntöisesti koulutuksen järjestäjien johto ja hallinnon edustajat sekä opettajat. Tutkintokohtaisen opetussuunnitelman laatimisen päävastuu oli sen sijaan opettajilla, työelämän edustajilla ja opettajien lähiesimiehillä. Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmissa korostui opetussuunnitelmia enemmän opettajien ja työelämän edustajien vastuu.

Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmissa opettajien lähiesimiehen ja muun oppilaitoksen johdon rooli ei näyttäytynyt yhtä suurena kuin opetussuunnitelmien valmistelussa. Koulutuksen järjestäjän koko luonnollisesti määrittää opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmisteluun osallistuvien tahojen mahdollisuuksia ja tarvetta osallistua niiden laadintaan. Pienemmillä koulutuksen järjestäjillä oppilaitoksen johto on suuremmassa roolissa opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmistelussa kuin suuremmissa oppilaitoksissa.

5.2.2 Käyttöönoton resursointi

Koulutuksen järjestäjä voi varata opetussuunnitelmatyöhön tietyn määrän työtunteja ja/tai järjestää opetuksesta vapaita jaksoja. Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimista varten järjestetään myös yhteisiä koulutustilaisuuksia sekä niiden työstämiseen voidaan käyttää kehittämis- ja suunnittelupäiviä. Opetussuunnitelmatyöhön osallistuvat voivat myös mahdollisuuksien mukaan osallistua erilaisiin koulutustilaisuuksiin ja seminaareihin.

”Opetussuunnitelmatyöhön on varattu henkilöstölle yhteisiä kehittämispäiviä ja työtä on tehty myös tiimeittäin tutkinnon osittain. Työstettyjä asioita on käsitelty yhteisissä palaverissa ja johdon katselmuksissa opetussuunnitelmaa ja sen toteutusta on esitelty johdolle. Katselmuksien pohjalta on löydetty hyvät toimintatavat ja toisaalta myös kehittämiskohteet. Metsäalan kokonaistyöajassa resursointi ei ole ollut ongelma.” (tk)

Tutkintokohtaiseen kyselyyn vastanneet kokivat opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimiseen annettujen resurssien olleen riittäviä. Opetussuunnitelmaperusteisessa opetuksessa resurssien riittävyyden keskiarvoksi tuli 3,1 ja näyttötutkintoina järjestettävän opetuksen keskiarvoksi 3,2. Molempia opetusmuotoja järjestävillä keskiarvo oli hieman korkeampi 3,4. Järjestäjän koolla ei näytä olevan vaikutusta resurssien riittävyyden arviointiin.

Vastaajien mukaan resursseja tarvittaisiin lisää erityisesti muutosvaiheissa, jolloin opetussuunnitelmatyöhön kasaantuu enemmän paineita. Erityisesti pienissä yksiköissä työskenteleviä huolestuttivat niukkenevat resurssit, sillä suuret hankkeet opetuksen ohella vievät käytettävissä olevia resursseja. Osa vastaajista korosti myös sitä, ettei opetussuunnitelmatyölle varattu aika riitä, vaan työhön käytetään kaikki ylimääräinen aika ja osittain jopa omaa aikaa. Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmistelu on vaativaa tilanteissa, joissa päävastuu työstä kasaantuu vain muutamalle henkilölle. Vaikka resurssit koetaan ajoittain tiukoiksi, on henkilöstö motivoitunutta.

”Annettu resurssi ei riitä mihinkään, tämäkin työ tehdään ”rakkaudesta lajiin”.” (tk)

5.2.3 Paikallisen työelämän osaamistarpeiden huomioiminen

Koulutuksen järjestäjien ja tutkintokohtaisen kyselyn tulosten perusteella yleisintä on huomioida paikallisia työelämän tarpeita työssäoppimisen ohjauksen, ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelun ja toteutuksen sekä muun opettajien tekemän työelämäyhteistyön yhteydessä. Työpaikkaohjaajat antavat työssäoppimisjaksojen aikana koulutuksen järjestäjille palautetta opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen toimivuudesta työpaikan näkökulmasta ja samalla keskustellaan työpaikkojen osaamistarpeista. Työelämäjaksoilla ja muussa yhteistyössä työelämän kanssa opettajat kuulevat opetukseen liittyviä konkreettisia toiveita.

Koulutuksen järjestäjillä on ammatillisia neuvottelukuntia, joiden tehtäviin kuuluu paikallisten tarpeiden kartoitus ja opetussuunnitelmien arvioiminen. Koulutuksen järjestäjien mukaan paikallisista työelämän tarpeista keskustellaan myös ammattiosaamisen näyttöjen toimielinten kokouksissa. Oppilaitoksilla on myös omia ammattialakohtaisia kehittämisryhmiä, joissa on mukana työelämän edustajia. Joissain oppilaitoksissa tietoa työelämän tarpeista hankitaan erilaisilla kyselyillä ja haastatteluilla. Tärkeää tietoa koulutuksen soveltuvuudesta työelämän tarpeisiin saadaan myös valmistuneille opiskelijoille suunnatuilla kyselyillä. Mikäli työelämän edustajat eivät osallistu opetussuunnitelmien tai järjestämissuunnitelmien laadintaan, heiltä voidaan pyytää lausuntoja ja kommentteja opetussuunnitelmista. Esimerkiksi koulutustilaisuuksissa ja seminaareissa työelämän edustajilla on mahdollisuus kertoa koulutukseen ja osaamistarpeisiin liittyvistä näkemyksistään. Vastauksissa mainittiin oppilaitosten kartoittavan työelämän tarpeita myös erilaisten raporttien ja ennakointitiedon avulla. Muutama koulutuksen järjestäjä ilmoitti, että paikallisen työelämän tarpeisiin liittyvä tiedon kerääminen on osa laatujärjestelmää tai työelämä- ja kumppanuusstrategiaa. Valtakunnallisissa tai erityisoppilaitoksissa paikallisten työelämätarpeiden sijaan korostetaan valtakunnallisia työelämätarpeita.

”Työpaikkaohjaajien ja työelämänedustajien kanssa käydään keskusteluja osaamistarpeista, joiden perusteella laaditaan paikallisiin työelämän tarpeisiin vastaavia valinnaisia ammatillisia ja vapaasti valittavia tutkinnon osia sekä omalta alalta että lähialoilta.” (tk)

”Opetussuunnitelmien laadintaan ja niiden kehittämiseen pyydetään lausuntoja alakohtaisilta ammatillisilta neuvottelukunnilta. Opetussuunnitelmien kehittämiseen liittyviä asioita käsitellään systemaattisesti neuvottelukuntien kokouksissa. Opetussuunnitelmien laadintaprosessissa edellytettiin tutkinnoittain dokumentoituja lausuntoja opetussuunnitelmien työelämälähtöisyydestä alakohtaisilta ammatillisilta neuvottelukunnilta tai muilta alan yhteistyöyrityksiltä.” (kj)

”Meillä on eri opintoaloilla mahdollisuus käyttää apuna ennakointikamareita, jotka ovat työelämän yhteistyöfoorumeita. Sieltä kautta saamme toiveita, näkemyksiä ja perusteluita työelämän tarpeista.” (kj)

Koulutuksen järjestäjille suunnatun kyselyn sekä tutkintokohtaisen kyselyn vastausten perusteella paikallisia työelämän tarpeita pyritään huomioimaan mahdollisimman laajasti. Paikalliset työelämän edustajat tuovat näkemyksiään esille työssäoppimisen yhteydessä sekä osallistumalla opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimiseen. Työelämän edustajien osallistuminen vaikuttaisi olevan hieman aktiivisempaa ja moninaisempaa näyttötutkintojen puolella kuin opetussuunnitelmaperusteisessa opetuksessa.

5.2.4 Perehdyttäminen opetussuunnitelmiin ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmiin

Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmistumisen ja hyväksymisen jälkeen koulutuksen järjestäjä perehdyttää henkilökuntansa, työelämän yhteistyötahot sekä opiskelijat uusiin opetussuunnitelmiin ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmiin. Opettajien perehdyttäminen on kyselyjen vastausten perusteella heidän esimiehensä tai tutkintovastaavien vastuulla ja se tapahtuu pääsääntöisesti erilaisilla koulutuksilla sekä kokousten, palaverien tai tiedotustilaisuuksien avulla. Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien käyttöönottoa tuetaan myös erilaisilla kirjallisilla ohjeilla ja tiedotteilla sekä informoimalla asiasta oppilaitoksen www-sivuilla.

Osa koulutuksen järjestäjistä ei erityisesti ohjeista opetussuunnitelman käyttöönottoa, vaan se koetaan osaksi normaalia toimintaa, jolloin niihin perehtyminen on opettajien omalla vastuulla. Esimerkiksi pienillä koulutuksen järjestäjillä lähes koko henkilökunta on ollut mukana opetussuunnitelmien laatimisessa, joten heitä ei tarvitse erikseen ohjeistaa niiden käyttöönottoon. Opettajat perehtyvät opetussuunnitelmiin myös opettajankokouksissa, joissa suunnitelmia käsitellään ja niihin tehdään tarvittavia muutoksia.

Oman henkilökunnan ohella uusiin tutkinnon perusteisiin ja niiden käyttöönottoon tulee perehdyttää myös koulutuksen järjestäjän kanssa yhteistyötä tekevät työelämän edustajat. Heidät perehdytetään uusiin tutkinnon perusteisiin pääsääntöisesti työssäoppimisjaksojen ja ammattiosaamisen näyttöjen yhteydessä. Opettajat ja tutkintovastaavat ohjeistavat työelämän edustajia myös vierailukäynneillä sekä työpaikkaohjaajakoulutusten yhteydessä. Työelämän edustajat saavat tietoa tutkintojen perusteiden käyttöönotosta osallistuessaan neuvottelukuntien ja toimielinten toimintaan sekä opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laadintaan. Lisäksi heille järjestetään tarvittaessa käyttöönottoon liittyviä infotilaisuuksia, pidetään kokouksia sekä jaetaan kirjallista materiaalia.

Opiskelijoiden perehdytys opetussuunnitelmiin ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmiin on pääsääntöisesti opettajien, luokanvalvojien, ryhmänohjaajien ja opinto-ohjaajien vastuulla. Opiskelijoille voidaan pitää esimerkiksi erillisiä perehdytys- tai informaatiotilaisuuksia sekä jakaa kirjallista materiaalia. Tiedotustilaisuuksia ja perehdytyksiä järjestetään erityisesti opintojen alussa sekä tutkinnon osittain. Myös henkilökohtaiset ohjauskeskustelut ja ryhmäohjaukset mainittiin keinoina tuoda tietoa opetussuunnitelman tai näyttötutkintojen järjestämissuunnitelman sisällöistä. Osa oppilaitoksista ottaa opiskelijat mukaan opetussuunnitelmatyöhön, jolloin valmistelutyössä mukana olleet opiskelijat pääsevät perehtymään niihin tässä yhteydessä. Vastausten perusteella opiskelijoiden perehdyttäminen korostuu näyttötutkinnoissa opetussuunnitelmaperusteista opetusta hieman enemmän, erityisesti henkilökohtaistamisen kautta, jossa tarkemmin suunnitellaan näyttötutkinnon suorittamista.

”Tutkintojemme opettajat ovat ops-työssä jo varsin kokeneita, joten erityisempää perehdyttämistä ei tarvittavien riittävien infojen, lähdetietojen ja OPH:n opsin lisäksi ole muutamaan vuoteen ollut tarvetta toteuttaa. Tarkistamme yksikössämme muutoinkin koulukohtaiset opsit aina vuosittain opettajainkokouksessa, niihin tarvittavat ja halutut muutokset tehden.” (tk)

”Tutkintovastaava ja opettaja huolehtivat siitä, että työpaikkaohjaajat tuntevat tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimukset ja arviointikriteerit. Työpaikkaohjaaja osallistuu tutkinnon suorittajan henkilökohtaisten suunnitelmien laatimiseen, jolloin hän perehtyy näyttötutkinnon suorittamisen toteuttamistapaan. Työpaikkaohjaajille järjestetään myös erikseen työpaikkaohjaajakoulutusta. Tutkintovastaava huolehtii siitä, että näyttötutkintojen arvioijat tuntevat tutkinnon perusteet, ammattitaitovaatimukset ja arviointikriteerit. Tutkintovastaava järjestää tarvittaessa arviointikoulutuksen arvioijille.” (kj)

”Opiskelija käy hakeutumisvaiheessa läpi tavoitetutkintonsa rakenteen ja tutkinnon suorittamisen. Tässä yhteydessä hän perehtyy ja laatii myös kulloinkin voimassaolevien perusteiden mukaiseen tutkinnon suorittamisen suunnitelmaan. Hakeutumisvaiheen, tutkinnon suorittamisen vaiheen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen vaiheen henkilökohtaistamisesta on olemassa prosessikuvaukset, sanallinen toimintaohje sekä pedagogisen ohjelman liitteenä näyttötutkintotoimintaa koskeva suunnitelma.” (kj)

5.3 Palautteen kerääminen osana laadun hallintaa

Suurin osa koulutuksen järjestäjistä tekee systemaattista laatutyötä ja heillä on käytössään jokin laatujärjestelmä. Tähän kuuluu esimerkiksi organisoitu opetussuunnitelmien suunnittelu, palautteen kerääminen ja korjausten tekeminen palautteen pohjalta. Vastausten perusteella monessa oppilaitoksessa oli laadunvarmennuksen vastuutaho, joka vastasi laadusta ja opetussuunnitelmien tarkistamisesta sekä hyväksymisestä tai esimerkiksi tuloksellisuus- ja vaikuttavuusindikaattoreita. Vastaajat ilmoittivat varmistavansa opetussuunnitelmien laatua lähinnä palautekyselyjen, itsearvioinnin, sisäisen ja ulkoisen auditoinnin tai vertaiskehittämisen avulla. Ammattiosaamisen näyttöjä valvova toimielin, oppilaitoksen johto ja ammattitaitoinen henkilöstö toimivat myös laadunvarmentajina. Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatua pyrittiin turvaamaan ylläpitämällä opettajien ammattitaitoa sekä sitouttamalla koko oppilaitos mukaan suunnittelutyöhön. Myös työelämän mukanaolo opetussuunnitelmaprosessissa on yksi laadusta huolehtimisen keino. Opettajilta, opiskelijoilta ja työelämältä kerättyä palautetta hyödynnetään opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien päivitysten ja tarkistusten yhteydessä.

Ammatillisen peruskoulutuksen ja näyttötutkintojen järjestämisen laadunvarmistuskeinot näyttivät vastausten perusteella hyvin samanlaisilta. Näyttötutkintojen kohdalla vastauksissa painottuvat opetussuunnitelmatyötä hieman enemmän koulutuksen järjestäjien yhteiset laatuhankkeet työelämän kanssa, tutkintotoimikuntien valvonta sekä Opetushallituksen arviointi ja erilaiset laatusertifikaatit osana laadunhallintaa.

Koulutuksen järjestäjien mukaan palautteen kerääminen ja hyödyntäminen on tärkeää, mutta sen kerääminen ei vastausten perusteella ole kovin systemaattista kaikilla koulutuksen järjestäjillä. Tutkintokohtaiseen kyselyyn vastanneista lähes kaksi kolmasosaa ilmoitti, että opetussuunnitelmasta kerätään palautetta ja lähes kolme viidesosaa ilmoitti näyttötutkinnoista kerättävän palautetta. Molemmissa järjestämismuodoissa lähes viidennes vastaajista ilmoitti, ettei opetussuunnitelmista tai näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmista kerätä palautetta.

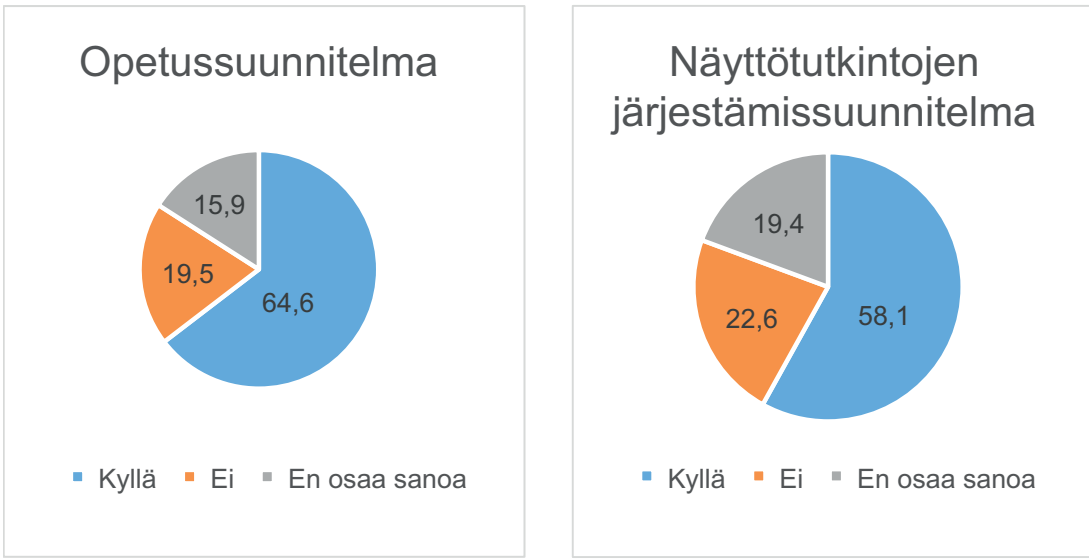

KUVIO 20. Palautteen kerääminen opetussuunnitelmista ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmista

Palautetta kerätään opiskelija- ja työelämäkyselyillä, palautekeskusteluissa ja –foorumeilla sekä henkilöstön kehityskeskusteluissa ja opiskelijoilta HOPS-keskustelujen yhteydessä. Näyttötutkintojen osalta palautetta kerätään AIPAL- ja OPAL-kyselyin. Työelämän edustajilta palautetta saadaan myös työssäoppimisjaksojen, ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen tutkintotilaisuuksien yhteydessä sekä työelämätapaamisten ja näyttötutkintomestarikoulutusten yhteydessä. Palautetta kerätään myös ammatilliselta neuvottelukunnalta, sidosryhmiltä, ammattiosaamisen näyttöjen toimielimeltä ja toisilta koulutuksen järjestäjiltä. Koulutuksen järjestäjät mainitsivat saavansa palautetta opetussuunnitelmista ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmista myös sisäisissä ja ulkoisissa auditoinneissa, oppimistulosten arviointien yhteydessä, johdon katselmuksessa sekä tuloksellisuus- ja vaikuttavuusindikaattoreista. Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien kohdalla korostui erityisesti tutkintotoimikunnalta saatu palaute järjestämissopimusten hyväksynnän yhteydessä sekä tutkintotoimikuntien vierailukäyntien yhteydessä.

”Palautetta ja päivitystarvetta tullut suoraan opettajilta, jotka toteuttaneet opsia. Lakisääteisellä toimielimellä on laadunvalvontatehtävä ja toimielimen kokouksiin on viety tiedoksi ja käsiteltäväksi/kehitettäväksi arviointi- ja palautetietoa toteutuksista, esim. näyttöjen toteuttamisista, työssäoppimisesta, oppimistulostiedoista. Opiskelijakyselyt. C&Q -palaute. Työelämältä työssäoppimisen arviointien yhteydessä. OPH:n oppimistulostietoihin liittyvät seurantakyselyt.” (kj)

”Lukuvuosipalautteen kerääminen opiskelijoita Webropol-kyselyllä, opintojakson palautteen kerääminen opiskelijoilta, työelämäpalaute työssäoppimisjaksoilla ja AMOS-tutkintotilaisuuksissa. Lisäksi laatujärjestelmän mukaisesti tehtävät sisäiset auditoinnit, vertaisauditoinnit ja ulkoiset auditoinnit tuottavat palautetietoa.” (tk)

Koulutuksen järjestäjät hyödyntävät saamaansa palautetta toimintansa kehittämisessä sekä opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien muokkaamisessa. Palautetta hyödynnetään myös opetusjärjestelyjen ja oppimisympäristöjen kehittämiseen, oppimisen menetelmien ja toimintatapojen muuttamiseen, opetuksen ja ohjauksen resursointiin sekä työelämälähtöisyyden ja yhteistyön lisäämiseen. Yleensä palautetta käsitellään kokouksissa ja muutoksia tehdään tarpeen vaatiessa joko heti tai tulevaan opetussuunnitelmaan. Palautteista saatuja hyviä ideoita ja kokemuksia jaetaan myös talon sisällä sekä hyödynnetään henkilöstön täydennyskoulutuksen suunnittelussa. Monissa oppilaitoksissa palautteen kautta tulleita ideoita pyritään hyödyntämään lisäämällä valinnaisten opintojen tarjontaa sekä luomalla paikallisiin tarpeisiin soveltuvia tutkinnon osia.

”Palautteista laaditaan yhteenvedot ja niitä arvioidaan ja analysoidaan tiimeissä. Keskeiset kehittämiskohteet viedään valtuutettuihin toimintasuunnitelmiin. Näyttötutkinnoista kerätty palaute käsitellään heti (koulutuspäällikkö) ja ryhdytään toimenpiteisiin. Yhteistyökumppanipalautteen perusteella sovitaan suurempia toimenpiteitä jotka sisällytetään seuraavan vuoden toimintasuunnitelmaan.” (kj)

”Opetussuunnitelmatyö elää kaiken aikaa ja uusia valinnaisia tutkinnonosia ja/tai paikallisia tutkinnon osia luodaan opiskelijoiden, työelämän tarpeiden pohjalta.” (kj)

”Saadun palautteen perusteella kehitämme ja muutamme toimintojamme. Useat ideat olemmekin saaneet juuri näiden palautteiden kautta.” (kj)

Suurimmalla osalla vastanneista palautteen keruu ja sen hyödyntäminen on osa laatujärjestelmää, johon sisältyy systemaattinen palaute- ja parantamismenettely. Järjestelmällisesti kerättyä palautetta hyödynnetään opetuksen kehittämisessä. Sen sijaan muutama koulutuksen järjestäjä ilmoitti, ettei palautteen kerääminen ja hyödyntäminen ole systemaattista tai sitä ei lueta osaksi laadunhallintaa. Lisäksi muutama koulutuksen järjestäjä ilmoitti palautetta kerättävän vähän tai ei ollenkaan, eikä sitä hyödynnetä opetuksen kehittämiseen. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia Ammatillisen koulutuksen järjestäjien laadunhallintajärjestelmien tila –raportin (Räisänen ym. 2015) tulosten kanssa. Räisäsen ym. mukaan suurella osalla koulutuksen järjestäjistä on toimiva laadunhallintajärjestelmä, mutta järjestäjien välillä oli suuria eroja. Monella koulutuksen järjestäjällä oli käytössään erilaisia tyytyväisyyskyselyitä ja seurantatietoja, mutta arviointeja ja auditointeja sekä arviointituloksiin liittyvää viestintää koskevat käytänteet eivät olleet kovin systemaattisia. Koulutuksen järjestäjien laadunhallinnan kehittämistarpeet liittyivätkin asiakkaiden tarpeiden huomioimiseen opetussuunnitelmien laadinnassa, yhtenäisten menettelytapojen luomiseen eri yksiköiden välille, eri tahojen osallistamiseen sekä arviointi-, palaute- ja tulostiedon kattavuuteen, niiden tulosten analysointiin ja hyödyntämiseen osana jatkuvaa kehittämismenettelyä. (Räisänen ym. 2015, 83–85.)

5.4 Opetussuunnitelmatyön ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmatyön hyvät käytännöt ja kehittäminen

Koulutuksen järjestäjille on vuosien varrella ehtinyt muodostua vakiintuneita tapoja opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien tekoon. Hyväksi käytännöksi on osoittautunut tiimityöskentely, jossa opettajat ja muu henkilökunta ovat aktiivisesti mukana työstämässä opetussuunnitelmia ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmia sekä kehittämässä opetusta. Myös työelämän edustajia ja opiskelijoita pyritään saamaan mukaan tähän työhön. Tutkintokohtaisen kyselyn vastausten mukaan opetussuunnitelmatyö tulisi nähdä prosessina, johon kaikilla opettajilla on mahdollisuus osallistua. Näin taataan alakohtaisen tietotaidon mukanaolo ja saadaan eri näkökantoja.

Eri alojen välinen yhteistyö on tutkintokohtaiseen kyselyyn vastanneiden mukaan hyödyllistä ja mahdollistaa yhteisen opetuksen tarjoamisen ja oppimisympäristöjen kehittämisen. Yhteistyö toisten oppilaitosten ja eri alojen kanssa nähdään osana vertaisoppimista, jota voidaan hyödyntää opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen laatimisessa sekä varsinaisessa opetustyössä.

”Yhteiset koko oppilaitoksen kehittämispäivät ja toisien alojen toimintatapoihin tutustuminen opetussuunnitelman toteuttamisessa, tämä on lisännyt myös alojen välistä yhteistyötä. Johdonkatselmukset ovat terävöittäneet toimintaa ja varmistaneet, että opiskelijat ja työelämä ovat työssä mukana. Lisäksi työelämäfoorumien toiminta on vienyt toteutusta lähemmäksi käytännön työelämää.” (tk)

Opettajien työelämätietoisuus ja oman ammattitaidon ylläpitäminen korostuu näyttötutkintojen puolella. Näyttötutkintomestarikoulutus koetaan hyödylliseksi koko organisaation laadun kannalta. Myös tutkintovastaavien merkitys ja osaaminen nostettiin vastauksissa esiin. Heidän nähtiin olevan ensisijaisesti se taho, joka tietää parhaiten työelämän tarpeet ja osaa ne myös huomioida järjestämissuunnitelmien laadinnassa. Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien toteutuksessa korostui opetussuunnitelmatyötä selkeämmin se, että ne tehdään ennen kaikkea opiskelijoita varten. Tähän on pyritty esimerkiksi kehittämällä erityisesti opiskelijoita varten suunniteltuja prosesseja.

”Olemme kehittäneet mm. oman työkalun (prosessikaavio), jonka avulla käydään läpi ennen tutkintotilaisuutta ammattitaitovaatimukset, etenemisjärjestys ja arvioitavaksi tuleva aineisto. Se on auttanut tutkinnon suorittajia tutkinnonsuorittamissuunnitelmien laatimisessa ja työelämäarvioijia suoritusten arvioinnissa.” (tk)

Selkeä työnjako ja vastuut ovat tärkeitä useiden tahojen osallistuessa suunnittelutyöhön. Monella koulutuksen järjestäjällä nämä ovat hioutuneet vuosien saatossa toimiviksi käytännöiksi ja auttavat myös vuosisuunnittelussa. Henkilökunnan myönteistä suhtautumista opetussuunnitelmatyöhön ja siihen liittyviin koulutuksiin pidettiin myös yhtenä keskeisenä tekijänä onnistuneessa opetussuunnitelmatyössä.

Monella koulutuksen järjestäjällä on hyviä käytäntöjä opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimiseen, mutta siitä huolimatta löydettiin vielä kehitettävää. Tutkintokohtaisen kyselyn vastauksissa toivottiin ennen kaikkea aikaa ja resursseja opetussuunnitelmatyöhön. Kehittämistyöhön toivottiin enemmän mukaan myös opiskelijoita ja työelämän edustajia, mutta samalla heidän roolinsa opetussuunnitelmatyössä pitäisi selkeyttää. Erityisesti näyttötutkintojen osalta vastauksissa korostettiin työelämän ja tutkinnon suorittajien entistä vahvempaa mukanaoloa. Työelämän osallistumista näyttötutkintojen järjestämissuunnitelman laatimiseen pidetään tärkeänä, mutta samalla tiedostetaan haaste työelämän mukaan saamisesta.

Tärkeää on myös paikallisten koulutuksen järjestäjien välisen yhteistyön kehittäminen sekä eri alojen välinen yhteistyö, jossa hyviä käytäntöjä jaettaisiin yli tutkintorajojen. Näyttötutkintojen kohdalla toivottiin tiiviimpää yhteistyötä erityisesti tutkintotoimikunnan kanssa, koska alakohtaiset erot tulevat näyttötutkintojen kohdalla selkeämmin esille.

”Näiden suunnitelmien teko eroaa melkoisen paljon alakohtaisesti eli jokaisella tutkintotoimikunnalla on oma tapansa ja tyylinsä. Ohjauksen ja neuvonnan tarvetta on monesti suunnitelmien teossa, johon tarvitsisi lisää ”voimaa” ja osaamista.” (tk)

Opetussuunnitelma- ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmatyön linjauksiin ja ohjeisiin toivottiin selkeyttä, erityisesti prosessin alussa. Alkuvaiheessa olisi hyvä olla käytössä selkeät, ytimekkäät ja yksiselitteiset ohjeet opetussuunnitelmatyön toteuttamiseen, joihin ei prosessin aikana enää tulisi muutoksia. Myös opetussuunnitelmatyöhön liittyvää sisäistä ja ulkoista tiedottamista pitäisi joidenkin vastaajien mukaan lisätä. Yhteisten käytäntöjen lisääminen ja tieto toisten tekemisistä auttaisi opetussuunnitelmatyön tekemisessä.

Opetussuunnitelmatyön ja järjestämissuunnitelmien laatimistyön työskentelytavoissa nähtiin tutkintokohtaisen kyselyn vastaajien mukaan olevan myös kehitettävää. Opetussuunnitelmatyön jatkuvuus pitäisi taata, jotta saadaan työtä kehitettyä. Tähän liittyy esimerkiksi henkilöstön sitouttaminen opetussuunnitelmatyöhön, vastuujakojen selkeyttäminen, erilaisten opetussuunnitelmatiimien luominen sekä henkilöstön lisä- ja täydennyskoulutukset. Joissain oppilaitoksissa opetussuunnitelmien ja järjestämissuunnitelmien laatiminen on vain muutaman henkilön vastuulla, jolloin työ kasautuu liiaksi avainhenkilöille. Ongelmaksi koettiin myös suunnitelmallisuuden ja pitkäjänteisen työtavan puuttuminen, jolloin prosessia ei nähdä ammattimaisena vaan pakonomaisena työnä. Osasyynä tähän nähtiin pelko supistuksista sekä tuleva muutos aikuiskoulutuksen ja nuorisoasteen yhdistämisestä.

”Osaamisen ja suunnittelutyön laaja-alaistaminen useammalle henkilölle jakaen on edelleen kesken. Meillä on ollut henkilövaihdoksia ja perehdytystä tarvitaan lisää. Työryhmätyötä tulisi lisätä siten, että suunnittelutyöhön osallistuisivat vastuuopettajan/tutkintovastaavan lisäksi entistä enemmän työelämän edustajat, työelämäarvioijat ja rehtori.” (tk)

”Nykyisellään kehitystyö on aivan sekaisin, kun riidellään vaan palkoista ja supistuksia pelätään, ja kaikki huomio menee aikuiskoulutuksen lanseeraamiseen nuorisoasteen koulutuksen yhteyteen.” (tk)

5.4.1 Tutkinnon perusteiden käyttöönottoa edistäneet tekijät

Koulutuksen järjestäjien ja tutkintokohtaisen kyselyn vastausten perusteella ammatillisten perustutkintojen perusteiden käyttöönottoa edistävät koulutusorganisaation omaan toimintaan ja uudistettuihin tutkinnon perusteisiin liittyvät tekijät. Koulutusorganisaatioissa käyttöönottoa edistäviä tekijöitä olivat esimerkiksi henkilökunta, hyvät yhteydet työelämään sekä selkeä vastuunjako käyttöönottoon liittyen. Koulutuksen järjestäjien ulkopuolisista tekijöistä esiin nostettiin Opetushallituksen käyttöönottoon liittyvät ohjeistukset, yhteistyö muiden kanssa, uudistamistyöhön osallistuminen sekä uudistettujen tutkinnon perusteiden selkeys ja muokattavuus.

Koulutuksen järjestäjien omaan toimintaan liittyvistä asioista selkeimmin perusteiden käyttöönottoa edistävinä tekijöinä nähtiin osaava ja motivoitunut henkilökunta, hyvät yhteydet työelämään, koordinoitu ja selkeä opetussuunnitelmaprosessi, selkeät vastuujaot sekä oman alan hyvä tuntemus. Myös aiemmat kokemukset opetussuunnitelmatyöstä, henkilöstön koulutus, tiimityö ja osaamisen jakaminen mainittiin keskeisiksi tekijöiksi onnistuneeseen käyttöönottoon. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että valmistelu tehdään huolella, jolloin varsinaiseen suunnitteluun ja toteuttamiseen varataan riittävästi aikaa. Henkilökunnan asennoituminen muutokseen, yhteinen tahtotila, uudistuksen ennakoiminen sekä koulutuksen järjestäjän tarjoamat resurssit olivat vastaajien mukaan myös edistäneet käyttöönottoa.

> *”Asenne ratkaisee. Asiaan suhtauduttiin alusta alkaen tosissaan ja valmistelu ja käyttöönotto valmisteltiin ja resursoitiin hyvin. Opetussuunnitelma on koulutuksen järjestäjän tärkein asiakirja.” (kj)*

> *”Ajoissa aloitettu valmistautuminen, johon tärkeänä osana liittyi opettajille tiedottaminen ja yhteinen pohdinta opettajien kesken muutoksista ja uusista tutkinnon osista ja niiden sisällöistä. Tutkinnon osien sisältöjen työstäminen ja pilkkominen opiskelijahallintojärjestelmään, jolloin ne olivat valmiina, kun muutos tuli. Kaikenlainen valmistautuminen ja ennakointi niin resurssien kuin ajattelun suhteen.” (kj)*

Tutkintokohtaisessa kyselyssä korostuivat käyttöönottoa edistävät oppilaitoskohtaiset ominaisuudet ja oppilaitoksen sisällä toimiviksi muodostuneet käytännöt. Esimerkiksi vastuunsa kantava työyhteisö ja sujuva tiimityöskentely sekä oppilaitoksen joustava suhtautuminen erilaisiin opetusmenetelmiin nähtiin tekijöinä, jotka edistivät perusteiden käyttöönottoa oppilaitostasolla. Myös tutkinnon suorittajilta ja arvioijilta saatu palaute sekä henkilöstön kokemukset ovat omalta osaltaan vaikuttaneet oppilaitosten sisäisen toiminnan hioutumiseen. Oppilaitoksen toiminnan ohella myös koulutusorganisaation koko, taustayhteisö tai ammattialan koko nähtiin käyttöönottoa edistävinä tekijöinä. Pieni ja hallittavissa oleva organisaatio, jossa on matala byrokratia, luo vastaajien mukaan hyvät edellytykset toiminnalle. Pienen oppilaitoksen vahvuus tulee esille siinä, että koko henkilöstö osallistuu suunnitteluun, jolloin kaikilla on kokemusta opetussuunnitelmatyöstä. Tämä myös lisää vastuuta ja sitoutumista sekä organisaatioon että toimintaan.

Opetushallituksen uudistukseen liittyvät oppaat ja ohjeet koulutuksen järjestäjät kokivat hyödyllisiksi ja ne helpottivat ja tukivat tutkinnon perusteiden käyttöönottoa. Erityisen hyödyllisiä olivat Opetushallituksen järjestämät tiedotus- ja koulutustilaisuudet. Myös yhteistyö tutkintotoimikunnan ja muiden oppilaitosten kanssa sekä koulutuksen järjestäjien omat verkostot ja vertaisarvioinnit edistivät vastaajien mukaan perusteiden käyttöönottoa.

Tutkinnon perusteiden valmistelussa mukana olleet koulutuksen järjestäjät saivat tietoa uudistuksesta ennen muita. Pääsääntöisesti uudistamistyöhön osallistuminen koettiin hyvänä asiana, koska yhdessä perustetyöryhmässä mukanaolo helpotti myös muiden alojen opetussuunnitelmatyön tekemistä. Perusteiden uudistamisprosessin aikana opetusministeriön ja Opetushallituksen linjausten muutokset kuitenkin hankaloittivat ennakkoon saadun tiedon hyödyntämistä. Näissä tapauksissa koulutuksen järjestäjät joutuivat tekemään joitain asioita kahteen kertaan.

Uudistetuissa tutkinnon perusteissa oli vastaajien mukaan piirteitä, joiden koettiin edistäneen niiden käyttöönottoa. Uudistukseen liittyvinä hyvinä puolina pidettiin esimerkiksi osaamisperusteisuutta, perusteiden vaiheittaista käyttöönottoa, yksilöityjä ammattitaitovaatimuksia, perusteiden selkeyttä ja muokattavuutta, terminologian yhdentymistä näyttötutkintojen kanssa, työelämälähtöisyyden lisääntymistä sekä sitä, että peruskoulutuksessa ja näyttötutkinnoissa oli samat tutkinnon perusteet. Hyvänä asiana pidettiin myös sitä, että uudistetut tutkinnon perusteet antoivat enemmän vapautta huomioida opiskelijoiden erilaiset oppimisedellytykset. Samoin ne mahdollistivat suuremman vapauden hyödyntää ja soveltaa työssäoppimista yksilön tarpeiden ja edellytysten mukaisesti. Jotkut vastaajat korostivat myös sitä, että uudistetut perustutkinnot uusine tutkintonimikkeineen ja tutkinnon osineen vastasivat heidän omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan siitä, mihin suuntaan tutkintoa tulisi muuttaa.

5.4.2 Tutkinnon perusteiden käyttöönoton haasteet

Käyttöönottoa edistäneiden tekijöiden tavoin käyttöönottoa hidastaneet tekijät voidaan nähdä sekä tutkinnon perusteisiin että koulutuksen järjestäjän omaan toimintaan liittyvinä asioina. Tutkinnon perusteisiin liittyvät käyttöönottoa haitanneet tekijät koskivat pääasiassa niiden aikatauluja ja sisältöä. Koulutuksen järjestäjien omaa toimintaa koskevat käyttöönottoa haitanneet tekijät liittyivät puolestaan resursseihin, henkilöstön asenteisiin, organisaatiomuutoksiin sekä yleisesti ammatillisen koulutuksen nopeisiin muutoksiin.

Koulutuksen järjestäjän näkökulmasta suurin käyttöönottoa haitannut tekijä oli tutkinnon perusteiden sekä niiden käyttöönottoa tukevien ohjeiden ja oppaiden ilmestyminen myöhässä. Perusteiden myöhästymisestä johtuen opetussuunnitelmien valmisteluun jäi liian vähän aikaa eikä oppaiden puuttuessa työhön ollut riittävästi ohjeita. Tämä johti siihen, että aikataulu oli erittäin kireä ja uudistustyö oppilaitoksissa oli hoidettava muiden perustehtävien ohessa. Myös tutkintojen perusteiden ruotsinkielisten käännösten ilmestyminen myöhässä hidasti entisestään ruotsinkielisten oppilaitosten työtä. Samoin englanninkielisen opetussuunnitelman laatiminen oli vaikeaa, koska kansainväliseen käyttöön tarkoitetuissa todistusliitteissä oli käytetty osin erilaisia käsitteitä ja termejä.

Tutkintojen perusteiden uudistamisen ajoittuminen kolmelle vuodelle sekoitti erityisesti monialaisten koulutuksen järjestäjien opetuksen toteuttamista ja järjestelmiä. Kun perusteet otettiin käyttöön vaiheittain, joutuivat koulutuksen järjestäjät toteuttamaan sekä vanhojen että uusien perusteiden mukaista koulutusta, joka haittasi perusteiden käyttöönoton onnistumista.

Uudistetuissa tutkinnon perusteissa oli vastausten perusteella käyttöönottoa haittaavia sisällöllisiä tekijöitä. Perusteita ei pidetty tasalaatuisina, vaan niiden laatu vaihteli monin eri tavoin. Toiset vastaajat pitivät tutkinnon osia liian laajoina, toiset taas liian yksityiskohtaisina ja joustamattomina. Myös liian laaja valinnaisuus, arviointiasteikon muuttuminen, oppiainelähtöisyyden näkyminen ja osaamisperusteisuuden vähäisyys olivat vastaajien mukaan asioita, jotka haittasivat perusteiden käyttöönottoa. Moni vastaajista piti myös ammattitaitovaatimuksia turhan vaativina ja vaikeasti tulkittavina. Perusteiden käsitteistössä ja termistössä nähtiin myös ongelmia, jotka hankaloittivat niiden tulkintaa. Tutkinnon perusteiden kieli koettiin hankalaksi ja vaikeasti ymmärrettäväksi, jolloin sekä työelämän edustajien että opiskelijoiden on vaikea liittää sitä omaan työhönsä.

"En del examensgrunder är tydligt uppbyggda för stora företag och/eller stora orter. På mindre orter med många mikroföretag är förverkligandet ofta en utmaning." (kj)

"Toisaalta liian väljät tulkinnat ammattitaitovaatimuksista sekä kriteereistä. On syntynyt satoja erilaisia toteutuksia samoista perusteista, kun ohjeet ovat olleet niin väljät. Tämä on siis toisaalta vahvuus, mutta toisaalta myös heikkous." (kj)

"Käsitteet ammatillisessa koulutuksessa ja tutkinnoissa uudistuvat yhtenään- työpaikkojen ja muiden verkostotoimijoiden kannalta se aiheuttaa epäselvyyttä ja asettaa haastetta koulutuksenjärjestäjän tiedottamiselle."(kj)

Koulutuksen järjestäjien omaan toimintaan liittyvistä käyttöönottoa haittaavista tekijöistä vastaajat mainitsivat esimerkiksi resurssien vähäisyyden ja vaikeuden löytää yhteistä aikaa suunnittelutyölle. Koulutuksen järjestäjien ja tutkintokohtaisen kyselyn vastaajien mukaan käyttöönotto vaatii henkilöresursseja uusien järjestämislupien ja hakuprosessin sekä järjestämissuunnitelmien valmisteluun. Opetussuunnitelmatyön ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmatyön nähtiin vaativan paljon työtä ja vastuuta, joka on vaikea toteuttaa kun henkilöstöä ja aikaa suunnitelmien laatimiseen on liian vähän. Myös opettajien asennoituminen muutoksiin ja uusien toimintatapojen omaksuminen nähtiin koulutusorganisaatioiden sisällä käyttöönottoa vaikeuttaviksi tekijöiksi. Jotkut vastaajat kokivat, ettei henkilöstö ollut halukas muutoksiin ja tämä omalta osaltaan vaikeutti käyttöönottoa oppilaitoksissa. Joissain oppilaitoksissa oli syvälle juurtuneita käytänteitä, joita ei oltu halukkaita muuttamaan. Lisäkoulutukselle nähtiinkin muutamissa oppilaitoksissa tarvetta, mutta siihen ei ollut riittävästi taloudellisia resursseja.

"Lärarnas uppfattning av lärarrollen samt lärarnas syn på studerande!! Man är inte villig att ändra det man alltid har gjort och som har fungerat tidigare. Man uppfattar att examensgrunderna är gjorda av "folk i Helsingfors som inte förstår"" (kj)

"Toteuttavalla tasolla on suuria alakohtaisia eroja muutosvalmiudessa. Vanhat syvälle juurtuneet tavat ja asenteet vaikuttavat arjessa vahvasti." (kj)

Koulutuksen järjestäjien omat organisaatiomuutokset, kuten yhdistymiset, haittasivat vastaajien mukaan omalta osaltaan myös tutkinnon perusteiden käyttöönottoa. Organisaation suuren koon tai yhdistymisen vuoksi yhteisiä käytäntöjä ei vielä ole ehtinyt muodostua. Erityisesti laajalla alueella toimivan organisaation nähtiin olevan haasteellista yhtenäistää toimintojaan. Myös erilaisten rahoitus- ja toteutusmuodoin toteutettavan opetuksen yhtenäistäminen koettiin haastavaksi. Samoin henkilökunnan vaihdokset vaikuttivat yhteisten käytäntöjen löytämiseen ja uusien toimintamallien opetteluun, sillä henkilöstön vaihtuessa häviää aina jonkin verran hiljaista tietoa.

”Yksikössä järjestetään ammatillisia perustutkintoja ammatillisena peruskoulutuksena ja näyttötutkintoina eri rahoitus- ja toteutusmuodoin (valtionosuusrahoitus, oppisopimus, työvoimakoulutus, päivä- ja monimuotokoulutus). Opsien vieminen ”tasalaatuisena” koko opetushenkilöstön toimintaan on haasteellista.” (tk)

Koulutusorganisaatioiden muutosten ohella myös koko koulutuskentällä tapahtuvat muutokset, kuten rakenteelliset uudistukset ja valtionosuusuudistukset koettiin käyttöönottoa haittaavina tekijöinä. Koulutuksen järjestäjät kokivat uudistustahdin olevan liian nopea, jolloin vanhaa ei ole ehditty vielä kunnolla sisäistää, kun jo uusi uudistus on valmisteilla. Vastaajien mukaan muutosten liian nopean tahdin nähtiin vaikuttavan erityisesti myös tutkinnon suorittamiseen ja työelämäyhteistyöhön. Lisääntyneen työelämäyhteistyön nähdään kuormittavan työelämää, joka omalta osaltaan vaikeuttaa myös tutkintojen suorittamista ja työssäoppimispaikkojen etsimistä. Työpaikkojen resurssit osallistua työssäoppimisen ohjaukseen sekä yhteistyöhön koulutuksen järjestäjien kanssa ovat rajalliset, erityisesti pienillä aloilla. Työelämälähtöisyyden lisääntyminen on hidasta ja se vaatii aikaa ja asenteiden muuttumista.

”Ammattiosaamisen näyttöjen suorittaminen työelämässä ei ole kaikilla aloilla onnistunut täysin. Työelämälähtöisyys oli iso muutos ja vaikea juurruttaa toimintaan. Opettajien ja työelämän asenteet eivät olleet vielä kypsyneet.” (kj)

”Työpaikkojen resurssit voivat olla hyvinkin rajatut osallistua TOP-ohjaukseen ja verkostoyhteistyöhön, näin etenkin aloilla joissa valtaosa on pieniä, vain muutaman henkilön työpaikkoja joko julkisella tai yksityisellä sektorilla.” (kj)

6
Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin toimivuus

6.1. Perustetyön aikataulut

Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessissa suurin haaste oli aikataulutus. Aikatauluongelmat tulivat esille uudistuksen eri vaiheissa perusteiden valmistelusta käännösten ja käyttöönoton ohjeistamisen myöhästymiseen. Perusteiden kiireisen valmistelun vuoksi kaikkia tahoja ei ehditty kuulla riittävästi. Väljempi aikataulu olisi mahdollistanut työelämän ja opiskelijatahojen monipuolisemman kuulemisen.

Ohjeistuksiin liittyvät haasteet hidastivat ja vaikeuttivat tutkinnon perusteiden valmistelutyötä. Ohjeet eivät olleet valmiita, kun perusteiden uudistamistyö alkoi ja niihin tuli muutoksia myös prosessin edetessä. Uudistusten valmistelussa tulisi sekä perustetyöryhmien jäsenten että alakohtaisten asiantuntijoiden mukaan linjausten olla valmiina ennen varsinaisen perustetyön käynnistymistä. Kuten aikaisemmin on jo todettu, ministeriö antoi keväällä 2008 uudistuksen linjaukset, toteuttamisen periaatteet ja tavoitteet. Näin ollen ne tulivat vaiheessa, jolloin vuosina 2006 ja 2007 käynnistyneet perusteprojektit olivat jo valmistumaisillaan tai valmisteilla. Erityisesti näiden tutkintojen perustetyöryhmissä linjaukset vaativat valmisteilla olevien perusteiden uudelleen muokkaamista ja teettivät ylimääräistä työtä. Valmisteluun tarvitaan riittävästi aikaa ja voimavaroja. Säädösten ja ohjeiden tulisi olla etukäteen valmiina, jotta perustyöhön osallistujat tietävät mikä on heidän tehtävänsä.

> *”Aikataulutus realistiseksi! Aikaa perusteiden varsinaiseen suunnitteluun, reunaehdot selviksi oph:ssa ajoissa, eikä muutella niitä matkan varrella!” (ptr)*

> *”Usein aikataulut laaditaan liian lyhyiksi ja tämä aiheuttaa sen, että ollaan myöhässä. Kiire aiheuttaa myös viimeistelemättömiä päätöksiä tahattomasti.” (or, ktk, ttk)*

Edellä olevat aineistokatkelmat kuvaavat vastaajien antamaa palautetta Opetushallituksen uudistuksen valmistelua kohtaan. Osa heistä koki, että muutokset kesken uudistamisprosessia hidastivat ja hankaloittivat perusteiden valmistelua. Opetushallitus valmisteli uudistamisprosessin

toteuttamista ja samanaikaisesti käynnisti työn tulossopimuksen mukaan, vaikka tuolloin vielä puuttuivat opetusministeriön linjaukset ja tutkinnon rakennepäätös. Kun opetusministeriön (opetus- ja kulttuuriministeriö vuodesta 2010) linjaukset ja rakennepäätökset valmistuivat, jouduttiin ohjeita muokkaamaan uudelleen sekä tarkentamaan niitä. Vastauksissa Opetushallitukselta toivottiinkin reunaehtojen selkiinnyttämistä hyvissä ajoissa. Nyt prosessi eteni ja ohjeistukset täsmentyivät matkan varrella. Osasyynä tähän oli jo aikaisemmin mainittu uudistuksen laajeneminen tarkistamisesta ja päivittämisestä kaikkien ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamiseen. Ohjeiden myöhästyminen ja niiden muutoksien vuoksi suomen- ja ruotsinkieliset tutkinnon perusteet ilmestyivät koulutuksen järjestäjien kannalta myöhään, jolloin perusteiden käyttöönoton valmistelun aika jäi lyhyeksi. Koulutuksen järjestäjien kohdalla ongelmia aiheutti myös käyttöönottoon liittyvien ohjeiden ilmestyminen myöhässä, joka entisestään hidasti perusteiden käyttöönottoa. Opetussuunnitelmien ja tutkinnon järjestämissuunnitelmien laatiminen paikallisella tasolla on aikaa ja resursseja vaativa prosessi.

”Työ pitää aloittaa riittävän aikaisin jotta käytännön työhön koulussa jää aikaa tehdä tutkintokohtaiset opetussuunnitelmat” (ptr).

”Aikataulu realistisemmaksi. Kunnolla laadittuihin ja harkittuihin opetussuunnitelmiin ja niiden hyväksymisprosessiin tarvitaan riittävästi aikaa. Kiire aikataulussa (jossa lainsäädäntö kulkee edellä, ohjeistusten ajoitus laahaa perässä) ei saavuteta parasta mahdollista laatua eikä innovatiivisia ajatuksia.” (kj)

6.2 Työnjako ja työn organisointi

Opetushallitus johti ja organisoi vuosien 2007–2010 ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia, johon osallistuivat eri vaiheissa myös perustetyöryhmät, ohjausryhmät, koulutustoimikunnat, tutkintotoimikunnat ja seurantaryhmä. Osittain uudella tavalla organisoidun, eri tahot osallistavan toteutustavan vuoksi työlle ei ollut ehtinyt muodostua selkeitä käytänteitä, jolloin uudistuksen toteuttaminen näyttäytyi kyselyihin vastaajien mukaan epäjohdonmukaisena. Tämä aiheutti ongelmia uudistamisen toteuttamisessa sekä siihen liittyvässä työnjaossa ja työn organisoinnissa. Opetushallituksen rooli uudistuksessa nähtiin keskeisenä, mutta työn organisointi ja toteuttaminen olisivat voineet olla selkeämpiä. Erityisesti perustetyöryhmien jäsenet toivoivat Opetushallitukselta ohjaavampaa otetta ja parempaa laadun varmistusta esimerkiksi ohjeistuksen ja tiedotustilaisuuksien osalta.

Osalle uudistamisprosessissa mukana olleille vastaajille uudistamistyössä mukana olleiden eri ryhmien ja toimikuntien tehtävät jäivät hieman epäselviksi, sen sijaan perustetyöryhmän tehtävä oli selkeä. Erityisesti ohjausryhmien, koulutustoimikuntien, tutkintotoimikuntien ja seurantaryhmän rooli prosessin kannalta olisi voinut olla selkeämpi. Haasteeksi näissä ryhmissä koettiin myös se, että eri intressitahot halusivat ohjata uudistusta omien toiveidensa mukaisesti.

”Ohjausryhmätyön jämäköittäminen – enemmän päätösvaltaa ja ohjaavia näkökulmia, nyt perusteissa näkyy liikaa eri sidosryhmien omat intressit, joilla ei välttämättä ole työelämäperusteita.” (ptr)

”Tutkintotoimikunnat mukaan ja heille on varattava siihen resursseja. Tutkintotoimikunnat ovat erityisasiantuntijoita pakollisten tutkinnon osien sisältöjen valmistelussa.” (or, ktk, ttk)

”Työryhmillä pitäisi olla selkeät tavoitteet ja suuntaviivat alusta asti ja työn pitäisi olla selkeästi organisoitua ja johdettua. Mielestäni myös opetusalan asiantuntijoiden ja työelämän yhteistyötä tulisi kehittää. Opetushallituksella on mielestäni keskeinen rooli toimia tulkkina ja asiantuntijana opetusalan ja työelämän asiantuntijoiden välillä.” (ptr)

Työnjako myös perustetyöryhmien sisällä oli vastaajien mukaan ajoittain epäselvää. Kun työssä oli mukana useita eri toimijoita, saattoi perusteiden kehittämisen suunta jäädä epäselväksi. Osa työryhmissä mukana olleista vastaajista totesi, että osassa tutkinnoissa painottuivat oppilaitosten tai opettajien omat näkemykset. Perusteiden valmistelua oppilaitosten projekteina ei pidetty aina hyvänä ratkaisuna, koska se saattoi johtaa joidenkin tutkintojen osalta laadun heikkenemiseen. Tämä tuli esille erilaisina tutkinnon perusteina, sillä niitä kirjoitettiin eri tavoin esimerkiksi tutkinnon osien ammattitaitovaatimusten osalta.

Varsinaiseen perustetyön tekemiseen kaivattiin vastauksissa lisää resursseja. Projekteille myönnettyä rahoitusta pidettiin liian pienenä siihen nähden, miten paljon aikaa ja resursseja tutkinnon perusteiden laatiminen vaati. Usein perustetyöhön osallistuneet tekivät tätä työtä oman työnsä ohella, jolloin he eivät päässeet keskittymään uudistamistyöhön parhaalla mahdollisella tavalla, joka puolestaan lisäsi kiireen tuntua perusteiden valmisteluvaiheessa. Osassa perustetyöryhmiä esimerkiksi varsinainen kirjoittaminen jäi vain muutaman henkilön vastuulle. Vastaajien mukaan olisi tärkeää, että projektille annettaisiin kunnolliset resurssit ja näin taattaisiin osallistujien sitoutuminen prosessiin.

”Tutkinnon perusteiden uudistamisessa on monta eri vaihetta, joista jokainen on tärkeä. Nyt unohtuu se, miten paljon aikaa menee varsinaiseen kirjoittamiseen ja sekä se, miten vaativaa työtä varsinainen kirjoittamistyö on. Yleensä taitaa käydä niin, että 1–2 ihmistä tekee isoimman työn kirjoittamisessa ja heille tulee ehdottomasti varata aikaa ja rahaakin työn tekemiseen (esim. virkavapaus työstä tai selvästi työnantajan sitoumus siihen, että aikaa on riittävästi kirjoittamistyöhön). Elinkeinoelämän edustajat tulisi saada sitoutettua mukaan vahvemmin; nyt kommentteja tulee vain vähän ja jälkikäteen kommentoijia taas riittää.” (ptr)

”Uudistamistyöryhmän jäsenen näkökulmasta kehittämisehdotuksena olisi tehdä uudistamistyöstä projekti, johon myönnettäisiin OPH:n muutenkin haussa olevaa rahoitusta. Tällöin uudistamistyöryhmän jäsenille voidaan maksaa korvaus tehdystä työstä eikä sitä tarvitse tehdä palkattomana ylityönä niin kuin nyt useimmiten käy. Projektiryhmä saataisiin sitoutettua alusta loppuun saakka. Lisäksi tietenkin käytettäisiin elinkeinoelämän, oppilaitosten ja viranomaisten asiantuntijuutta hyödyksi.” (kj)

6.3 Eri tahojen osallistaminen ja kuuleminen

Tutkinnon perusteiden uudistamisprosesseissa opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksissa ja Opetushallituksen ohjeisessa pidettiin tärkeänä eri tahojen osallistamista ja kuulemista. Erityisesti työelämän näkökulmaa toivottiin kaikissa kyselyissä entistä enemmän mukaan perusteiden valmisteluprosessiin. Esimerkiksi ohjausryhmien, koulutustoimikuntien ja tutkintotoimikuntien vastauksissa kaivattiin työelämän vahvempaa osallisuutta. Näiden ryhmien vastauksissa arvioitiin, että projektit olivat hyvin oppilaitoslähtöisiä, jolloin työelämän tarpeiden kuuleminen ei tullut selvästi esille.

Työelämän osallistumista tulisi eri toimijatahoille suunnattujen kyselyihin vastanneiden mukaan vahvistaa huolehtimalla siitä, että perustetyöryhmistä löytyy riittävästi työelämäosaamista ja tutkintoalan yrittäjyyskokemusta. Uudistukseen osallistuneiden työryhmien vastauksissa korostettiin, että tutkinnon perusteiden tulisi suuntautua tulevaisuuden työelämän tarpeisiin. Haasteena on kuitenkin tulevaisuuden ennakoinnin vaikeus ja siihen liittyvän osaamisen kasvava tarve. Tällä hetkellä työelämän edustajat näkevät nykyhetken tarpeen ja koulutuksen järjestäjät painottavat ehkä liiankin paljon oppilaitoksen intressejä. Avainkysymys on, kenen ehdoilla ammatillisen koulutuksen perusteita valmistellaan ja kenen tarpeita ne palvelevat.

”Huolehditaan siitä, että työelämäosaamista ja tutkintoalan yrittäjyyskokemusta löytyy riittävästi työryhmästä, ei pelkästään lausunnonantajina. – – – Oppilaitosten on myös helpompi mukauttaa toimintansa työelämän tarpeisiin kuin toisin päin.” (ptr)

”Tutkinnon perusteiden pitää lähteä tulevaisuuden työelämän tarpeista. Ongelma on se, että työelämän edustajat näkevät tämän hetken tarpeen; periaatteessa tarvitaan osaavaa tulevaisuuden ennakointia, mutta tämän osaajia on harvassa. Tutkinnon perusteiden uudistamisessa ei pidä ottaa mukaan oppilaitosten intressejä, vaan nimenomaan oppilaitosten pitää mukautua työelämän tarpeille.” (or, ktk, ttk)

Työelämän kuulemisen ohella tärkeää olisi saada myös opiskelijoiden ääni kuuluviin. Opetushallitus oli ohjeistanut, että perustetyöryhmissä tulisi olla myös opiskelijaedustus, mutta kaikissa ryhmissä ei sitä ollut. Tästä huolimatta kaikissa vastaajaryhmissä korostettiin opiskelijoiden osallistumisen tärkeyttä. Uutena ideana tutkinnon perusteiden kehittämiseen liittyvissä vastauksissa ehdotettiin, että jokaisessa ryhmässä voisi olla mukana muutama vuosi aiemmin valmistunut opiskelija kertomassa opiskelun työelämävastaavuudesta.

Eri tahojen kuulemista pidettiin tärkeänä, koska kaikkien tahojen mukana olo työryhmissä ei ole mahdollista. Vastauksissa korostettiin sitä, että eri ryhmille tulisi taata mahdollisuus tulla kuulluksi uudistusta valmisteltaessa sekä tutkinnon perusteiden valmistelun eri vaiheissa. Myös eri tahoilta saatavaa ennakointitietoa uudistusta varten pidettiin tärkeänä. Opetushallitus järjesti vuosina 2007–2010 toteutettuun uudistukseen liittyviä tiedotustilaisuuksia sekä kuulemistilaisuuksia. Koulutuksen järjestäjien vastauksissa korostui kuulemiskierrosten tärkeys, mutta niiden vaikutusmahdollisuuksien toivottiin olevan selvempiä. Osa koulutuksen järjestäjistä koki, etteivät he voineet vaikuttaa perusteisiin riittävästi kuulemiskierroksilla. Myös muissa työryhmissä nostettiin esiin näkemys siitä, ettei sidosryhmiä kuultu riittävästi. Kuulemis- ja lausuntakierrosten ajankohtaan ja

niihin varattuun aikaan toivottiin parannuksia sekä monipuolisempia osallistumismahdollisuuksia. Koulutuksen järjestäjien vastausten mukaan uudistamistyön tiedottamisessa ja palautteiden keräämisessä tulisi entistä enemmän hyödyntää esimerkiksi internetin tarjoamia mahdollisuuksia. Se avaisi mahdollisuuden eri toimijatahojen osallistumiseen uudistamisprosessin eri vaiheissa.

”Uudistusprosessi sinänsä sujui mielestäni hyvin ja tehokkaasti, mutta palautteiden hankintaan pitäisi kehittää aktivoivampia menetelmiä. Kannatan sähköisen alustan käyttöä tulevissa opetussuunnitelmauudistuksissa, ja osan kokouksista voisi pitää netin välityksellä. Tiedotusta työn etenemisvaiheista ja kommentointi mahdollisuuksista kannattaa lisätä.” (ptr)

”Tutkintojen perusteiden uudistamistyössä yhteistyö eri sidosryhmien kanssa on näennäisdemokratiaa. Kyselyjä tehdään, mutta mielipiteitä ei juurikaan huomioida.” (or, ktk, ttk)

”Eri tahoja on kuunneltava enemmän uudistamisprosessin eri vaiheissa. Selkeästi otetaan vastaan ennakointitietoa, kuullaan työelämää ja koulutuksen järjestäjiä kattavasti. Prosessin vaiheista tiedotetaan paremmin antamalla väliaikatietoja. Perusteet saadaan valmiiksi vähintään 6 kk ennen niiden voimaanastumista.” (or, ktk, ttk)

6.4 Tutkinnon perusteiden valmistelun kehittäminen

Uudistamisprosessiin osallistuneiden eri tahojen vastauksissa ehdotettiin, että jatkossa tutkinnon perusteita voisi valmistella pieni kattava ydinryhmä, jonka työtä työelämä ja sidosryhmät voisivat eri vaiheissa kommentoida ja antaa lausuntoja. Esimerkiksi alan oppilaitosverkoston yhteiset päivät voisivat toimia laajemman yhteisen keskustelun foorumina. Tämän lisäksi tutkintojen perusteita valmistelevassa työryhmässä olisi hyvä olla riittävästi työelämäosaamista ja tutkintoalan yrittäjäkokemusta. Erityisesti koulutuksen järjestäjät ehdottivat, että erikokoiset koulutuksen järjestäjät eri puolelta Suomea pääsisivät mukaan perustetyöhön. Uudistuksissa tulisi huolellisesti pohtia eri tahojen merkitystä perustetyön toteuttamiseen, sillä esimerkiksi liian suuri valmisteluryhmä hankaloittaa työtä. Vaihtoehtoiseksi toteuttamistavaksi pienen ydinryhmän ohella ehdotettiin perusteiden laatimista asiantuntijaryhmän toimesta tai jopa konsulttityönä, jotta lopputulos olisi tasalaatuisempi.

”Työryhmien pitäisi olla kooltaan suhteellisen pieniä, jotta työskentely olisi tehokasta. Oman työryhmämme kokouksissa oli paikalla suht. paljon väkeä eli kommentaattoreita ym. Liian suuri ja hajanainen joukko ei mahdollista tehokasta työskentelyä.” (ptr)

”Uudistukselle varattava noin 2 vuotta aikaa, jolloin kaikki vaiheet voidaan käydä huolellisesti läpi. Eri taustaryhmiä voi vähentää ja seurantaa tehostaa vähempien ryhmien tehokkaammalla toiminnalla.” (oph)

”Tutkinnon perusteet tulisi laatia asiantuntijaryhmän toimesta, ei missään tapauksessa OPH:n heikosti koordinoimana eri koulutuksen järjestäjien hajautettuna työnä. Alakohtaisuus tulisi ottaa paremmin huomioon.” (kj)

”Tutkinnon perusteet tulisi kirjoittaa väljemmin ja työelämälähtöisesti esim. konsulttityönä alan ammattilaisilla. Nykyisestä virkamiesvetoisesta mallista seuraa vain se, että perusteet ovat jo syntyessään vanhentuneet.” (tk)

”Prosessi pitäisi saada jotenkin jatkuvaksi, esim. verkkoympäristö, jonne kirjataan matkan varrella esiintyviä ”pullonkauloja” toteutuksessa tms., jotta muutostarpeet havaitaan ajoissa. Usein näissä lähdetään auttamattoman myöhässä liikkeelle. Myös tulevaisuuden ennakointi pitäisi saada paremmaksi ja luotettavammaksi, eikä vain ”mutu”-menetelmällä.” (ptr)

Tutkintojen toteutustavan ohella muutoksia toivottiin myös uudistusten toteuttamistahtiin. Ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisen aikavälin toivottiin olevan pidempi. Näin käyttöönotetut tutkinnon perusteet ehdittäisiin sisäistää ja luoda toimivia käytäntöjä niiden toteuttamiseksi. Kerralla tapahtuvan uudistuksen sijaan vastaajat ehdottivat pienempiä, vaiheittain toteutettavia uudistuksia sekä mahdollisuutta uusia yksittäisiä tutkinnon osia ilman, että koko tutkinto uudistetaan. Näin tutkinnot olisivat joustavampia ja ne palvelisivat työelämää paremmin, sillä työelämän muutosten vuoksi tarvitaan entistä enemmän joustavuutta ja uusia yhdistelmiä.

”Tutkintojen olisi hyvä antaa kehittyä käytännössä, luontaisesti ja pienin askelin. Massiivinen kertamuutos vie voimia ja aikaa käytännön toteutuksesta ja olisi hyvä joskus keskittyä vähäksi aikaa toteutukseen ja viimeistelyyn.” (kj)

”Uudistamistyössä voisi ainakin huomioida ajankäytön siinä mielessä, että edellisten tutkinnon perusteiden mukaista opetussuunnitelmaa ja käyttöönottoa ei ehdi viedä pitkälle, kun tulee jälleen uudet perusteet. Olisi hyvä päästä myös kehittämään jo olemassa olevia järjestelmiä, ilman liian suuria ja nopeita kokoaikaisia uudistuksia.” (tk)

”Perusteita pitäisi uudistaa jatkuvasti/joustavasti sitä mukaa kuin työelämä muuttuu, ei kaikkia perusteita kerralla, ellei siihen ole välttämätöntä koulutuspoliittista tarvetta. Tämä tasaisi työkuormaa prosessista vastaavassa Opetushallituksessa ja sitä kautta todennäköisesti myös parantaisi perusteiden laatua ja työelämävastaavuutta.” (or, ktk, ttk)

”Tutkintojen perusteiden uudistus säädösuudistuksineen on ollut kovin hidasta ja kankeaa--> notkeutta ja joustavuutta, jotta saadaan paikallisiin ja alojen tarpeisiin koulutusta ripeästi.” (kj)

Uudistuksen toteutustavan ohella esitettiin myös perusteiden sisältöihin muutosehdotuksia. Ennen kaikkea tutkintojen osien toivottiin selkeämmin vastaavan työelämän tarpeita ja niissä tulisi olla mahdollista ottaa huomioon paikallisuus ja alueellisuus. Osaamisperusteisuus ja mahdollisuus joustaviin suoritustapoihin tulisi taata kaikissa tutkinnoissa. Tutkintojen kehys voisi olla väljempi, sillä osa niistä oli hyvin laaja-alaisia ja osa taas hyvin yksityiskohtaisia. Myös arviointikriteereihin ja ammattitaitovaatimuksiin toivottiin selvyyttä. Perusteiden kieltä tulisi selkeyttää siten, että se avautuisi myös opiskelijoille ja työelämälle, sillä niiden tulisi olla käytännön työtä tukeva dokumentti.

Tutkinnon perusteiden valmistelussa tulisi koulutuksen järjestäjien mukaan kiinnittää huomiota siihen, ettei tutkinnon osiin jäisi päällekkäisyyttä ja toistoa. Lisäksi tulisi tarkastella osaamisen tasoja perustutkinnon ja ammattitutkinnon osalta. Ammattitaitovaatimusten olisi hyvä olla mahdollisimman konkreettisia ja sellaisia, että ne voisi näyttää käytännön työtehtävissä.

”Perusteet ovat toisinaan liian yksityiskohtaisia, ja tätä voisi parantaa tarkentamalla ohjeita. Joissakin tutkinnoissa on yksittäisessä tutkinnon osassa jopa neljä sivua ammattitaitovaatimuksia. Tämä tekee toiminnan sirpaleiseksi eikä tue työpaikalla tapahtuvaa oppimista.” (tk)

”Vaikka kehitystä onkin tapahtunut, perusteet ovat edelleen varsin yksityiskohtaisia. Pitäisi päästä enemmän yleistason kuvauksiin, jotta perusteet kestäisivät paremmin aikaa ja uudistamisia ei tarvitsisi tehdä nykyisellä rytmillä. Vielä enemmän pitäisi myös kiinnittää huomiota siihen, minkä tasoista osaamista eri asioissa oikeasti edellytetään perustutkintotasolla.” (or, ktk, ttk)

Tutkintojen perusteiden laadun vaihtelu eri tutkintojen välillä aiheutti ongelmia, kun koulutuksen järjestäjät laativat tutkintokohtaisia opetussuunnitelmia ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmia. Väljät tulkinnat tutkinnoista vaikuttavat siihen, että myös tutkintokohtaiset opetussuunnitelmat ja niiden sisällöt ovat hyvin erilaisia eri oppilaitoksissa. Koulutuksen järjestäjät esittivät vastauksissaan toiveen, että Opetushallitus varmistaisi sen, että oppilaitoksissa on ymmärretty perusteiden rakenne oikein. Opetushallitukselta toivottiin selkeämpiä ohjeita paikallisten opetussuunnitelmien laatimiseen, jolloin tutkinnon osien vastaavuus valtakunnallisesti olisi samanlainen kaikilla koulutuksen järjestäjillä.

7
Yhteenveto

Ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden vuosien 2007–2010 uudistamisprosessi oli osa Opetushallituksen ammatillisen koulutuksen kehittämistä ja sen yhtenäistämistä. Tässä arvioinnissa tarkasteltiin tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin toimivuutta sekä valtakunnallista perusteiden valmistelu- ja toimeenpanoprosessia että koulutuksen järjestäjien toteuttamaa perusteiden käyttöönottoa. Arvioinnissa kysyttiin, miten ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden uudistaminen toteutettiin, miten siinä onnistuttiin ja miten uudistamisprosesseja voitaisiin kehittää sekä miten uudistetut tutkinnon perusteet otettiin käyttöön. Arvioinnin kohdejoukkoon kuuluivat tutkinnon perusteiden valmisteluun osallistuneet eri toimijatahot, kuten opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, perustetyöhön osallistuneet työryhmät sekä koulutus- ja tutkintotoimikunnat että koulutuksen järjestäjät. Tutkinnon perusteiden laatiminen toteutettiin osin Opetushallituksen virkamiestyönä ja osin koulutuksen järjestäjien perusteprojekteissa, joiden työtä tukemaan perustettiin tutkintokohtaiset ohjausryhmät sekä koko prosessia varten seurantaryhmä. Arviointiaineisto koostui viranomaisten asiakirjoista, perustutkintojen uudistamiseen liittyvistä selvityksistä ja hankeraporteista sekä eri toimijatahoille kohdennetuista kyselyistä ja haastatteluista.

Arvioinnin tulosten mukaan uudistamisprosessin ajoittuminen usealle vuodelle asetti haasteita prosessinhallintaan, sillä ensimmäiset perustetyöryhmät aloittivat perusteiden valmistelun ennen uudistuksen lopullisten linjausten valmistumista. Uudistaminen lähti liikkeelle tutkintojen perusteiden tarkistamisena ja päivittämisenä, joka laajeni kaikkien tutkintojen uudistamiseksi. Tutkinnon perusteiden uudistamisen linjaukset valmistuivat keväällä 2008, jonka jälkeen Opetushallitus tarkisti ohjeita ja linjasi tutkinnon perusteiden uudistamisen. Vuosina 2006 ja 2007 perustetyön aloittaneet ryhmät olivat ehtineet aloittaa työn ja joutuivat osittain suuntaamaan työtään uudelleen linjausten valmistuttua, mikä hidasti työtä. Sen sijaan syksyllä 2008 työnsä aloittaneilla perustetyöryhmillä olivat käytössään valmiit linjaukset ja ohjeistukset, joten heidän työnsä oli sujuvampaa. Arvioinnin tulosten mukaan tutkinnon perusteiden uudistamisen linjausten valmistuminen ja ohjeistusten muuttuminen prosessin aikana vaikeutti työn sujuvaa etenemistä. Tutkinnon perusteiden viimeistelyyn ja niiden kääntämiseen varattiin liian vähän aikaa.

Perustetyön onnistumista edesauttoivat vetovastuussa olleen koulutuksen järjestäjän projektiosaaminen ja Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden tuki. Lisäksi useiden koulutuksen järjestäjien edustajien osallistuminen saman tutkinnon perustetyöhön mahdollisti eri ammattialojen vaatimusten huomioimisen. Ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisen vahvuus oli kahden erilaisen perustutkinnon suorittamisjärjestelmän, opetussuunnitelmaperustaisen peruskoulutuksen ja näyttötutkintojen, välinen yhteistyö. Yhteisten perusteiden laatimisen haasteena olivat kahden erilaisen järjestelmän erilaiset toimintatavat ja resurssit.

Ammatillisten perustutkintojen perustetyöhön osallistuneet olivat ammattilaisia, muun muassa pitkään alalla toimineita opetusalan asiantuntijoita. Pedagoginen asiantuntemus mahdollisti perusteiden tarkastelun sekä työelämän että koulutuksen järjestäjän näkökulmista. Arvioinnin tulosten mukaan perustetyöryhmien jäsenillä oli vankka käytännön kokemus ammatillisesta koulutuksesta ja opetussuunnitelmatyöstä sekä riittävät yhteydet työelämään. Opetushallituksen ohjaus arvioitiin onnistuneeksi sekä valtakunnallinen verkostoituminen ja alueellinen edustavuus tärkeiksi.

Tuleviin uudistuksiin perustetyöhön osallistuneet toivoivat selkeämpää ohjeistusta sekä arvioita työmäärästä ja siihen tarvittavista resursseista. Opetushallituksen tulisi selkeämmin kuvata koulutuksen järjestäjille, millaisia resursseja heiltä vaaditaan ja miten resurssit jaetaan perustetyöhön osallistuvien koulutuksen järjestäjien kesken. Vastuunjako perustetyöryhmissä ei aina ollut täysin selkeä ja siitä aiheutui työn epätasaista jakautumista ryhmän jäsenten kesken. Työelämän osallistamisessa ei tässä uudistuksessa onnistuttu toivotulla tavalla. Useat työelämän edustajat osallistuivat perustetyöhön omalla ajallaan ja korvauksetta, joka vaikutti osaltaan heidän aktiivisuuteensa työryhmässä.

Arvioinnin tulosten mukaan tutkinnon perusteiden laatiminen perustetyöryhmissä oli toimivaa ja niitä voidaan käyttää tulevissa uudistuksissa Opetushallituksen asiantuntijoiden johdolla. Koulutuksen järjestäjien projekteina toteutettu ammatillisten perustutkintojen tutkinnon perusteiden valmistelu vahvisti koulutuksen järjestäjien osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa niiden sisältöihin. Työelämän osaamistarpeiden ja yleisten työelämävalmiuksien huomioon ottaminen tutkinnon perusteiden valmistelussa jäi toivottua vähäisemmäksi, joka johtui osittain työelämän vähäisestä osallistumisesta. Kokonaisuutena uudistuksen toteuttamistapa arvioitiin melko onnistuneeksi, vaikkakin hieman monimutkaisesti organisoiduksi, sillä toimikuntia ja työryhmiä oli useita eivätkä niiden tehtävät, työnjako ja roolit olleet täysin selkeitä. Uudistamiseen osallistuneiden tahojen työnjakoa pitivät selkeimpänä Opetushallituksen alakohtaiset asiantuntijat sekä perustetyöryhmien jäsenet. Sen sijaan ohjausryhmien, koulutustoimikuntien ja tutkintotoimikuntien kyselyn tulosten perusteella eri tahojen työnjako ei näyttäytynyt yhtä selkeänä.

Tutkinnon perusteiden valmistelun lisäksi arviointi kohdistui niiden käyttöönottoon, jota tarkasteltiin toisaalta Opetushallituksen ohjauksen ja toisaalta koulutuksen järjestäjän näkökulmasta. Arvioinnissa kysyttiin, miten Opetushallitus tuki ja ohjasi perusteiden toimeenpanoa sekä, miten koulutuksen järjestäjät organisoivat ja toteuttivat tutkinnon perusteiden käyttöönoton opetussuunnitelmaperustaisessa koulutuksessa ja näyttötutkinnoissa.

Koulutuksen järjestäjät pitivät Opetushallituksen ohjeistusta riittävänä, mutta käyttöönottoon liittyvää aikataulua tiukkana. Käyttöönottoon liittyvien oppaiden ilmestyminen myöhässä hidasti koulutuksen järjestäjien omaa opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien valmistelutyötä. Opetussuunnitelman yhteisen osan valmistelivat pääsääntöisesti koulutuksen järjestäjien johto ja hallinnon edustajat sekä opettajat. Tutkintokohtaisen opetussuunnitelman laatimisesta vastasivat opettajat ja heidän lähiesimiehensä sekä työelämän edustajat. Näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmat valmisteltiin opettajien ja työelämän edustajien yhteistyönä.

Koulutuksen järjestäjät pyrkivät ottamaan huomioon paikalliset työelämän tarpeet opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laadinnassa. Työelämän tarpeita kartoitettiin muun muassa ammatillisissa neuvottelukunnissa sekä ammattiosaamisen näyttöjen toimielimissä että oppilaitosten omissa ammattialakohtaisissa kehittämisryhmissä. Osalla koulutuksen järjestäjistä työelämän tarpeisiin liittyvä tiedon kerääminen oli osa laatujärjestelmää tai työelämä- ja kumppanuusstrategiaa. Tulosten mukaan näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laadintaan työelämän edustajat osallistuivat jonkin verran enemmän kuin opetussuunnitelmien laadintaan. Tutkinnon perusteiden käyttöönottoa edistivät Opetushallituksen ohjeistukset ja koulutukset sekä koulutuksen järjestäjien osaava henkilöstö, yhteydet työelämään ja prosessin selkeys. Niiden käyttöönottoa vaikeuttivat tiukat aikataulut, koulutuksen järjestäjien vähäiset resurssit ja organisaatiomuutokset.

Ammatillisen koulutuksen yhtenäistäminen oli arvioinnin kohteena olleen uudistuksen yhtenä tavoitteena, jota edistettiin laatimalla ammatillisille perustutkinnoille yhteiset tutkinnon perusteet yhteistyössä nuorten ja aikuisten koulutuksen toimijoiden kanssa. Uudistuksessa otettiin käyttöön tutkinnon perusteet -käsite opetussuunnitelmien perusteiden ja näyttötutkintojen perusteiden sijaan, joka osaltaan yhtenäistää ammatillista peruskoulutusta. Uudistettujen tutkinnon perusteiden vahvuuksia olivat esimerkiksi osaamisperustaisuus, työelämälähtöisyyden lisääntyminen, ammatillisen peruskoulutuksen ja näyttötutkintojen yhteiset perusteet ja terminologian yhtenäistyminen.

Uudistuksissa on arvioinnin tulosten mukaan pohdittava kehittämisen lähtökohtia siten, että lähdetäänkö kehittämistyössä liikkeelle alakohtaisista osaamistarpeista ja -vaatimuksista vai järjestelmään liittyvistä periaatteista ja linjauksista. Kehittämisen painopisteen tulisi olla jatkossa alakohtaisissa osaamistarpeissa ja -vaatimuksissa. Ennakointitietoa ja koulutustarveselvityksiä tulee hyödyntää uudistusten valmistelussa aiempaa enemmän, jolloin ammatilliset perustutkinnot vastaisivat entistä paremmin työelämän osaamisvaatimuksiin.

Ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisen suurimmat haasteet liittyivät pitkään prosessinomaiseen työskentelyyn ja sen aikana tapahtuneisiin muutoksiin sekä aikataulutukseen että resursointiin. Uudistuksen toteuttaminen koulutuksen järjestäjien projekteina mahdollisti ammatillisen koulutuksen kentän laajan osallistumisen perusteiden laatimiseen sekä työelämän näkökulman vahvistamisen. Laajojen kaikkia perustutkintoja koskevan samanaikaisen uudistamisen sijaan voitaisiin perusteita uudistaa joustavasti tarpeiden mukaan ja näin voitaisiin keventää uudistamisprosesseja.

8
Kehittämissuositukset

Arviointiryhmä on laatinut arvioinnin tulosten perusteella seuraavat kehittämissuositukset:

1. Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessin valmistelua on kehitettävä siten, että uudistuksen linjaukset ja ohjeet ovat valmiina ennen varsinaisen työn käynnistymistä. Arvioinnin kohteena olleessa uudistamisprosessissa tutkintojen perusteiden laatiminen ajoittui usealle vuodelle, ja uudistamistyö käynnistettiin jo ennen tutkintojen perusteisiin liittyvien linjausten ja ohjeiden lopullista valmistumista. Ennen perustetyön käynnistymistä laadittavien linjausten ja ohjeistusten avulla voidaan varmistaa perustetyön sujuvuus ja resurssien tehokas käyttö.

2. Tutkintorakennepäätöksen tulee olla valmiina ennen perusteiden valmistelutyön käynnistämistä. Tutkintorakennepäätös ohjaa ammatillisten perustutkintojen perusteiden laadintaa ja takaa niiden riittävän yhtenäisyyden. Tämä varmistaa yksilöllisten valintojen ja joustavien opintopolkujen toteuttamisen erityisesti monialaisissa ammatillisissa oppilaitoksissa.

3. Tutkinnon perusteiden uudistamisprosessia tulee selkeyttää ja yksinkertaistaa. Tutkinnon perusteiden laatiminen perustetyöryhmissä yhdessä Opetushallituksen alakohtaisten asiantuntijoiden kanssa on toimiva malli, jota voidaan käyttää myös tulevissa uudistuksissa. Tulevaisuudessa tutkinnon perusteiden uudistamisprosesseihin osallistuvien tahojen tehtävien, työnjaon ja roolien selkeyteen sekä työryhmien kokoon on kuitenkin kiinnitettävä huomiota, jotta tutkinnon perusteiden valmistelu on tehokasta ja taloudellista. Sähköisten järjestelmien hyödyntäminen tutkinnon perusteiden uudistamistyössä mahdollistaa yhteisöllisten toimintatapojen hyödyntämisen sekä eri tahojen laajan osallistamisen.

4. Työelämän osallistumismahdollisuuksia tutkinnon perusteiden valmisteluun tulee vahvistaa. Työelämän edustajien osallistumista ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamiseen eri työryhmissä ja toimikunnissa tarvitaan jatkossakin, jotta tutkinnot saadaan ajantasaisiksi ja vastaamaan alan tulevaisuuden osaamistarpeita sekä yleisiä työelämävalmiuksia. Työelämän näkemysten mukaan saaminen edellyttää kuitenkin uudenlaisia menettelytapoja osallistamisen edistämiseksi, joita tulisi kehittää yhdessä työmarkkina- ja yrittäjäjärjestöjen kanssa.

5. Tutkinnon perusteiden uudistamisen eri vaiheista tulee tiedottaa kattavasti. Opetushallituksen tulee tiedottaa jatkossakin tutkinnon perusteiden uudistamiseen liittyvistä suunnitelmista, aikatauluista ja toteuttamisesta sekä koulutuksen järjestäjien ja sidosryhmien mahdollisuuksista osallistua perustetyöhön. Tiedottamisen merkitys tulevaisuudessa korostuu, mikäli uudistaminen tutkinnoittain on jatkuva prosessi yksittäisen kokonaisuudistuksen sijaan.

6. Tutkinnon perusteiden käyttöönottoa tulee ohjeistaa ja resursoida riittävästi. Tutkinnon perusteiden käyttöönottoa tukevien ohjeiden ja oppaiden tulee olla koulutuksen järjestäjien käytettävissä jo opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimisen aloitusvaiheessa. Tutkinnon perusteiden käyttöönottoon liittyvät ohjeistukset on toimitettava koulutuksen järjestäjille samanaikaisesti myös ruotsiksi. Koulutuksen järjestäjille suunnatut tutkintojen perusteiden käyttöönottoa tukevat koulutukset ja ePerusteet ovat Opetushallituksen hyviä käytäntöjä.

Arvioinnin tulosten mukaan tutkintojen perusteiden käyttöönottoon on varattava riittävästi aikaa – vähintään puoli vuotta – ennen niiden voimaantuloa. Näin taataan uusien tutkinnon perusteiden yhtenäinen käyttöönotto sekä koulutuksen järjestäjille riittävästi aikaa opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen järjestämissuunnitelmien laatimiseen.

7. Tutkinnon perusteiden uudistamisen toteutumista ja niiden käyttöönottoa tulee seurata, arvioida ja tutkia aiempaa nopeammalla syklillä. Arviointien tai tutkimusten avulla on mahdollista saada tietoa uudistusten toimivuudesta ja kehittämistarpeista, sekä edistää aiempaa onnistuneempien ja taloudellisempien uudistamisprosessien toteuttamista niin koulutuksen ohjausjärjestelmän kuin järjestäjienkin näkökulmasta. Haasteena tulevaisuudessa on ammatillisten tutkintojen perusteiden jatkuva uudistaminen työelämän muuttuvia tarpeita vastaavaksi. Tämä edellyttää ohjausjärjestelmältä ja toimeenpanolta ennakointikykyä ja reaktiivisuutta sekä arvioinnin toteutuksen oikea-aikaisuutta ja kykyä vastata kehittämistarpeisiin.

9
Sammanfattning

Processen för revidering av examensgrunderna för de yrkesinriktade grundexamina 2007–2010 var en del av Utbildningsstyrelsens utveckling och harmonisering av yrkesutbildningen. I den här aktuella utvärderingen granskades revideringsprocessens funktionalitet, såväl den nationella processen för beredning och verkställande av grunderna som utbildningsanordnarnas ibruktagande av dem. I utvärderingen efterfrågades hur revideringen av examensgrunderna för de yrkesinriktade grundexamina genomfördes, hur man lyckades med det och hur revideringsprocesserna skulle kunna utvecklas samt hur de reviderade examensgrunderna togs i bruk. Målgruppen för utvärderingen utgjordes av de olika parter som deltog i beredningen av examensgrunderna, som undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen, arbetsgrupperna som arbetade med examensgrunderna samt utbildnings- och examenskommittéerna och utbildningsanordnarna. Examensgrunderna utarbetades delvis av tjänstemän på Utbildningsstyrelsen och delvis inom olika projekt som genomfördes av utbildningsanordnarna och för vilka det till stöd inrättades examensvisa styrgrupper. För hela processen inrättades en uppföljningsgrupp. Utvärderingsmaterialet bestod av myndigheternas handlingar, utredningar och projektrapporter i anslutning till revideringen av grundexamina samt enkäter till och intervjuer med olika parter.

Utvärderingsresultaten visar att revideringsprocessens tidsmässiga utsträckning över flera år utgjorde en utmaning för processhanteringen eftersom de första arbetsgrupperna inledde arbetet med att bereda grunderna redan innan de slutgiltiga riktlinjerna för revideringen låg klara. Revideringen startade med en granskning och uppdatering av examensgrunderna som utvidgades till en revidering som omfattade alla examina. Riktlinjerna för revideringen av examensgrunderna blev klara på våren 2008 varefter Utbildningsstyrelsen granskade dem och drog upp riktlinjerna för revideringen. De arbetsgrupper som började 2006 och 2007 hade alltså hunnit påbörja arbetet och måste delvis rikta om det när riktlinjerna blev klara, vilket fördröjde arbetet något. Däremot hade de grupper som inledde arbetet hösten 2008 färdiga riktlinjer och anvisningar till sitt förfogande och arbetet blev därigenom smidigare. Enligt utvärderingsresultaten försämrades smidigheten i arbetet av att riktlinjerna för revideringen blev klara först under processens lopp och att anvisningarna därigenom ändrades. Alltför lite tid reserverades för att färdigställa och översätta examensgrunderna.

Till revideringsarbetets lyckade utfall bidrog projektkompetensen hos den utbildningsanordnare som ledde arbetet och stödet från Utbildningsstyrelsens experter inom de olika sektorerna. Genom att representanter för flera utbildningsanordnare deltog i arbetet med grunderna för samma examen blev det dessutom möjligt att beakta de olika krav olika yrkesbranscher ställer. Styrkan i revideringen av grunderna för de yrkesinriktade grundexamina låg i samarbetet mellan de två olika systemen för avläggande av grundexamina, den läroplansbaserade grundläggande undervisningen och de fristående yrkesproven. Utmaningen i att ta fram gemensamma grunder utgjordes däremot av de två olika systemens olika arbetssätt och resurser.

De som deltog i arbetet med grunderna för de yrkesinriktade grundexamina var professionella aktörer, bland annat experter med lång erfarenhet inom utbildningssektorn. Den pedagogiska expertisen gjorde det möjligt att granska grunderna ur såväl arbetslivets som utbildningsanordnarens synvinkel. Enligt utvärderingsresultaten hade medlemmarna i arbetsgrupperna gedigen praktisk erfarenhet av yrkesutbildning och läroplansarbete samt tillräckliga kontakter till arbetslivet. Utbildningsstyrelsens handledning bedömdes vara lyckad och nätverkande på nationell nivå och regional representation sågs som viktiga.

Med tanke på förestående revideringar önskade de som deltog i arbetet att man ger tydligare anvisningar, uppskattar arbetsmängden bättre och reserverar nödvändiga resurser för arbetet. Utbildningsstyrelsen bör ge utbildningsanordnarna en tydligare beskrivning av vilka resurser det krävs av dem och hur resurserna fördelas mellan de utbildningsanordnare som deltar i arbetet med examensgrunderna. Ansvarsfördelningen i arbetsgrupperna var inte alltid helt klar och ledde till en ojämn arbetsfördelning mellan gruppens medlemmar. I denna revidering lyckades man inte göra arbetslivet delaktigt på önskat sätt. Flera representanter för arbetslivet deltog i arbetet utanför arbetstid och utan ersättning vilket inverkade på deras aktivitet i arbetsgruppen.

Enligt utvärderingsresultaten löpte utarbetandet av examensgrunderna smidigt i arbetsgrupperna och de kan användas i kommande revideringar under ledning av Utbildningsstyrelsens experter. Tillvägagångssättet att bereda examensgrunderna för de yrkesinriktade grundexamina inom ramen för projekt som genomfördes av utbildningsanordnarna stärkte deras delaktighet och möjligheter att påverka innehållet. Arbetslivets kompetensbehov och allmänna arbetslivsfärdigheter beaktades mindre än önskat i revideringsarbetet, vilket delvis berodde på arbetslivsrepresentanternas begränsade deltagande. Sammantaget uppfattades genomförandet av revideringen som relativt lyckat, även om organiseringen var något komplicerad med flera kommittéer och arbetsgrupper där uppgifterna, arbetsfördelningen och rollerna inte var helt tydliga. Enligt enkätundersökningarna uppfattade Utbildningsstyrelsens experter och medlemmarna i de lokala arbetsgrupperna arbetsfördelningen mellan olika parter som relativt tydlig, medan de andra tillfrågade grupperna (styrgrupperna, utbildningskommittéerna och examenskommittéerna) inte hade en lika klar bild av arbetsfördelningen.

Utöver beredningen av examensgrunderna gällde utvärderingen även ibruktagandet av dem. Detta granskades dels med utgångspunkt i Utbildningsstyrelsens styrning, dels ur utbildningsanordnarens synvinkel. I utvärderingen efterfrågades hur Utbildningsstyrelsen stödde och handledde ibruktagandet av examensgrunderna samt hur det organiserades och genomfördes av utbildningsanordnarna i den läroplansbaserade utbildningen och i de fristående yrkesproven.

Utbildningsanordnarna ansåg att Utbildningsstyrelsens anvisningar var tillräckliga, men att tidtabellen för ibruktagandet var för snäv. De sent utkomna guiderna om ibruktagandet av examensgrunderna fördröjde utbildningsanordnarnas eget arbete med beredningen av läroplanerna och planerna för anordnande av yrkesprov. Den gemensamma delen av läroplanen bereddes i regel av utbildningsanordnarnas ledning och representanter för förvaltningen samt lärarna. För utarbetandet av den examensvisa läroplanen svarade lärarna och deras närmaste chefer samt representanter för arbetslivet. Planerna för anordnandet av yrkesprov bereddes i samarbete mellan lärarna och representanter för arbetslivet.

Utbildningsanordnarna eftersträvade att beakta de lokala behoven i arbetslivet när läroplanerna och planerna för anordnande av yrkesprov utarbetades. Arbetslivets behov kartlades bland annat i yrkesdelegationer, i organ för påvisande av yrkesskicklighet samt i läroanstalternas egna branschspecifika utvecklingsgrupper. För en del utbildningsanordnare var insamlingen av information om arbetslivets behov en del av kvalitetssystemet eller arbetslivs- och partnerskapsstrategin. Enligt resultaten deltog något fler representanter för arbetslivet i utarbetandet av planerna för anordnande av yrkesprov än i läroplanerna. Ibruktagandet av examensgrunderna underlättades av Utbildningsstyrelsens anvisningar och utbildningar samt utbildningsanordnarnas kompetenta personal, kontakter till arbetslivet och processens tydlighet. Ibruktagandet försvårades av strikta tidtabeller, utbildningsanordnarnas knappa resurser och organisationsförändringar.

Ett av målen för den revidering som här utvärderades var en harmonisering av yrkesutbildningen. Detta främjades av att man utarbetade gemensamma examensgrunder för de yrkesinriktade grundexamina i samarbete mellan aktörer inom utbildningen av unga och av vuxna. Vid revideringen infördes begreppet examensgrunder i stället för läroplansgrunder och grunder för fristående examen vilket för sin del bidrar till att harmonisera den yrkesinriktade grundutbildningen. Styrkorna i de reviderade examensgrunderna var till exempel kompetensinriktning, ökad arbetslivsorientering, gemensamma grunder för den yrkesinriktade grundläggande utbildningen och yrkesproven och en enhetlig terminologi.

Enligt utvärderingsresultaten bör man vid en revidering reflektera över vilka utgångspunkterna för utvecklingen är; startar man i utvecklingsarbetet från branschspecifika kompetensbehov och kompetenskrav eller från principerna och riktlinjerna för systemet? Fokus för utvecklingen bör framöver ligga i de branschspecifika kompetensbehoven och kompetenskraven. Prognosuppgifter och utredningar om utbildningsbehov bör utnyttjas i högre grad än tidigare när revideringar bereds vilket skulle ge yrkesinriktade grundexamina som bättre än tidigare motsvarar arbetslivets kompetenskrav.

De största utmaningarna i revideringen hörde ihop med det i tid långa processartade arbetet och de förändringar som inträffade under arbetets gång samt med schemaläggningen och resurstilldelningen. Att revideringen genomfördes i form av projekt hos enskilda utbildnigsanordnare gjorde det möjligt för hela yrkesutbildningsfältet att på bred front delta i arbetet med att göra upp grunderna och att stärka arbetslivets synvinkel. I stället för en omfattande revidering av alla grundexamina samtidigt kunde man revidera grunderna flexibelt enligt behov och på detta sätt göra revideringsprocesserna lättare.

10 Utvecklingsrekommendationer

Med grund i resultaten från utvärderingen har utvärderingsgruppen tagit fram följande utvecklingsrekommendationer:

1. Beredningen av processen för revidering av examensgrunderna ska utvecklas så att riktlinjerna och anvisningarna för revideringen ligger klara innan det egentliga arbetet inleds. I den utvärderade revideringsprocessen sträckte sig arbetet med att utarbeta examensgrunderna över flera år och inleddes redan innan riktlinjerna och anvisningarna gällande examensgrunderna var helt klara. Genom att utarbeta riktlinjer och anvisningar innan revideringsarbetet inleds kan man säkerställa att arbetet löper smidigt och att resurserna används effektivt.

2. Beslutet om examensstrukturen ska vara klart innan arbetet för att bereda grunderna inleds. Beslutet om examensstrukturen styr utarbetandet av grunderna för de yrkesinriktade grundexamina och garanterar tillräcklig enhetlighet. Detta garanterar möjligheten till individuella val och flexibla studievägar i synnerhet i mångdisciplinära yrkesläroanstalter.

3. Processen för revidering av examensgrunderna ska förtydligas och förenklas. Tillvägagångssättet att utarbeta examensgrunderna i arbetsgrupper tillsammans med Utbildningsstyrelsens experter inom olika sektorer är en välfungerande modell som kan tillämpas även i framtida revideringar. För att beredningen av examensgrunderna ska bli så effektiv och ekonomisk som möjligt är det viktigt att fästa uppmärksamhet vid gruppens storlek och sammansättning, samt vid att uppgiften är tydligt formulerad och att arbets- och rollfördelningen mellan olika parter är klargjord. Användningen av elektroniska system i revideringen av examensgrunderna möjliggör gemensamma arbetssätt och en omfattande delaktighet för de olika parterna.

4. Arbetslivets möjligheter att medverka i beredningen av examensgrunderna ska stärkas. Även framöver behöver representanter för arbetslivet finnas med i de olika arbetsgrupperna och kommittéerna när revideringar av yrkesinriktade grundexamina görs för att examina ska vara aktuella och motsvara branschens framtida kompetensbehov och allmänna arbetslivsfärdigheter. För att få med arbetslivets syn på frågorna förutsätts dock nya sätt för att främja delaktighet och dessa bör utvecklas i samarbete med arbetsmarknads- och företagarorganistationerna.

5. Det behövs heltäckande information om de olika faserna i revideringen av examensgrunderna. Utbildningsstyrelsen ska även framöver informera om planer, tidtabeller och genomförande som rör en revidering av examensgrunderna liksom även om utbildningsanordnarnas och intressentgruppernas möjlighet att delta i arbetet. I framtiden får informationen en allt mer framskjuten betydelse om revideringen per examen blir en kontinuerlig process i stället för en enskild helhetsrevidering.

6. Inför ibruktagandet av examensgrunderna ska tillräckligt med anvisningar och resurser ges. Alla nödvändiga anvisningar och guider om ibruktagandet av examensgrunderna ska finnas till utbildningsanordnarnas förfogande redan när läroplanerna och planerna för anordnande av yrkesprov börjar utarbetas. Anvisningar om ibruktagandet av examensgrunderna ska skickas till utbildningsanordnarna samtidigt även på svenska. Utbildningsstyrelsen tillhandahåller utbildningsanordnarna utbildningar och eGrunder som är god praxis när examensgrunderna tas i bruk.

Enligt resultaten från utvärderingen ska tillräckligt med tid reserveras för ibruktagandet – minst ett halvt år – innan examensgrunderna träder i kraft. På detta sätt garanterar man att examensgrunderna tas i bruk på ett enhetligt sätt och att utbildningsanordnarna har tillräckligt med tid för att ta fram läroplanerna och planerna för anordnande av yrkesprov.

7. Genomförandet och ibruktagandet av revideringen av examensgrunderna ska följas upp, utvärderas och studeras enligt en snabbare tidtabell. Utvärderingar och andra studier ger information om hur revideringarna fungerat och vad som behöver utveckla och ger underlag för genomförandet av mer lyckade och kostnadseffektiva revideringsprocesser. Informationen tjänar både utbildningens nationella styrsystem och utbildningsanordnarna. En framtida utmaning är att grunderna för yrkesexamina ständigt kräver revidering för att de ska motsvara arbetslivets föränderliga behov. Detta förutsätter förmåga att förutse och reaktivitet av styrsystemet och verkställandet samt ett rättidigt genomförande av utvärderingen och förmåga att svara mot utvecklingsbehoven.

Lähteet

Ahola, S. & Anttila A. 2013. Ammatillisen koulutuksen ja tutkintojärjestelmän kehittäminen. Tilannekatsaus – maaliskuu 2013. Opetushallitus. Muistiot 2013:2.

Ammatilliset neuvottelukunnat a. Ammattiopisto Lappian www-sivut. http://www.lappia.fi/Suomeksi/Esittely/Ammatilliset-neuvottelukunnat (luettu 30.10.2015)

Ammatilliset neuvottelukunnat b. Turun ammatti-instituutin www-sivut. http://www.turkuai.fi/ammatilliset-neuvottelukunnat (luettu 30.10.2015)

Ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpano. Ammatillisena peruskoulutuksena ja näyttötutkintona. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2012:10.

Ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaavan toimielimen tehtävät ja toimintamalleja. Opetushallituksen julkaisuja. http://www.oph.fi/download/46582_ammattiosaamisen_nayttojen_suunnittelusta_ja_toteuttamisesta_vastaavan_toimielimen_tehtavat_ja_toimintamalleja.pdf (luettu 28.10.2015)

Haltia, P-M., Ilola, H., Nyyssölä, N., Roisko, H. & Sallinen, S. 2011. Ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittäminen: Koordinoiva hanke ja klusteritutkimukset. Loppuraportti. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:1.

Hievanen, R., Lounema, K., Räisänen, A., Kärki, S-L., Rajamäki, A. & Kantosalo, M. 2013 Ammatillisten perustutkintojen perusteiden sekä valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelmien toimeenpanon seuranta – Tilannekatsaus 2011. Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportit 2013:1.

Hievanen, R., Lounema, K., Räisänen, A., Kärki, S-L., Rajamäki, A. & Kantosalo, M. 2014 Ammatillisten perustutkintojen perusteiden sekä valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelmien toimeenpanon seuranta – Tilannekatsaus 2012. Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportit 2014:9.

Hievanen, R., Lounema, K., A. Räisänen & Kärki, S-L. 2015 Ammatillisten perustutkintojen perusteiden sekä valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelmien toimeenpanon seuranta – Tilannekatsaus 2013 ja asiakirja-analyysin tulokset. Opetushallitus. Koulutuksen seurantaraportit 2015:5.

L 630/1998 Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630 http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630

L 631/1998 Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 21.8.1998/631 http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980631

L601/2005 Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050601 (luettu 28.10.2015)

Opetushallitus. Kirje 24/041/2008.

Opetushallitus. Kehittäminen-toimintayksikkö. Ammatillisten perustutkintojen perusteiden (opetussuunnitelman ja näyttötutkintojen perusteet) tarkistaminen. Johtoryhmä 5.5.2008.

Opetushallitus. Ohjeet – Perustutkintojen perustetyöprosessi. Ammattikoulutus. Tutkinnot. 8.10.2009.

Opetushallitus 2012. Ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpano ammatillisena peruskoulutuksena ja näyttötutkintona. Oppaat ja käsikirjat 2012:10

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Koulutuksen arviointisuunnitelma vuosille 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:14.

Opetusministeriö. Opetusministeriön ja Opetushallituksen välinen tulossopimus vuosille 2006–2008.

Opetusministeriö 2007. Ammatillisten tutkintojen kehittämisperiaatteet ja asema koulutusjärjestelmässä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:1.

Opetusministeriö 2008. Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9.

Opetusministeriö 2009. Ammatillisesti suuntautuneen aikuiskoulutuksen kokonaisuudistus. AKKU-johtoryhmän toimenpide-ehdotukset. Toinen väliraportti. Työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:11.

Opetusministeriön kirje Opetushallitukselle. Ammatillisten perustutkintojen kehittämisen periaatteet. Dnro 2/502/2008.

Räisänen, A., Frisk, T., Hietala, R., Huttunen, M. Korpi, A. & Koski, L. 2015. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien laadunhallintajärjestelmien tila. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 20:2015.

Vipunen. Opetushallituksen tietopalvelu. https://vipunen.fi (luettu 21.12.2015)

Liitteet

Liite 1. Näytteeseen kuuluvat ammatillisten perustutkintojen tutkinnot

1.8.2008 käyttöön otetut perusteet (valmistelu 2006–2008)
Metsäalan perustutkinto
Rakennusalan perustutkinto

1.8.2009 käyttöön otetut perusteet (valmistelu 2007–2008)
Hevostalouden perustutkinto
Kauneudenhoitoalan perustutkinto
Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto
Lapsi- ja perhetyön perustutkinto
Liiketalouden perustutkinto
Logistiikan perustutkinto
Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto
Matkailualan perustutkinto
Nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksen perustutkinto
Sähkö- ja automaatiotekniikan perustutkinto
Tieto- ja viestintätekniikan perustutkinto
Tekstiili- ja vaatetusalan perustutkinto

1.8.2010 käyttöönotetut perusteet (valmistelu 2008 -2010)
Audiovisuaalisen viestinnän perustutkinto
Hotelli-, ravintola-ja catering-alan perustutkinto
Kotityö- ja puhdistuspalvelujen perustutkinto
Liikunnanohjauksen perustutkinto
Musiikkialan perustutkinto
Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto
Talotekniikan perustutkinto
Viittomakielisen ohjauksen perustutkinto

Liite 2. Ammatillista perustutkintoa suorittavat opiskelijat

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen mukaan ammatillista perustutkintoa opetussuunnitelmaperusteisesti suorittavia opiskelijoita vuonna 2014 oli yhteensä 127 356 ja näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa 55 209 opiskelijaa. Opetussuunnitelmaperusteisesti opiskelevista opiskelijoista 99 prosenttia suoritti opintojaan oppilaitosmuotoisessa koulutuksessa ja näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen osallistuvista 65 prosenttia. Uusia opiskelijoita vuonna 2014 oli 69 716, joista 66 prosenttia suoritti opintojaan opetussuunnitelmaperusteisena koulutuksena. (Vipunen)

Opetussuunnitelmaperusteisessa opetuksessa olevista opiskelijoista suurin osa (42 %) opiskeli tekniikan ja liikenteen alalla. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla opiskeli 18 % kaikista opiskelijoista, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla 12 % ja matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla 11 % opiskelijoista. Muilla koulutusaloilla opiskelijoiden osuus jäi alle 10 prosentin. (Vipunen)

Ammatillista perustutkintoa opetussuunnitelmaperusteisesti suorittavista opiskelijoista miehiä oli 54 prosenttia, mutta sukupuolten osuudet vaihtelivat suuresti koulutusaloittain. Eniten naisopiskelijoita vuonna 2014 oli sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla (87 % kaikista alan opiskelijoista) sekä humanistisella ja kasvatusalalla (76 % kaikista alan opiskelijoista). (Vipunen) Kuviossa 1 näkyy kaikkien opiskelijoiden sekä naisten osuus eri koulutusaloilla vuonna 2014.

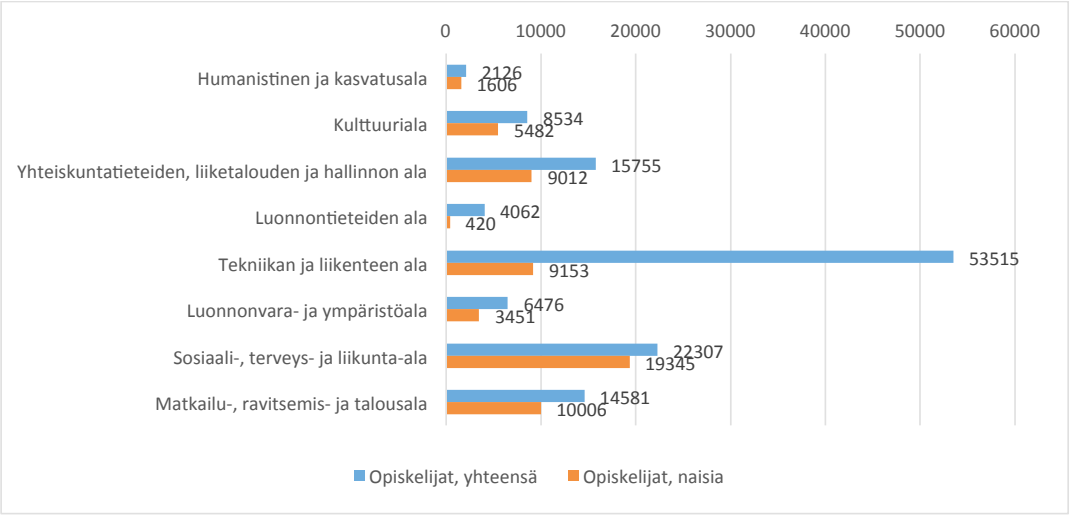

KUVIO 1. Opiskelijoiden määrä opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa vuonna 2014

Liite 3. Kyselyihin vastanneiden koulutuksen järjestäjien taustatiedot

Koulutuksen järjestäjien kyselyyn vastanneista suurin osa (40,9 %), oli rekisteröidyn yhteisön tai säätiön omistamia koulutusorganisaatioita ja toiseksi eniten oli kuntayhtymien koulutuksen järjestäjiä (38,7 %). Pienimpiä ryhmiä edustivat kunnan (8,6 %) ja muun taustayhteisön (11,8 %), kuten osakeyhtiön tai valtion, organisoimat koulutuksen järjestäjät.

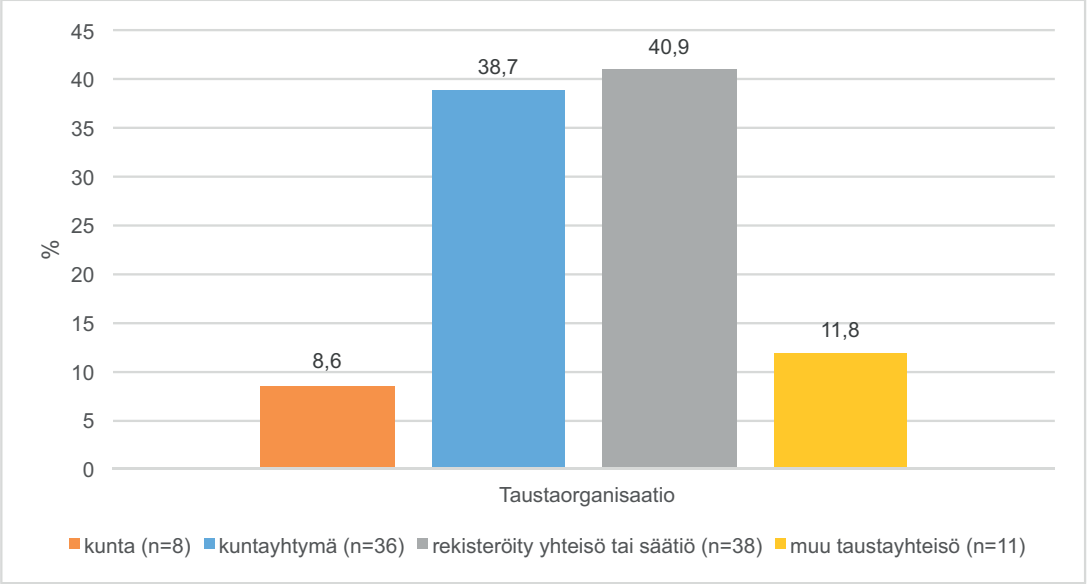

KUVIO 1. Koulutuksen järjestäjille suunnatun kyselyn vastaajien taustaorganisaatio

Kyselyyn vastanneista koulutuksen järjestäjistä 72 % ilmoitti järjestävänsä ammatillista peruskoulutusta sekä opetussuunnitelmaperusteisena koulutuksena että näyttötutkintoina. Vastaajista 18 % järjesti vain opetussuunnitelmaperusteista koulutusta ja 10 % vastaajista ilmoitti järjestävänsä ammatillista peruskoulutusta vain näyttötutkintoina.

Suurin osa (38,1 %) koulutuksen järjestäjien kyselyyn vastanneista edusti suuria koulutusorganisaatioita, joissa ammatillista perustutkintoa suorittavien opiskelijoiden määrä vuonna 2014 oli yli 1000. Lähes yhtä moni vastaajista (34,5 %) edusti keskisuuria koulutuksen järjestäjiä, joilla oli 100–1000 opetussuunnitelmaperusteisesti opiskelevaa opiskelijaa vuonna 2014. Pieniä, alle 100 opiskelijan koulutuksen järjestäjien edustajia kyselyyn vastasi 27,4 %.

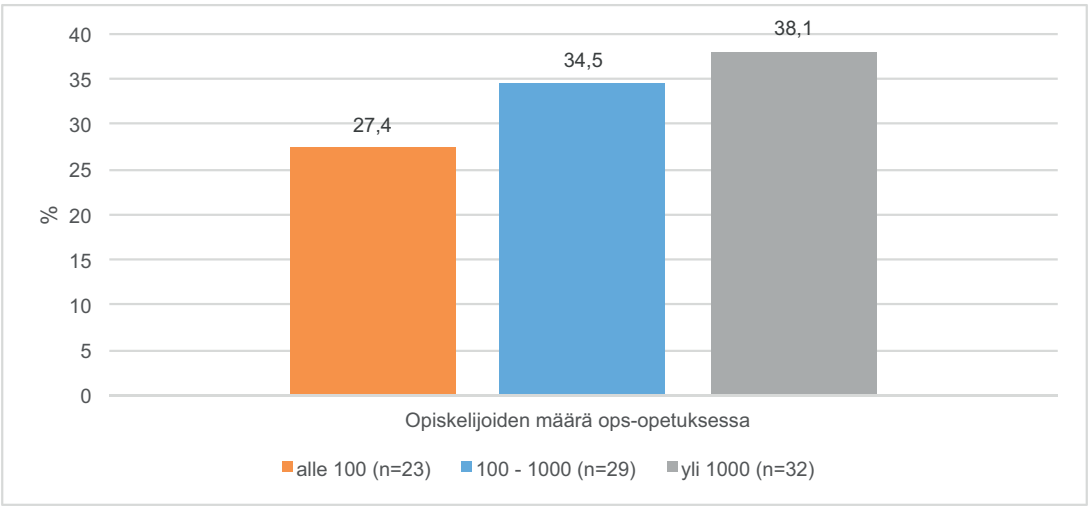

KUVIO 2. Koulutuksen järjestäjän koko ammatillista perustutkintoa vuonna 2014 opetussuunnitelmaperusteisesti suorittavien opiskelijoiden määrän mukaan

Myös näyttötutkintojen kohdalla suurin osa vastaajista (59,5 %) edusti suuria koulutuksen järjestäjiä, joilla vuonna 2014 oli yli 100 ammatillista perustutkintoa näyttöperusteisesti suorittavaa opiskelijaa. Koulutuksen järjestäjiä, joilla on alle 50 näyttötutkinnon suorittajaa vuodessa, oli 23 % vastaajista ja vähiten (17,5 %) keskisuuria oppilaitoksia, joissa oli 50–100 näyttötutkinnon suorittajaa vuonna 2014.

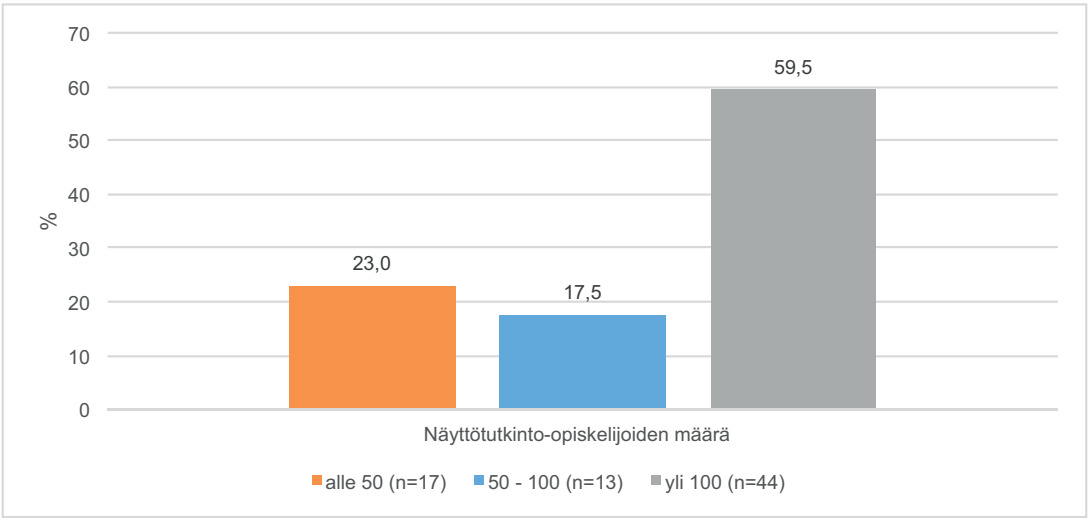

KUVIO 3. Koulutuksen järjestäjän koko ammatillista perustutkintoa vuonna 2014 näyttötutkintona suorittavien opiskelijoiden määrän mukaan

Tutkintokohtaiseen kyselyyn vastanneista 46,3 % ilmoitti edustamassaan oppilaitoksessa järjestettävän ammatillista perustutkintoa opetussuunnitelmaperusteisena opetuksena ja 8,9 % vastaajista ilmoitti opetusta järjestettävän näyttötutkintoina. Vastaajista 40,3 % ilmoitti edustamassaan oppilaitoksessa järjestettävän ammatillista peruskoulutusta molemmilla tavoilla. Vastaajista 4,5 % ei ollut ilmoittanut, millä tavalla ammatillistan perusopetusta järjestetään heidän edustamassaan oppilaitoksessa.

Oppilaitoksen koon mukaan tarkasteltuna suurin osa (46,5 %) tutkintokohtaisen kyselyn vastaajista edusti keskisuuria oppilaitoksia, joissa oli 100–1000 ammatillista perustutkintoa opetussuunnitelmaperusteisesti suorittavaa opiskelijaa vuonna 2014. Pienissä, alle 100 opiskelijan oppilaitoksissa työskenteleviä oli 34,2 % vastaajista ja 19,3 % vastaajista työskenteli oppilaitoksessa, jossa oli yli 1000 ammatillista perustutkintoa opetussuunnitelmaperusteisesti suorittavaa opiskelijaa vuonna 2014.

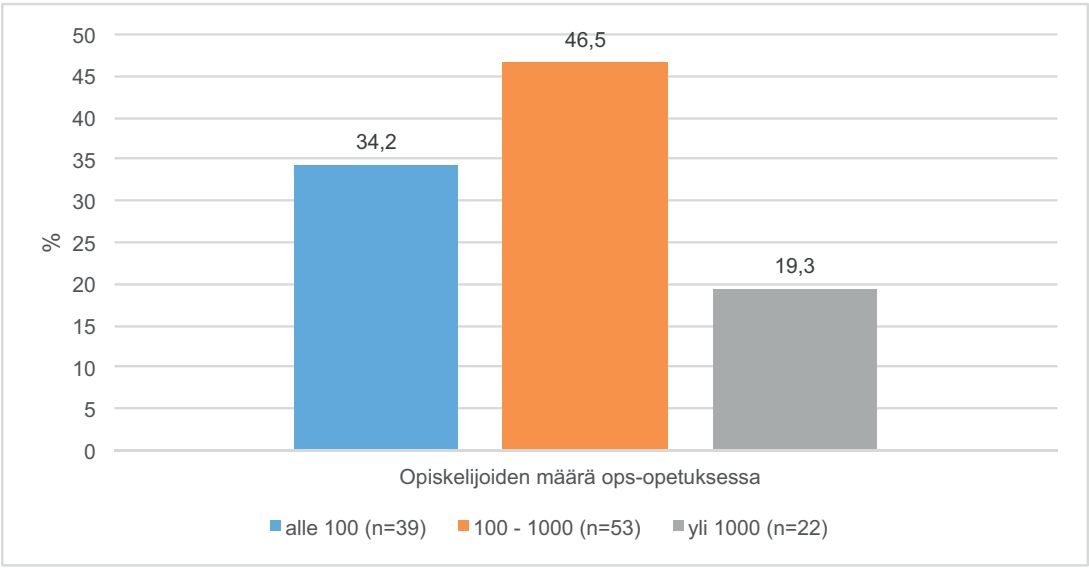

KUVIO 4. Oppilaitoksen koko ammatillista perustutkintoa vuonna 2014 opetussuunnitelmaperusteisesti suorittavien opiskelijoiden määrän mukaan

Näyttötutkintojen suorittajien määrän mukaan tarkasteltuna suurin osa (52,4 %) vastaajista oli oppilaitoksista, joissa oli alle 50 ammatillista perustutkintoa näyttötutkintoperusteisesti suorittavaa opiskelijaa vuonna 2014. Keskikokoisten (50–100 näyttötutkinnon suorittajaa) oppilaitosten edustajia vastaajista oli 22,2 % ja suurten (yli 100 näyttötutkinnon suorittajaa) oppilaitosten edustajia 25,4 %.

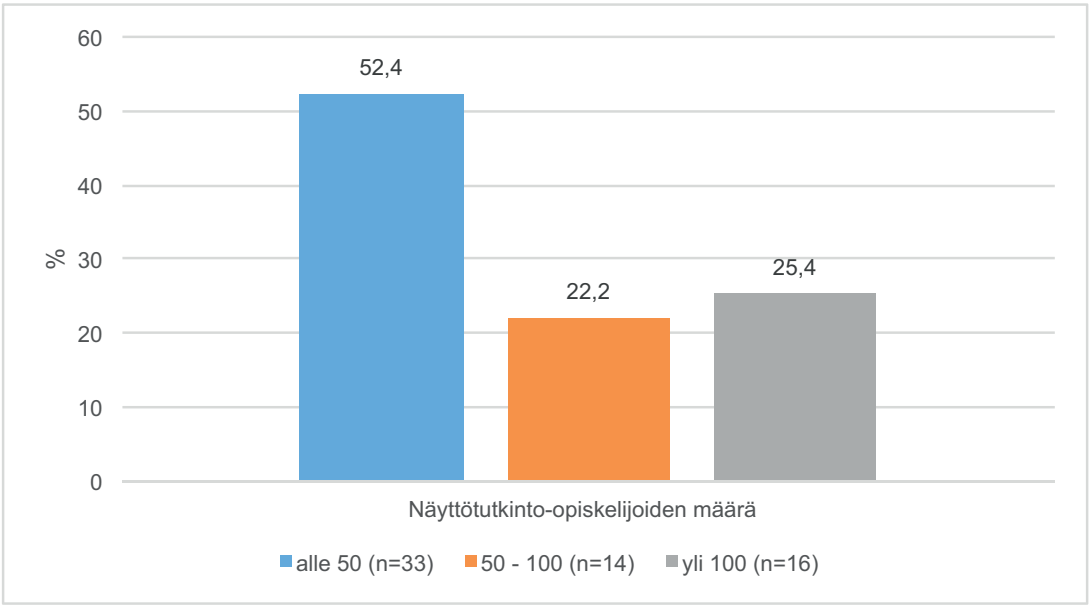

KUVIO 5. Oppilaitoksen koko ammatillista perustutkintoa vuonna 2014 näyttötutkintona suorittavien opiskelijoiden määrän mukaan

Liite 4. Ammatillisen koulutuksen tutkintojen perusteiden valmisteluprosessi Opetushallituksessa

OPETUSHALLITUS
AM/TU

18.9.2009

TUTKINNON PERUSTEPROSESSI - AMMATTIKOULUTUS

1. vaihe TUTKINTORAKENTEEN VALMISTELU PERUSTETYÖN LÄHTÖKOHDAKSI / TUTKINTO-,KOULUTUSOHJELMA-/OSAAMISALA- RATKAISUJEN VALMISTELU/PÄÄTÖKSET

TUTKINTO EI OLE VIELÄ TUTKINTORAKENTEESSA

VAIHE	TOIMENPITEET PT/AT/EAT	HUOM
1. Esitys uudesta tutkinnosta/koulutusohjelmasta/osaamisalasta, tutkinnon poistamisesta tai tutkinnon yhdistämisestä	Aloite työelämältä, koulutustoimikunnalta/tutkintotoimikunnalta/koulutuksen järjestäjältä, alakohtaiselta asiantuntijalta jne Aloite toimitetaan Opetushallitukselle.	Lomake OPH:n internet-sivuilla-AT/EAT Liitteinä työelämän lausunnot (kolmikanta!) lomakkeen ohjeistuksen mukaisesti
2. Käsittely OPH:ssa	Perustutkintojen osalta alakohtainen asiantuntija valmistelee pohjaehdotuksen perusteluineen, pyytää koulutustoimikunnalta/	Tutkintorakenteen valmistelua koordinoiva esittelijä sekä alakohtainen asiantuntija
	kunnilta lausunnon asiasta. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen osalta esityksen tekijä valmistelee ehdotuksen Opetushallitukselle erikseen annettujen ohjeiden mukaan	
3. Käsittely ao. koulutustoimikunnassa	Koulutustoimikunta antaa lausunnon perustutkinnon/koulutusohjelmien tarpeellisuudesta. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen osalta tutkinnon tarpeellisuudesta antaa lausunnon koulutustoimikunnan lisäksi tutkintotoimikunta.	Suositellaan → jatkoon OPH:ssa Ei suositella → ilmoitus esityksen tekijälle, ei jatkoon.
4. OPH:n esityksen valmistelu OPM:lle	Tutkintorakennevalmistelua koordinoiva esittelijä ja alakohtainen asiantuntija valmistelevat ehdotuksen. Ehdotukset käsitellään AM/TU:ssa ja sen jälkeen AM-JORY:ssä. Ehdotukset esitellään pääjohtajalle, joka päättää esityksen	Tutkintorakennevalmistelua koordinoiva esittelijä kokoavat ehdotuksen tutkintorakennetta koskevan ehdotuksen yhdessä ao. alakohtaisten asiantuntijoiden kanssa kanssa (Ammatti- ja erikoisammattitutkinnoista ko. vuoden lokakuussa)

TUTKINTO ON RAKENTEESSA

VAIHE	TOIMENPITEET
1. Esitys tutkinnon perusteen uudistamisesta	Aloite tutkinto- tai koulutustoimikunnalta, työelämästä tai alakohtaiselta asiantuntijalta Päätös perusteprojektinasettamista: AM/TU-yksikön päällikön esittelystä pääjohtaja
siirry kohtaan 6.	

	tekemisestä OPM:lle			
5. Rakennepäätös ministeriöstä	OPM:n AM-yksikkö esittelee perustutkintojen tutkintoasetukset ja AI-tulosalue esittelee AT ja EAT tutkintoasetukset. Tutkintoasetus ja voimaantulopäätös OPH:lle	Opetusministeriön tutkintoasetus ammatti- ja erikoisammattitutkinnoista joulukuussa, asetus voimaan 1.1. seuraavana vuonna.		
6. OPH:n päätös tutkinnon perusteiden uudistamisesta	AM/TU-yksikön päällikkö esittää perusteprojektin asettamisen ja pääjohtaja päättää			

Liite 5. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon perusteiden valmistelun aikataulu (Kotimäki 2008)

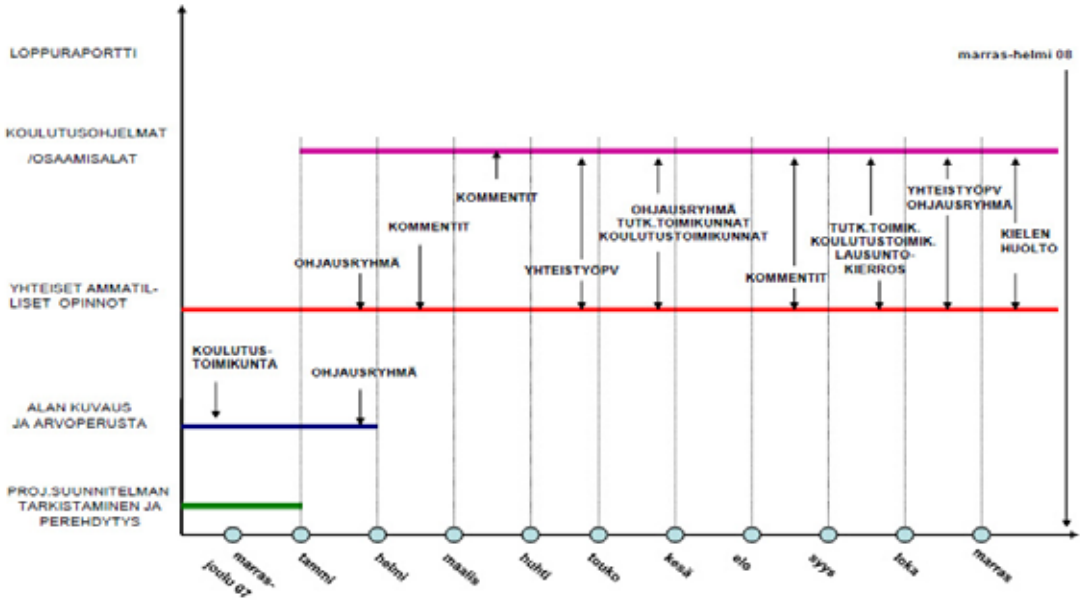

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on itsenäinen koulutuksen arviointivirasto. Se toteuttaa koulutukseen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien toimintaan liittyviä arviointeja varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Lisäksi arviointikeskus toteuttaa perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen oppimistulosten arviointeja. Keskuksen tehtävänä on myös tukea opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja korkeakouluja arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa sekä kehittää koulutuksen arviointia.

Arvioinnin tavoitteena oli tuottaa tietoa ammatillisten perustutkintojen perusteiden uudistamisen valmistelu- ja toimeenpanoprosessien sekä niiden käyttöönoton toimivuudesta. Tutkinnon perusteiden uudistaminen toteutettiin opetushallinnon valtakunnallisten toimijatahojen ja koulutuksen järjestäjien yhteistyönä.

Lisäksi arvioinnissa tarkasteltiin, miten perusteiden toimeenpanoa tuettiin ja ohjattiin sekä, miten koulutuksen järjestäjät organisoivat ja toteuttivat tutkinnon perusteiden käyttöönoton opetussuunnitelmaperustaisessa koulutuksessa ja näyttötutkinnoissa.

ISBN 978-952-206-315-1 nid.
ISBN 978-952-206-316-8 pdf.

ISSN-L 2342-4176
ISSN 2342-4176 (Painettu)
ISSN 2342-4184 (Verkkojulkaisu)

Kansallinen
koulutuksen arviointikeskus
PL 28 (Mannerheiminaukio 1 A)
00101 HELSINKI
Puhelinvaihde: 029 533 5500
Faksi: 029 533 5501

karvi.fi